

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА

~~ІМЕНІ~~

~~ШЕВЧЕНКА~~

У ЛЬВОВІ.

Ч. ~~36000~~

ср
1-1
XXI

—

—

0

36000/20.

ІВАН ФРАНКО

ТВОРИ

XX

КООПЕРАТИВНЕ „РУХ“ ВИДАВНИЦТВО

ІВАН ФРАНКО

ТВОРИ

Т. XX

ВІСНИК НАУКОВИХ ДІЯНОСТІ
ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ І ФІЛОСОФІЇ

ВІСНИК НАУКОВИХ ДІЯНОСТІ ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ І ФІЛОСОФІЇ

КООПЕРАТИВНЕ „РУХ“ ВИДАВНИЦТВО
ХАРКІВ — 1926

Ф / Т-28 / 2

2335 + 120

ІВАН ФРАНКО

ПОЕЗІЇ

Кн. 1

З ВЕРШИН І НИЗИН

~~36000~~

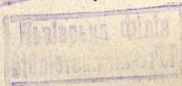
ЧАСТИНА ПЕРША

КООПЕРАТИВНЕ „РУХ“ ВИДАВНИЦТВО
ХАРКІВ — 1926

Катеринослав, 2-га
друк.-літ. Поліграф-
геста, імени „1-го
травня“, № 1154.
Окрліт № 4390,
19 січня 1926 р.
Тираж 3000.

104ф

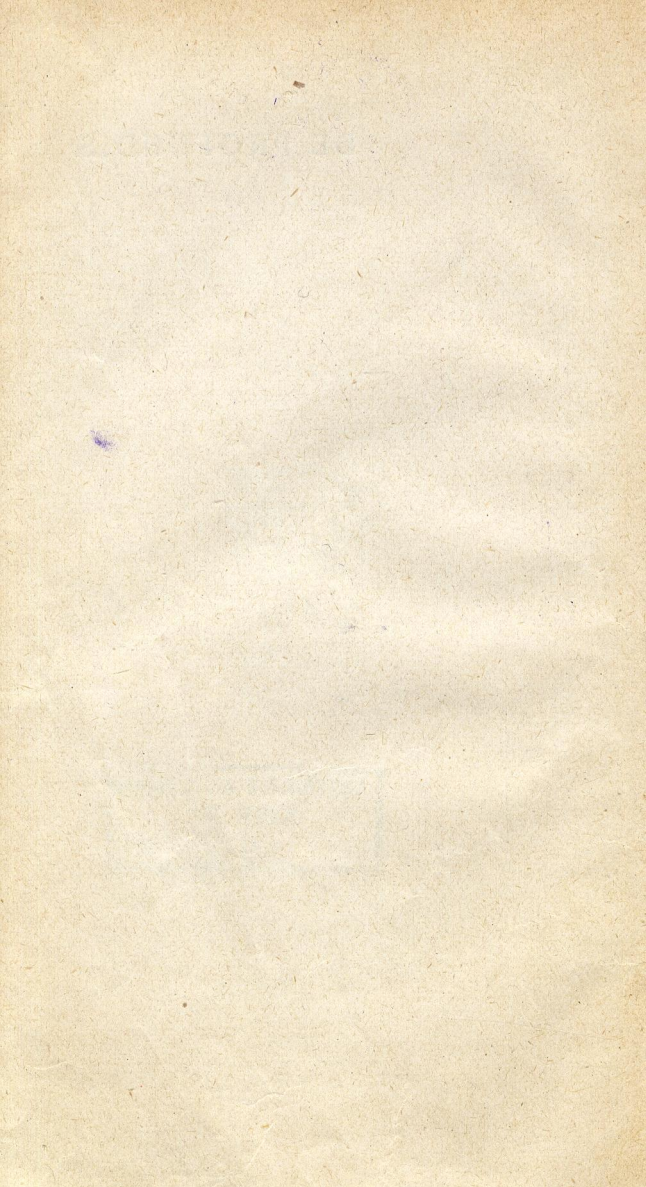

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА

АН УРСР

№ 31722

DE PROFUNDIS.

Г И М Н.

Замість пролога.

Вічний революціонер —
Дух, що тіло рве до бою,
Рве за поступ, щастя й волю, —
Він живе, він ще не вмер.
Ні попівськії тортури,
Ні тюремні царські мури,
Ані війська муштровані,
Ні гармати лаштовані,
Ні шпiонське ремесло
В грiб його ще не звело.

Він не вмер, він ще живе!
Хоч від тисяч літ родився,
То аж вчора розповився
І о власній силі йде! —
І простується, міцніє,
І спішить туди, де дніє...
Словом сильним, мов трубою,
Міліони зве з собою, —
Міліони радо йдуть,
Бо-ж це голос духа чуť.

Голос духа чути скрізь:
По курних хатах мужицьких,
По варстатах ремесницьких,
По місцях недолі й сліз.

І де тільки він роздасться,
Щезнуть сльози, сум нещастя,
Сила родиться й завзяття —
Не ридать, а здобувати
Хоч синам, як не собі,
Кращу долю в боротьбі.

Вічний революціонер —
Дух, наука, думка, воля
Не уступить пільмі поля,
Не дасть спутатись тепер.
Розвалилась зла руїна,
Покотилася лавіна, —
І де в світі тая сила,
Щоб в бігу її спинила,
Щоб вгасила, мов огонь¹⁾,
Розвидняючийся день?..

1880.

¹⁾ Огень — огонь (бойківський діалект).

ВЕСНЯНКИ.

I.

Дивувалась зима,
Чом це тають сніги,
Чом леди присли всі
На широкій ріці?

Дивувалась зима,
Чом так слабне вона,
Де той легіт¹⁾ бересь,
Що теплом пронима'?

Дивувалась зима,
Як це скріпла земля
Наливаєсь теплом,
Оживає що-дня?

Дивувалась зима,
Як посміли над сніг
Проклюнутись квітки
Запахущі, дрібні?

І дунула на них
Вітром з уст ледяних,
І пластом почала
Сніг метати на них.

¹⁾ Легіт — легкий весняний вітер.

Похилились квітки,
Посумніли, замклись¹⁾;
Шуря-буря пройшла, —
Вони знов піднялись.

І найдужче над тим
Дивувалась зима,
Що на цвіт той дрібний
В неї сили нема.

27 березня 1880.

II.

Гримить! Благодатна пора наступає,
Природу розкішна дрозж пронимає,
Жде спрагла земля плодотворної зливи
І вітер над нею гуляє бурхливий,
І з заходу темная хмара летить —
Гримить!

Гримить! Тайна дрозж пронимає народи, —
Мабуть, благодатная хвиля надходить...
Мільйони чекають щасливої зміни, —
Ті хмари — плідної будущини тіни,
Що людськість, мов красна весна, обновить...
Гримить!

1880

III.

Гріє сонечко!
Усміхається небо яснее,
Дзвонить пісеньку жайвороночок,

¹⁾ Замклись — замкнулись.

Затонувши десь в бездні-глибині
Кришталевого океану...

Встань,
Встань, орачу! Вже прогули вітри,
Проскрипів мороз, вже пройшла зима!
Любо дихає воздух леготом;
Мов у дівчини, що з сну будиться,
В груди радісно б'єсь здорова
Молодая кров,
Так і грудь землі диха-двигаєсь
Силою дивною, оживущою.
Встань, орачу, встань!
Сій в щасливий час золоте зерно!
З трепетом любви мати щирая
Обійме його,
Кров'ю теплою накормить його,
Оберіжливо виростить його.

Гей, брати! В кого серце чистее,
Руки сильні, думка чесная, —
Прокидайтеся!
Встаньте, слухайте всемогущого
Поклику весни!
Сійте в головах думи вольніі,
В серцях жадобу братолюбія,
В грудях сміливість до великого
Бою за добро, щастя й волю всіх!
Сійте! На пухку, на живу ріллю
Впадуть сімена думки вашої!

28 березня 1880.

IV.

Вже сонечко знов по лугах
Почало весняную роботу;

І знов по широких полях
Полились ріки людського поту.

По тихій, по чистій ріці
Знов сріблястая риба гуляє;
По голій, тісній толоці
Знов худоба худа шкандибає.

Дзвенить птахів співами ліс
І зозуля кує коло кладки;
Дорогою тягнеться віз —
Секвестратор¹⁾ в село за податки.

28 березня 1880.

V.

Земле, моя всеплодющая мати,
Сили, що в твоїй живе глибині,
Краплю, щоб в бою сильніше стояти,
Дай і мені!

Дай теплоти, що розширює груди,
Чистить чуття і відновлює кров,
Що до людей безграничну будить,
Чисту любов!

Дай і вогню, щоб ним слово налити,
Душі стрясать громовую дай власть,
Правді служити, неправду палити
Вічну дай страсть!

Силу рукам дай, щоб пута ламати,
Ясність думкам — в серце кривді влучать,

¹⁾ Секвестратор — збірщик податків.

Дай працювать, працювать, працювати,
В праці сконать!

1880.

VI.

Розвивайся, лозо, борзо¹⁾,
Зелена діброво!
Оживає помертвіла
Природа на ново.
Оживає, розриває
Пути зимовії,
Обновляєсь в свіжі сили
Й свіжії надії.

Зеленійся, рідне поле,
Українська ниво!
Підоймися, колосися,
Достигай щасливо!
І щоб всяке добре сім'я
Ти по вік плекала,
І щоб світу добра служба
З твого плоду стала!

1880.

VII.

Не забудь, не забудь
Юних днів, днів весни, —
Путь життя, темну путь
Проясняють вони.

Злотих снів, тихих втіх,
Ширих сліз і любви,

¹⁾ Борзо — скоро.

Чистих поривів всіх
Не встидайсь, не губи!

Бо минуть — далі труд
В самоті і глуші,
Мозолі наростуть
На руках і душі.

Лиш хто любить, терпить,
В кім кров живо кипить,
В кім надія ще лік,
Кого бій ще манить,
Людське горе смутить,
А добро веселить, —
Той цілий чоловік.

То-ж як всю життя путь
Чоловіком цілим
Не прийдеш тобі бути, —
Будь хоч хвилечку ним.

А в поганії дні,
Болотянії дні,
Як надія пройде
І погасне чуття,
Як з великих доріг
Любви, бою за всіх
На вузькі та круті
Ти зійдеш манівці,

Зсушить серце жура,
Зколють ноги терни, —
О, тоді май життя
Вдячно ти спом'яни!

О, тоді ясні сні
Оживлять твою путь...

Юних днів, днів весни
Не забудь, не забудь!
10 червня 1882.

VIII.

Лице небесне прояснилось
І блиском розкоші займилось¹⁾
Надії рум'янцем паліє²⁾ —
Мені в тюрмі аж серце мліє.

Нараз в безмірному просторі,
Мов парус на далекім морі,
Маленька хмарка виринає
І звільна, зтиха надпливає.

Щось в ній мутиться і трепече,
Немов у серце молодече
Вірветься думка сумовита,
Тривоги хмаркою вповита.

Та промінь сонця гнеть³⁾ зцілує
З лиця небес хмаринку тую,
Лиш на рісницях золотистих
Дві-три краплиночки зависли.

О, небо, кришталеве море,
Що защеміло в серці твоїм
В тій хвилі? Чи землі дрібної
Велике непроглядне горе?..

29 березня 1880.

1) Займилось — зайнялось.

2) Паліє — паленіє, горить.

3) Гнеть — вмить, як-стій.

Ще щебече у садочку соловії
 Пісню любую веснонці молодій,
 Ще щебече, як віддавна щебетав,
 Своїм співом весну красную вітав.

Та не так тепер в садочку, як було:
 Вечір в маю, співом все село гуло,
 По вулиці дівчатонька, наче рій,
 На вишенці висвистує соловії.

Не так нині, як бувало! Півсмерком
 Не йдуть селом дівчатонька ходіркою,
 Не виводять співаночок на ввесь двір
 Соловієві на вишенці всупір¹⁾.

Ось з роботи перемучені спішать,
 Руки й ноги, мов відрубані, болять, —
 Не до жартів їм сердешним та пісень,
 Лиш спочити-б, наробившись ввесь день!

Важко ялось соловію щебетать,
 Важко весну, хоч як красну, зустрічать,
 Голосить²⁾ природи радість на ввесь мір,
 Наче людському нещастю на докір.

А ще жаль йому й супірниць, що їх спів
 По селу враз з його свистом гомонів.
 Що то жде їх?.. Шлюб з нелюбом, рій дітей,
 Та в'їдливая свекруха й муж лихий.

1881.

1) Всупір — всупереч, наперекір.

2) Голосить — об'являти, сповіщати.

X.

Весно, ох, довго-ж на тебе чекати!
 Весно, голубко, чому-ж ти не йдеш?
 Чом замість себе до вбогої хати
 Голод і холод, руїну і страти
 В гості ти шлеш?

Бач, уже май починається! Маю,
 Чом-же мерцем ти приходиш на світ?
 Пусто і мертво по полю, по гаю,
 Лиш олов'янії хмари вкривають
 Ввесь небозвід.

Стогін іде по селищах убогих,
 Діти гуртами на задавку¹⁾ мруть,
 Сіна нема й стебельця в оборогах²⁾,
 Гине худібка, по долах розлогих
 Води ревуть.

„Згинем“, — люд шепче. — „Та-ж горе не саме
 Звикло ходити. Або пошесть прийде,
 Або — не дай боже, — Польща настане“.
 От як цей рік зустрічають селяне,
 Весно, тебе.

1881.

XI.

Рад-би я, весно, в весельшії нути
 Радісним співом вітати тебе,
 В твоїй красі ненаглядній втонути,
 Злятись з тобою, забути себе.

¹⁾ Задавка або задавлячка — жаба, ангіна.

²⁾ Оборіг — це покрівля зі соломи на чотирьох стовпах, під якою складають сіно й інше.

Рад-би я яструбом плавать в блакиті,
Травкою ніжною пнятись з землі,
Хвилею бурхать о скали розбиті,
Мушкою гратись в вечірнім теплі.

Вмерти, з життя розплистися на волю,
В рідній землиці спочити від сліз,
Щоб не чуть в серці пекучого болю,
Людської муки не бачити скрізь!

1881.

XII.

Ой, що в полі за димове?
Чи то вірли¹⁾ крильми б'ються?
Ні, то Доля грядки копле²⁾,
Красу садить, розум сіє,
Примовляє, приспівує:
„Сходи, красо, до схід сонця,
Ти, розуме, спозаранку!
Рости, красо, до пояса,
Ти, розуме, вище мене!
Іди, красо, поміж люди,
Ти, розуме, громадами!
Не дайсь, красо, тому взяти
Хто ти³⁾ хоче світ звязати;
Не дайсь, красо, тому в руки,
Хто тя⁴⁾ хоче в пута вкути!
А як впадеш у неволю,
То розплинься слізоньками,
То засохни без розплоду!

1) Вірли — орли.

2) Копле — копає.

3) Ти — тобі.

4) Тя — тебе.

Ти, розуме, бистроуме,
Порви пута віковії,
Що скували думку людську!
Двигни з пільми люд робучий,
Двигни з пільми — та до мене!
Розхитай в нім ясні думи,
Розрости бажання волі,
Виплекай братерську згоду,
Поєднай велику силу,
Щоби разом, дружно стала,
Щастя, волі добувала!
23 червня 1880.

XIII.

Веснянії пісні,
Веснянії сні,
Чом так безутішні,
Безвідрадні ви?

Чи для вас не має
Зелені в лісах,
Чи для вас не сяє
Сонце в небесах?

Чи для вас весела
Квітка не цвіте,
Що лиш вбогі села,
Людський біль здрите¹⁾? — *в аборч
зрине*

*в аборч
людский*
Ох, живі діброви,
Ясний сонця світ,

¹⁾ Здрите — бачите.

Лиш життя, любови
В людських душах ніт¹⁾!

серце

Втішно птиця лине,
Гамір, співи, крик...
Тільки бідний гине
З голоду мужик.

Цвіти серед поля
Долом і горов²⁾,
Тільки тьма й неволя
П'є народню кров.

се

у

Краще-б то для моди
Заспівати, бач,
Про красу природи,
Ніж про людський плач.

Але не для моди
Це співаю я,
То й сумна виходить
Пісенька моя.

се

З, vii, 1882.

XIV.

Думи, діти мої,
Думи, любі мої!
З усміхнутим лицем
В тій понурій тюрмі!

Наче запах весни,
Налітаєте ви,

¹⁾ Ніт — немає.

²⁾ Горов — горою.

Скорбне серце моє
Потішаєте ви!

Де жура ^{серце} душу тлить¹⁾,
Живе серце болить,
Де в важкій боротьбі
Духа втома в'ялить,

Де хитається ще,
Сумнівається ще
Ум, де думка нова
Загоряється ще, —

Там ви, думи, летить,
Слабосилих кріпить,
В горя й сумніву змрік²⁾
Лийте радісний світ!

6 квітня 1880.

XV. VIVERE MEMENTO³⁾!

Весно, що за чудо ти
Твориш в моїй груді!
Чи твій поклик з мертвоти
Й серце к житні будить?
Вчора тлів, мов Лазаря
В горя домовині —
Що-ж це за нова зоря
Мені блисла нині?
Дивний голос мя⁴⁾ кудись
Кличе — тут то, ген то:
„Встань, прокинься, пробудись!
Vivere memento!“

1) Тлить — зжирає.

2) Змрік — з польськ. сумерк, сутінь.

3) Пам'ятай за життя.

4) Мя — мене.

Вітре теплий, брате мій,
Чи твоя це мова?
Чи на гірці світляній
Так шумить діброва?
Травко, чи це, може, ти
Втішно так шептала,
Що з-під криги мертвої
Знов на світло встала?
Чи це, може, шемріт¹⁾ твій,
Річко, срібна ленто,
Змив мій смуток і застій?
Vivere memento!

Всюди чую любий глас,
Клик²⁾ життя могучий...
Весно, вітре, люблю вас,
Гори, ріки, тучі!
Люди, люди! Я ваш брат,
Я для вас рад жити,
Серця свого кров'ю рад
Ваше горе змити.
А що кров не зможе змить,
Спалимо вогнем то!
Лиш боротись — значить жить...
Vivere memento!

14 жовтня 1883.

1) Шемріт — з польськ. дзюрчання, шепотіння.

2) Клик — клекотіння.

ОСІННІ ДУМИ.

I.

Осінній вітре, що могутим стоном
Над лісом стогнеш, мов над сином мати,
Що хмари люто гониш небосклоном,
Мов хочеш зиму, сон і смерть прогнати —

Що у щілинах диким виєш тоном
І рвеш солому із сільської хати,
Зів'яле листя гоном-перегоном
По полю котиш — вітре мій крилатий!

Я довго, пильно слухав стону твого,
І знаю, чом так стогнеш ти і плачеш:
Тобі жаль сонця, цвіту, дня літнього!

О, вітре, брате! Як мене побачиш
Старим, зів'ялим, чи й по мні заплачеш,
Чи гнівно слід буття завієш мого?..

9 жовтня 1882.

II. ЖУРАВЛІ.

Понад степи і поле, гори й доли,
Понад діброви, зжовклим листом вкриті,
Понад стернища, зимним вихром биті,
З плачем сумним, мов плач по кращій долі —

Понад селища бідні, непошиті
Хатки, обдерті і пусті стодоли,
Понад люд темний, сумовитий, голий,
Ви пливете по мглистому блакиті.

Куди? Куди? Чи в кращий край зелений,
Залитий світлом, зіллям умаєний,
На нитку мов нанизані, мчите ви?

О, ждiть! Ось в мглистiй i вогкiй ярузі
З крилом підтятим брат ваш сохне в тузі!
Возьміть мене в путь, браття! Де ви? Де ви?..

* * *

Післанці півночі, в далекім юзі,
В прекраснім краю барв, багатства, пісні,
Перекажіть про сірі, безутішні
Мгли, що стоять на нашім виднокрузі!

Перекажіть про бідність, сльози вічні,
Про труд безсонний в болю і натузі,
Про чорний хліб твердий, печений в спузi¹⁾,
Про спів жалібний, мов вітри долішні!

Перекажіть про те, що вас прогнало
З нещасного, хоч рідного вам, краю,
Щоб всяке щире серце й там ридало!

Коли й там бідні схнуть, терплять, ридають,
Коли й там земля ссе кров їх, сльози й піт,
А хліб дає не їм, — мовчіть, мовчіть!

20--21 жовтня 1883.

¹⁾ Спуза (спуз) — попіл.

III.

Тихенько річка котить хвилі чисті,
Так тихо, що в ній чуеш, як тріпочесь
Сверщок¹⁾, що впутавсь у зів'ялім листі, —
Що і самому розплистись в ній хочесь.

Тихенько зорі моргають іскристі...
Зірниці промінь, мов дитя, хлюпочесь
В хрустальних водах; голії, безлисті
Нависли лози — їм заснути хочесь.

На дні перловім шука спить спокійно,
Ліниво зіви шевелить²⁾ криваві, —
І рак з нори виповзує повільно.

І в серці людським зорі золотаві
Мигтять, та й шука лютая дримає,
І задрість гострі щипці виставляє.

1881.

IV.

Паде до долу листя з деревини,
Паде невпинно, чутно, сумовито,
Мов сльози мами, що на гріб дитини
Прийшла і плаче, шепчучи молитов.

Осики лист кривавий із гилини³⁾
Паде, немов ножом його пробито;
Жалібно жовте листя березини
Здається, шепче: „Літо, де ти, літо!“

1) Сверщок — лісовий коник.

2) Зіви — зябри; шевелити — рухати.

3) Гилина — гіллячка.

Лиш дуб могучий, жолудьми багатий,
Спокійно в темну, зимну даль глядить, —
Та-ж він не дармо тепле літо втратив!

Хай в'яне листя, хай метіль гудить,
Це сил його не зможе підірвати,
А плід його прийметься й буде жить
1881.

В джерелі № 4

в. 14.

Народні пісні про велику
воєну 1862р.

СКОРБНІ ПІСНІ.

I.

Не винен я тому, що сумно співаю,
Брати мої!
Що слово до слова нескладно складаю —
Простіть мені!

Не радість їх родить, не втіха їх плодить,
Не гра пуста,
А в хвилях недолі, задуми тяжкої
Самі уста

Їх шепчуть, безсонний робітник заклятий,
Склада їх — сум:
Моя бо й народня неволя, то мати
Тих скорбних дум.

9 травня 1880.

II.

Бувають хвилі, серце мліє
І скорбних мислей рій летить,
Мов чорна хмара небо криє
І грім у хмарі гуркотить.

І поглядом німої злости
Гляджу на небо й світ живий

І жду, що з земної утроби
Ось-ось прорвесь огонь страшний.

І вмить спалить всю землю тую
З всіма неправдами її,
Перелама хаос твердую
Шкарлущу скріплої землі...

І, наче золото в горнилі,
Цей світ очиститься зовсім —
І чиста, в невечерній силі
Засяє правда й воля в нім.

2 квітня 1880.

III.

До моря сліз, під тиском пересудів
Пролитих і моя вплила краплина;
До храму людських змагань, праць і трудів
Чень¹⁾ і моя доложиться цеглина.

А як мільйонів куплений сльозами
День світла, щастя й волі засвітає,
То чень в новім, великім людськім храмі
Хтось добрим словом і мене згадає.

2 квітня 1880.

IV.

Нехай і так, що згину я
Забутий десь під тином,
Що всі мої думки, діла
Сліду не лишать, мов та мгла
На небі синім!

¹⁾ Чень — а ось, адже, може.

Нехай і так! Я радо йду
На чесне, праве діло!
За нього радо в горю вмру
І аж до гробу додержу
Свій прапор ціло.

31 травня 1880.

V.

Тяжко, важко вік свій коротати
У незнання сумерці німім
І хилитись і в ярмі стогнати,
До могили простогнати в нім.

Тяжко, важко вік цілий боліти,
А не знати навіть, де болить;
Мучитись у горю, а не вміти
Того горя й крихточку вменшить.

А ще тяжче бачити всю муку,
Знати добре джерело її,
Але не могли подати руку
Тому брату, що так стогне в тьмі.

А ще тяжче гаряче бажати
Волі, правди, братньої любови,
Шарпатись у путах, гризти ґрати,
А на волю встати не могли.

1878.

VI.

Вій, вітре, горою
Над цею тюрмою,
Заплач наді мною,
Як рідний, як брат!

Розвій ті надії
Злудні¹⁾, хоч яркії,
Що серце, мов змії,
Г'ризуть і палять!

Зморозь кров кипучу!
Невсипну, пекучу,
Втиши думок бучу,
Що в мізку бурлить,

Щоб дні нам за днями
Безслідно минали,
Мов шум понад скали
Безслідно шумить.

13 березня 1880.

VII. ДУМКА В ТЮРМІ.

Ой, рано я, рано устану,
На яснее небо погляну,
А небо, як синій кришталь,
А в серці важкий сум і жаль.

Всміхається небо без зміни,
Глядить на тюремні стіни,
А стіни пожовкли — від сліз,
Що ними просякли наскрізь.

Гей, яснее небо, чому ти
Глядиш так чудово всміхнute,
По що в ту прокляту кліть²⁾
Ти шлеш такий любий привіт?

¹⁾ Злудний — обманливий.

²⁾ Кліть — клітка.

Тут сльози, ти радість голосиш!
Ти запах свободи приносиш,
А тут ось понура тюрма,
Могила тісна та німа.

Живий у могилу заритий,
Гляджу я на світлом облитий,
На вольний, веселий той світ —
Кров жаром у жилах кипить.

За що мене в пута скували,
За що мені волю відняли?
Кому я і чим завинив?
Чи тим, що народ свій любив?

Бажав я для скованих волі,
Для скривджених кращої долі
І рівного права для всіх, —
Це ввесь і єдиний мій гріх.

1877.

VIII. НЕВІЛЬНИКИ.

Лежу я безсонний. Ніч темна,
І дощ цюпотить у вікно...
Бог зна-що верзеться на яві,
А думка усе про одно.

Усе про ту волю святую,
Що страчена так дорога,
Так чудно хороша! На серце
Знов сум цілоденний ляга

Розпука обхоплює душу
І чорні думки шевелить:

„Ні, воля—це сон, а на світі
Ніхто не зазнав і не вздрить.

„Гляди у вікно лиш щоденно,
Де вулиці видно цятку, —
Там люди проходять усякі, —
Та їх придивися життю!

„Ось бідний, обдертий зарібник
Голоден стоїть, як туман, —
Це черева свого невільник,
А черево найстарший пан.

„Там служниця зранку на ринок
Із кошиком пильно біжить, —
Невільниця пані лихої,
З добра не пішла чей служить.

„А онде бабуся старенька,
В руках молитовник — пішла
У церков — не бога якогось
Невільниця, але попа.

„Он в повозі муж із жоною
Напевно в театр імчать,
Держаться за руки, а з рук тих
Невольничі пута брязчать.

„Чи це-ж та захвалена воля,
Де тисячі-тисячі сплять,
Жиють і вмирають, і навіть,
Як ти, про свободу й не снять?“

Ні, що-ж це? Хіба-ж я не бачу?
В блискучих колясах¹⁾ летять

¹⁾ Коляса — карета.

Построєні¹⁾ дами й панови,
Колеса о брук гуркотять.

Построєні дами й панови
Глядять так свобідно на світ,
Сміються так голосно... Сміх їх
В мою аж доноситься кліть.

„Це-ж вільнії люди!“ — згадав я
На хвильку. — Та ні бо, й вони
Невільники забагів своїх,
Дурниць, зіпсуття та нудьги.

А втім погадав я про сльози,
Про тисячів працю та кров,
Що ллється в рабів тих кишені
Горючов ріков золотов²⁾.

І довго я мучивсь думками
Про світ цей, домівку рабів;
Кров стукала сильно о мозок,
Неначе налив її гнів.

Кров стукає сильно о мозок,
І чорнії думи летять,
Мов панські коляси блискучі
По тім'ю в бігу торохтять.

1878 р.

ІХ.

Віддуралися люди мене!
Цей та той надійде і мене!
Тільки боязно скоса зирне...
Чи бояться ті люди мене?

¹⁾ Построєні—розкішно вдягнені.

²⁾ Горючою золотою рікою. Закінчення на „ов“ замість „ою“ — це галицька народня форма.

Я блукаю, мов звір серед гір,
Серед шуму вулиць містових,
В серці чую слова, мов докір:
„Ти проклятий один серед них!“

Самотою ходжу я, мов блуд,
З горем в серці нестерпно важким...
Всі знайомі минають, ідуть —
Поділитися горем ні з ким.

Якби в сльози кривавії знов
Міг я все своє горе розлить,
Я-би виплакав всю свою кров,
Щоб нічого з людьми не ділить.

18 падолиста 1880.

Х.

Мій раю зелений,
Мир-зіллям маєний,
Стелися круг мене
В далекую даль!

Пречудний ¹⁾ спокою,
Вітай наді мною,
Святою рукою
Прогонюй мій жаль!

Як сонечко сяє!
Як вільно гуляє
По вільному краї
Мій погляд кругом!

¹⁾ Пречудний — на причуд гарний.

Луги за ланами,
Село між садами
І мир між хатками,
Спокій над селом.

А люди щасливі,
Брати мов зичливі,
На прадідній ниві
Працюють поспів¹⁾...

І пісня лунає
Від краю до краю:
Тут пана немає,
Немає й рабів!

О, краю мій, світе!
Щоб раз тебе вздріти,
Я рад був терпіти
Ввесь вік у ярмі.

Днесь тебе що-днини
З утіхов²⁾ дитини
Видаю, єдиний,
У снах, у тюрмі.

14 березня 1880.

1) Поспів — поспіль, разом, спільно

2) Утіхов — утіхою.

НІЧНІ ДУМИ.

I.

Ночі безмірнії, ночі безсоннії,
Горе моє!
Мозок наляжуть думки невгомоннії,
В серці грижа, мов павук той, полоннії
Сіти снує.

Виром невпинним бажання сердечнії
Рвуться, летять, —
Вічно невтишені і безконечнії...
Мов на свої мене крила безпечнії
Схопить хотять.

Де ви так рветесь, куди ви літаєте,
Думи-орли?
В гості до зірки ви чень не бажаєте?
К земним зіркам-же ви й стежки не знаєте
Тут по землі.

О, моя ясна, блискуча зірничко,
Де ти живеш?
Чи за життя ще я вздрю твоє личко?
Чи аж по смерті на гріб мій, горличко,
Плакать прийдеш?

12 грудня 1882.

II.

Непереглядною юрбою
Ідуть за днями дні мої,
Так страшно одностайні всі,
Як олов'яні хмари ті,
Що звільна линуть наді мною.

Без діл, з закутими руками,
Без мислей деревію я,
Минає молодість моя,
Мов чиста річка степова
Безслідно гине між пісками.

Гинь, гинь, хоч жити ще не вespів,
І слід загине за тобою,
Розслизнеться, мов сніг весною, —
Лиш в серці тиск важкого болю,
Єдиний слід минулих днів.

14 березня 1880.

III.

Світ дримає. Блідолиций
Місяць задрімав над ним, —
Знать, замкнули в небі двері
І послулося святим.

То-ж все горе світовеє,
Що від сонних утекло,
На мою безсонну душу,
Мов горою, налягло.

23 вересня 1880.

IV.

Чи олово важке пливе у моїх жилах
 Так сонно, звільна; зимно замість крові?
 Чи мізку рух чия рука спинила
 І бистрий потік мислей загатила,
 Вгасила іскру дотепу й розмови?

Так важко, звільна хвиль, годинь і днів
 Повзуть безбарвні, непроглядні стада!
 І дух у тілі, бачиться, зомлів,
 Мов в купелі пливак відважний ослабів
 І тисне к дну його лінивих хвиль громада.

14 березня 1880.

V.

Безкраї, чорні і сумні
 За ночами минають ночі,
 І безутішному мені
 Схід сонця сниться. Бачуть очі
 Крізь мур тюремний, як лютує
 Завзята боротьба в природі.
 Ще темний Аріман¹⁾ панує,
 Розпершись гордо там, на сході.
 Та в царстві своїм чує він
 Таємну дрож. Ось легкокрилі,
 Мов стріли, до понурих стін
 Летять від сходу світла хвилі.
 Лютує Аріман, гасить
 Ненависне проміння враже,
 Та хвиля світла все біжить,

¹⁾ Аріман — дух зла, ночі (перський). Ормузд — дух світла, сонця.

Хоч що він робить, що він каже.
Хитаєсь трон його твердий,
І чуєсь Чорному цареві,
Як Ормузд ясний, молодий
Вже виринає з хвиль рожевих.

16 квітня 1880.

VI.

Догоряють поліна в печі,
Попеліє червоная грань...
У задумі сиджу я в ночі.
І думок сную чорную тканьь.

І коли-ж то той жар догорить,
Що ятриться у серці мені?
І чи скоро те горе згасить
В моїм мізку думки огняні?

Ох, печуть і бушують вони!
Гризе душу й морозить нуда!
Кров кипить і нутро все в огні, —
Вколо-ж мур і неволя бліда.

Я боротись за правду готов,
Рад за волю пролить свою кров,
Та з собою самим у війні
Не простояти довго мені.

18 падолиста 1881.

VII.

Не покидай мене, пекучий болю,
Не покидай, важкая думо-муко
Над людським горем, людською журбою!

Рви серце в мні, бліда журу-марюко,
Не дай заснуть в постелі безучастя —
Не покидай мене, гриже-гадюко !

Не дай живому в домовину класться,
Не дай подумать ані на хвилину
Про власну радість і про власне щастя,

Докіль круг мене мільйони гинуть,
Мов та трава схне літом під косою,
І від колиски аж по домовину

Живуть з бідую, наче брат з сестрою.
Докіль життя тяжким нас давить валом,
На пні ламає силою страшною, —

Докіль ще недосяглим ідеалом
Для мільйонів ситість, тепла хата, —
Докіль на лицях сльози, ніби ралом,

Борозди риють, — доки зимна ґрата
Тюремна руки путає робучі,
Мруть з голоду бездомні сиротята,

Пишаються під небом ті блискучі
Гнізда розпусти, зопсуття й обмани
І світ заражують, докіль могучі

„Стовпи“ отруту ллють в народні рани,
Думки кують, для прихоти своєї,
Люд трупом стелють люті Тамерлани !

Ох, загніздись на дні душі моєї,
Важкая думо ! Сильними кліщами
Стискай те серце, якщо-б від твоєї

Схибнув я стежки! Ночами і днями
Шепчи над ухом: „Ти слуга нещасних!
Працєю для них словами і руками
Без бажань власних, без вдовольень власних!“

28 падолиста 1883.

VIII.

Місяцю, князю!
Нічкою темною
Тихо пливеш ти
Стежкой таємною...
Ніжно хлюпочеться
Воздушне море;
Так в нім і хочеться
Змити з серця горе.

Місяцю, князю,
Ти чарівниченьку!
Смуток на твоєму
Ясному личеньку.
Із небозвідної
Стежки погідної
Важко глядіть тобі
В море бездонне,
В людськості бідної
Горе безсонне.

Місяцю, князю!
В п'яті будуючого,
Знаєш, ти шукаєш
Зілля цілющого,
Зілля, що лиш цвіте
З-за райських меж...
Ох, і коли ж ти те
Зілля найдеш?..

16 липня 1883.

ІХ. ПІСНЯ ГЕНІЇВ НОЧИ.

По боях земного життя,
Чи в повні свіжих сил,
В утомі з довгого пуття,
Чи в першім маху крил;
Чи вниз літа склонили скрань¹⁾,
Чи в серці рай весни, —
Сюди, вандрівче, ти пристань!
Засни! Засни! Засни!

Що земний шлях, що земний бій,
Ненависть і любов?
Тут ніч, тиша і супокій
Без снів і без оков.
Тут болю ані втіх нема,
Морозу ні весни,
Тут забуття, спокій і тьма —
Засни! Засни! Засни!

Припадь істотою цілов²⁾
Природі до грудий,
Туди вернись, відкіль прийшов,
Напій безсмертя пий!
Почате в болю тіло те
Знов в вир бездонний пхни,
Що вічно смерть з життям плете, —
Засни! Засни! Засни!

А дух? Це-ж іскорка лишень,
Це огник, нервів рух!
Розпадесь мозок, то й огонь
Погасне, згине дух.

1) Скрань — чоло.

2) Цілов — цілою.

Воскресних не лякайсь казок,
Хай для дітей вони!
Останній біль — побідний крок!
Засни! Засни! Засни!

10 грудня 1882.

✓ Х. У НЕПАМ'ЯТЬ!

Все горе те, все море сліз,
Що й нині очі твої ллють,
Всі муки ті, що ти поніс,
Народе мій, забудь!

Неволю, що ще гне тебе,
Тьму, що твою вкриває путь,
І кривду, що кров з серця ссе,
Забудь, забудь, забудь!

Війну, що брата пре мечем
Пробити братню грудь,
Всіх, вбійством ситих і вогнем,
Забудь, забудь, забудь!

Купецьку фальш, що світ, мов змий,
Здавила в золота окрут,
Захланність і обман гидкий
Забудь, забудь, забудь... ✓

1 квітня 1882.

ДУМИ ПРОЛЕТАРІЯ.

I. ТОВАРИЩАМ ІЗ ТЮРМИ.

Зелі.

Обриваються звільна всі пута,
Що в'язали нас з давнім життем:
З давніх брудів і думка розкута, —
Ожиємо, брати, ожием!

Ожиємо новим ми, повнішим
І любов'ю огрітим життем;
Через хвилі мутні та бурливі
До щасливих країв попливем.

Через хвилі нещастя і неволі,
Мимо бур, пересудів, обмов,
Попливем до країни святої,
Де братерство і згода й любов.

Ми ступаєм до бою нового
Не за царство тиранів, царів,
Не за церков, попів ані бога,
Ні за панство неситих панів.

Наша ціль — людське щастя і воля,
Розум владний без віри основ,
І братерство велике, всесвітнє,
Вільна праця і вільна любов!

Треба твердо нам в бою стояти,
Не лякаться, що впав перший ряд,
Хоч по трупах наперед ступати,
Ні на крок не вертатися взад.

Це-ж остання війна! Це до бою
Чоловіцтво зі звірством стає,
Це поборює воля неволю,
„Царство боже“ на землю зійде.

Не моліться вже більше до бога:
„Хай явиться нам царство твоє!“
Бо молитва слаба там підмога,
Де лиш розум і труд у пригоді стає.

Не від бога те царство нам спаде,
Не святі його з неба знесуть,
Але власний наш розум посяде¹⁾,
Сильна воля і спільний наш труд.

1878 р.

II. НА СУДІ.

Судіть мене, судді мої,
Без милости фальшивої!
Не надійтесь, що верну я
З дороги „нечестивої“,
Не надійтесь, що голову
Пред вами смирно схилю я,
Що в добрість вашу вірити
Буду одну хоч хвилю я.

Судіть мене без боязні, —
Та-ж сильні ви, те знаєте!

1) Посяде — здобуде.

Судіть без встиду, та-ж ви встид
На прив'язі тримаєте;
Судіть, як каже право вам,
Судіть гостріше, тяжче ще,
Та-ж ви і право,—то одне
В одній машині колісце.

Одне лишень прошу я вас,
Скажіть виразно й сміло ви:
Яка вина моя і тих,
Що враз зі мною йдуть і йшли?
Скажіть виразно: „Люди ті,
Це зрадники! Вони хочять
Перетворить, перевернуть,
Звалити наш суспільний лад!“

Та й ще скажіть, за що хочять
Перетворити лад цілий?
За те, що паном в нім багач,
А гнесь слугою люд німий,
За те, що чесна праця в нім
Придавлена, понижена,
Хоч весь той ваш суспільний лад
Піддержує й живить вона.

За те, що дармоїдство тут
З робучих рук ссе кров і піт;
За те, що тут з катедр, амбон ¹⁾
Лесь темнота, не ясний світ,
За те, що лесь мільйонів кров
По прихоті панів, царів;
За те, що люди людям тут
Кати, боги, раби гірш псів.

¹⁾ Амбона—з польськ. місце звідки кажуть проповіді
в церкві.

А ще скажіте, як цей лад
Перевернути хочем ми?
Не зброєю, не силою
Огню, заліза і війни,
А правдою і працею
Й наукою. А як війна
Кривава понадобиться,
Не наша буде в тім вина.

Та ще скажіть, що ви й самі
Не відмовляєте нам то,
Що правду ми говоримо,
Що прямо, чесно ми йдемо
За правдою. Все те скажіть,
Судді мої, по щирости,
Тоді в ім'я цього ладу
Судіть мене без милости!

30 квітня 1880.

ІІІ. МИЛОСЕРНИМ.

Нехай і так, що, мов червяк,
Затоптаний в багно життя,
Оскорблений¹⁾, унижений,
З гнівом в душі вмираю я;
Нехай і так, що в старця мов,
Похилий мій, нужденний вид,
Та все-ж ваш дар непрошений
Глибоко грудь мені ранить.

Нехай і так, що добрі ви,
І чесні ви, і щирі ви,
Що з милосердя даєте
Старцеві милостині ви;

¹⁾ Оскорблений — покривджений.

Та милостині вашої
Я не благав, я не просив, —
За що-ж ви дар той тичете,
Щоб руку мні наскрізь палив ?

І хто-ж вам право дав так е
Щоб милувались ви сейчас,
Над кожним, у кого лице
Не так щасливе, як у вас,
В кого уста безкровнії,
Погас в очах веселий жар,
І одіж драна голосно
Говорить : бач, це пролетар ?

Хто знає, може драгий той,
Блідий, нужденний пролетар
Не хоче милости, вважа'
Пошочиною всякий дар ?
Хто знає, може слова лиш
Прихильного від вас він жде,
А може, найвдячніший вам
За ваше мовчання буде ?

А, може, дар той, за котрий
Вас ваша совість похвалить,
Його важким униженням,
Мов п'ясть, додолу повалить ?
А, може, за той дар, що в вас
Із милостивих рук плине,
Він милість вашу дешеvu
І руки ваші проклинє ?..

12 червня 1880.

IV. SEMPER IDEM !

Против рожна перти,
Против хвиль плисти,

Сміло аж до смерти
Хрест важкий нести!

Правда проти сили!
Боем против зла!
Між народ похилий
Вольности слова!

З світочем науки
Против брехні й тьми —
Гей, робучі руки,
Світлії уми!

Ще те не вродилось
Гострее залізо,
Щоб ним правду й волю
Самодур зарізав!

Ще той не вродився
Жар, щоб в нім згоріло
Вічне діло духа,
Не лиш утле тіло!

3 квітня 1880.

V. ІДЕАЛІСТИ.

Під пнем перегнилим в болоті гнилому
Вертаються, клубляться дрібні червяки:
І вродились, вирости й гинуть у ньому,
А другі їх тілом живуть залюбки.

І сниться їм, бідним, у пітьмі кромішній:
Десь сонце горить у всім чарі весни,
А в сонця промінню, у радості вічній
Гуляють і золотом сяють вони.

Ті сні свої черви складали в системи
З заключенням¹⁾: „Так є найліпше, як є“;
Читали промови, співали поеми
Про гарне, щасливе в болоті життє.

Втім люди той пень відвалили й поперли,
І дійснеє сонце вказалось з-за мгли;
На сонце те глигнули черви й померли,
І, мручи, убійчєє світло кляли.

1882.

VI.

Всюди нівечиться правда,
Всюди панує брехня,
В ваших лиш серцях, о, браття,
Хай не постане вона!

Там ви для правди святої
Сильний збудуйте опліт²⁾,
Там ви вогонь негасимий
Чесної думки палить!

Твердша від сталі твердої,
Сто раз тривкіша, ніж мур,
Щирих, м'ягих серць твердиня
Супроти громів і бур.

Там з поколінь в покоління
Правда простоїть ціла,
Поки не зломиться лютий
Вал лицемірства і зла.

1) Заклучення — висновок.

2) Опліт — мур, загорожа.

І мов те древо зимою,
З верху безлисте, мертве,
В бурі, морози пускає
Вічно коріння нове ;

І мов нора та підземна
Триска ключем з-під скали, —
Трисне з-під зла й пересудів
Правда жива на землі.

6 квітня 1880.

VII. СУПОКІЙ.

Супокій — святеє діло
В супокійнії часи,
Та як в час війни та бою
Ти зовеш до супокою, —
Зрадник або трус еси.

Бо коли народи в згоді
Враз працюють, щоб природі
Вирвать тайну не одну,
В тьму життя влить світла досить, —
Горе тому, хто підносить
Самовільною війну.

Та коли в робучу пору
В нашу хату і комору
Закрадаєсь лиходій,
Щоб здобуток наш розкрасти,
Ще й на нас кайдани вкласти, —
Чи й тоді святий спокій?..

15 липня 1883.

VIII. ТОВАРИЩАМ.

І вас зі своїх зборів проженуть
Старих порядків лицарі гордії,
Ім'я і діла ваші прокленуть
І крикнуть: „Зрада! Пагубнії мрії!“
І вашу добру славу оплюють
Брехнею, й вас полічать між злодії,
Отрутою, замучених, напоять,
Надії ясні жовчею затроять.

На суд потягнуть вас, начиняють вами
Всі тюрми, все покличуть проти вас —
Людей і бога. Ділом і словами
Не проминуть ранити раз-у-раз
М'якше серце ваше, мов тернами.
Подумаєш: „Оттак жить!“ — і нераз
Самому страшно, защемить у груди...
Чи-ж так живуть з людьми-братами люди?

Не так повинні! Щоб не так жили,
Щоб брата і в найменшому пізнали,
За те якраз до бою ви пішли,
На поклик правди проти брехні стали...
Борітеся! Терпіть! По всій землі
Рівняйте стежку правді! Де застали
Лиш гложжя, терня, там по вас нехай
Зазеленіє жито, наче гай!

19 квітня 1880.

IX.

Не люди наші вороги,
Хоч люди гонять нас і судять
І запирають до тюрми,
І висмівають нас, і гудять.

Бо люди що? Каміння те,
Котре розбурхана весною
Валами котить і несе
Ріка розлитая з собою.

Не в людях зло, а в путах тих,
Котрі незримими вузлами
Скрутили сильних і слабих
З їх мукою і їх ділами.

Мов Лаокоон серед змий,
Так люд увесь в тих путах в'ється...
Ох, і коли-ж той скрут страшний
На тілі велетня порветься?

9 квітня 1880.

Х.

Недовго жив я в світі ще,
Та встиг чимало вже зазнати.
Не що й дало мені життя,
Та все-ж дало досить багато.

Дало мені пізнать добро,
Дало побачить світ науки,
Бажання правди у душі
І дві тверді робучі руки.

Дало і приязнь, і любов
Взаїмну, хоч і не щасливу.
Сказало: „Сій, хоч не твійов¹⁾
Руков²⁾ пожате буде жниво!“

1) Твійов — твоєю.

2) Руков — рукою.

І ворогів дало, котрі
Кленуть, гнетуть мене, бо сильні;
Дало й прихильників, котрі
Найбільш самі собі прихильні.

Та над усе ціню я ту
Малую мірку мук і болю,
Котрі приняв я в сім життю,
За правду, за добро, за волю.

1 квітня 1880.

XI.

Ви плакали фальшивими сльозами
Над моєю долею, жаліли
Мене, махали жалісно руками,
Та допомогти мені не вміли й не хотіли.

„Жаль бідного! З дороги марне збився
І згиб! Ми це з гори вже добре знали!
Дурний був, за пусту роботу, бач, вчепився,
І ось куди його фантазії загнали!“

А другі, ще милосерніші, бистро
Здвигаючи плечима, промовляли:
„Ось до чого веде погане товариство,
Сліпая віра в мрії-ідеали!“

Пожалували всі мене, а далі
Пішли — хто на обід, хто в карти грати,
А хто судить запертих в криміналі¹⁾,
А я лишивсь під тинном умирати.

31 травня 1880.

Кримінал — тюрма.

EXCELSIOR!

I. НАЙМИТ.

В устах тужливий спів, в руках чепіги плуга,
Так бачу я його;
Нестаток, і тяжка робота, і натуга
Зорали зморщками чоло.
Душею він дитя, хоч голову схилив,
Немов дідусь слабий,
Бо від колиски він в недолі пережив
І в труді вік цілий.
Де плуг його пройде, залізо де розриє
Землі плідної пласт,
Там незабаром лан хвилясте жито вкриє,
Свій плід земляця дасть.
Чому-ж він зрібною ¹⁾ сорочкою окритий,
Чому сіряк, чуга ²⁾
На нім, мов на старці, з пошарпаної свити?
Бо наймит він, слуга.
Слугою родиться, хоч вольним окричали
Багатирі його;
В нужді безвихідній, погорді і печали
Сам хилиться в ярмо.

¹⁾ Зрібна сорочка — сорочка з сирого, т. зв. селянського полотна.

²⁾ Чуга — верхня одежа, без рукавів і коміра, з косматого зверху сукна.

Щоб жити, він життя, і волю власну, й силу
За хліба кусник продає,
Хоч не кормить той хліб, і стать його похилу
Не випрямить, і сил не додає.
Сумує німо він, з тужливим співом оре
Те поле, оре не собі,
А спів той, наче брат, що гонить з серця горе,
Змагатись не дає журбі.
А спів той, то роса, що в спеці підкріпляє
Напів зів'ялий цвіт;
А спів той — грім страшний, що ще лиш глухо
грає,

Ще здалека гримить.

Та поки буря ще нагряне громовая,
Він хилиться, проводить в тузі дни,
земельку святу, як матінку, кохає,
Як матінку сини.
Байдуже те йому, що для добра чужого
Він піт кривавий лле,
Байдуже те йому, що потом труду свого
Панам пановання дає.
Коб лиш земля, котру його рука справляла,
Зародила оп'ять,
Коби з трудів його на других хоч спливала
Небесна благодать.

* * *

Той наймит — наш народ, що поту лле потоки
Над нивою чужою.
Все серцем молодий, думками все високий,
Хоч топтаний судьбою.
Своєї доленьки він довгі жде століття,
Та ще надармо жде;
Руїни перебув, татарські лихоліття
І панщини ярмо тверде.

Та в серці, хоч і як недолею прибитім,
Надія кращая жиє;
Так часто під скали тяжезної гранітом
Нора холодна б'є.
Лиш в казці золотій, мов привид сну чудовий,
Він бачить доленьку свою,
І тягне свій тягар, понурий і суровий,
Волочить день по дню.
В століттях нагніту його лиш рятувала
Любов до рідних нив;
Нераз дітей його тьма тьменна погибала,
Та все він пережив.
З любов'ю тою він, мов велетень той давній,
Непоборимий син землі,
Що, хоч повалений, оп'ять міцний і славний
Вставав у боротьбі.
Байдуже, для кого — співаючи, він оре
Плідний, широкий лан;
Байдуже, що він сам терпить нужду і горе,
А веселиться пан.

* *
*

Ори, ори й співай, ти, велетню, закутий
В недолі й тьми ярмо!
Пропаде пільма й гніт, обпадуть з тебе пута,
І ярма всі ми порвемо.
Не даром ти в біді, пригноблений врагами,
Про силу духу все співав,
Не даром ти казок чарівними устами
Його побіду величав.
Він побідить, порве шкарлущі пересуду,
І вольний, власний лан
Ти знов оратимеш — властивець свого труда
І в власнім краю сам свій пан.

10 жовтня 1876.

II. БЕРКУТ¹⁾.

З укритого гнізда в скалистій десь щілині
З тяжким він розмахом рванувсь під хмари
сині, —

З таємних мов джерел гнівлива думка рветься,
Облетить світ, і аж о неба звід опреться,
І б'є важким крилом, де лиш сягнути зможе,
І зве: „Де правда та? Де ти, великий боже?
Всі зорі збігла я, атоми всі в природі
Перешукала скрізь, тебе-ж спіткати годі.

* *
*

В блакиті він завис, недвижний, розпростертий,
Мов над життям грізний, невпинний образ
смерти.

Здаєсь, що до небес він гвоздями прибитий,
Та чуєш, що він гнеть²⁾ вниз вержесь³⁾ — кров
пролити.

Ти чуєш се, і жах тебе проходить зимний:
Та-ж над тобою теж завис беркут нестримний!
Він не хибне тебе, хоч як високо висить!
Чи багато то ще хвиль тобі гуляти лишить?..

* *
*

Ось рушив він. Пливе без маху крил
в блакиті,
Мов човник Долі тче днів наших пасма
скриті.

Спокійно колесить. знижаєсь, знов зриваєсь,
За хмару криється, в лазурі розпливаєсь.

1) Беркут — карпатський орел.

2) Гнеть — в сю мить, як-стій.

3) Вержесь — вержеться, кинеться.

Лиш гострий крик його вістить, що він
голодний!

Так в час тиші не раз прорветься плач
народний.

І защемить в душах вельможних біль таємний,
Мов землетрясення віщун, той грім підземний.

* *
*

Я не люблю тебе, ненавиджу, беркуте,
За те, що в грудях ти ховаєш серце люте,
За те, що кров ти п'єш, на низьких і слабих
З погордою глядиш, хоч сам живеш із них;
За те, що так тебе боїться слабша твар;
Ненавиджу тебе за те, що ти цар!

І ось блищить мій кріс¹⁾, ціль добра, вистріл
певен.

І вбійчеє ядро під хмари понесе він.

І замість нести смерть з гори на земне ложе,
Ти сам спіткаєш смерть під хмарами, небоже.

І не як божий суд, але як труп бездушний
Ти впадеш, судові тих моїх куль послушний.

І не останній ти! Нас є стрільців сто сот:

І все, що звесь беркут, полоще кров'ю рот,

Вивиснує над мир, тривогу й пострах сіє,

Те кулі не уйде, як слухний час наспіє.

А труп бездушний ми без жалю, без промови

Ногою копнемо, й підемо дальш на лови.

22 — 24 травня 1883.

X. Брук.

III. ХРИСТОС І ХРЕСТ.

Серед поля край дороги

Стародавній хрест стоїть,

А на нім Христос розп'ятий

Висів тож від давніх літ.

¹⁾ Кріс — рушниця.

Та з часом прогнили гвозді,
Вітер хрест розхолітав¹⁾,
І Христос, в горі розп'ятий,
Із хреста на землю впав.

Зараз-же трава висока,
Що росла вокруг хреста,
Радісно в свої обійми,
М'ярко приняла Христа.

Подорожники й фіалки,
Що там пахли зміж трави,
Звились, мов вінець любови,
У Христа край голови.

На живім природи лоні,
Змитий з крові, ран і сльоз,
Серед запаху і цвітів
Сумирно²⁾ спочив Христос.

Та якісь побожні руки
Спать йому там не дали,
І, христячись, з-по-між цвітів
Знов у гору підняли.

Та нових не мавши гвоздів,
Щоб прибити знов Христа,
Хоч з соломи перевеслом
Прив'язали до хреста.

Так побожні пересуди,
Бачучи за наших днів,
Як з старого дерева смерти,
Із почитання богів,

1) Розхолітати — розкидати.

2) Сумирно — спокійно.

З диму жертв, з тьми церемоній,
Із обмани, крові й сльоз,
Словом, як з хреста старого,
Сходить між людей Христос,

І як ставши чоловіком,
Ближчий, вищий нам стає,
І святим приміром своїм
Нас до вольности веде, —

Силуються понад людськість
Будь-що-будь піднять Христа,
І хоч брехні перевеслом
Прив'язати до хреста.

1880.

IV. ЧОВЕН.

Хвиля радісно плюскоче та леститься до
човна,

Мов дитя, цікава, шепче і розпитує вона :

„Хто ти, човне? Що ти, човне? Відки і куди
пливеш?

І за чим туди шукаєш? Що пробув? Чого
ще ждеш?“

А повзе ліниво човен і воркоче і бурчить :

„Відки взявся я — не знаю ; чим прийдеться
закінчить

Біг мій вічний — теж не знаю. Хвиля носить,
буря рве,

Скали грозять, надяють-просять к собі береги
мене.

„Хвилі—то життя, то гріб мій, пестоші і смерть
моя ;

Хоч-би й дев'ять не вернуло, то десятий
повернув
І дійшов-же до пристані. Та ніде той не
дійде,
Хто не має ціли. Човне, як пливеш, то
знай-же, де!

„Та-ж не все бурхає море, тихеє бува частіш.
Та-ж і в бурю не всі човни гинуть — тим ся
ти потіш!
А хто знає, може в бурю іменно спасешся
ти?
Може, іменно тобі ся вдасть до ціли
доплисти!“

Стрий 13 червня 1880.

V. КАМЕНЯРІ.

Я бачив дивний сон. Немов передо мною
Безмірна, та пуста і дика площина,
А я, прикований ланцем залізним, стою
Під височенною гранітною скалою,
А далі тисячі таких самих, як я.

У кожного чоло життя і жаль порили,
І в оці кожного горить любови жар,
А руки в кожного ланці, мов гадь, обвили,
А плечі кожного додолу ся схилили,
Бо давить всіх один страшний якийсь тягар.

У кожного в руках тяжкий залізний молот,
І голос сильний нам з гори, мов грім, гримить:
„Лупайте сю скалу! Нехай ні жар, ні холод
Не спинить вас! Зносить і труд, і спрагу, й
голод,
Бо вам призначено скалу оцю розбити“.

І всі ми, як один, підняли вгору руки
І тисяч молотів о камінь загуло.
І в тисячні боки розприєкалися штуки
Та відривки скали; ми з силою розпуки
Раз-по-раз гримали о кам'яне чоло.

Мов водопаду рев, мов битви гук кривавий,
Так наші молоти гриміли раз-у-раз,
І п'ядь за п'ядею ми місця здобували;
Хоч не одного там калічили ті скали,
Ми далі йшли, ніщо не спинювало нас.

І кожний з нас те знав, що слави нам не буде,
Ні пам'яти в людей за цей кривавий труд,
Що аж тоді підуть по цій дорозі люди,
Як ми проб'єм її та прорівняєм всюди,
Як наші кості тут під нею зогниють.

Та й слави-ж людської зовсім ми не бажали,
Бо не герої ми і не багатирі.
Ні, ми невольники, хоч добровільно взяли
На себе пута. Ми рабами волі стали,
На шляху поступу ми лиш каменярі.

І всі ми вірили, що своїми руками
Розіб'ємо скалу, роздробимо граніт,
Що кров'ю власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець¹⁾ і за нами
Прийде нове життя, добро нове у світ.

І знали ми, що там далеко десь у світі,
Котрий ми кинули для праці, поту й мук,
За нами сльози ллють мами, жінки і діти,
Що други й недруги, гнівнії та сердиті,
І нас, і намір наш, і діло те кленуть.

¹⁾ Гостинець—шлях.

Ми знали це, і в нас нераз душа боліла,
І серце рвалося, і груди жаль стискав.
Та сльози, ані жаль, ні біль пекучий тіла,
Ані прокляття нас не відтягли від діла,
І молота ніхто із рук не випускав.

І так ми всі йдемо, в одну громаду скуті
Святою думкою, а молоти в руках.
Нехай прокляті ми і світом позабуті,
Ми ломимо скалу, рівняєм правді путі,
А щастя всіх прийде по наших аж кістках.
1878.

VI. ІДИЛЛЯ.

Давно було. Дітей маленьких двоє,
Побравшись за руки, по квітчастих
Лугах підгірських, стежкою вузькою
Поперек нив, в жарку літню днину
Ішли з села.

Старшенький хлопчик був —
Біловолосий, з синіми очима,
З конем вербовим у руці. У нього
За пазухою добрий кусень хліба
І квітка на кайстровім¹⁾ капелюсі. —
А дівчинка вела його за руку,
Хоч менша. Наче терен, оченята,
Мов вуглики жарілися і живо
Все бігали кругом. Мов миший хвіст,
Косичка ззаду висіла, а в ній
Червона стрічка вплетена була.
В маленькій запасчині підпнятій

¹⁾ Кайстровий — солом'яний.

Знать кілька бульб¹⁾ печених, а стручки
Зеленого гороху визирали
З-за пазухи.

Нерадо якось хлопчик
Ішов і боязливо озирався,
А дівчинка невпинно щебетала,
Додаючи товаришу відваги.

— „Встидайся, фе! Такий великий виріс,
А плакати хоче! Хлопець, а боїться!
Чого боятись тут? Як я тобі кажу,
То мусить бути правда. Вже мої
Бабуня не такі, щоби брехали!
А ти диви, хіба то так далеко?
На цей горбок, а відтам Діл²⁾ близенько,
А там Ділом угору та все вгору,
Аж на сам верх! Та й годі! Там спочинем—
А може ні, чого ще спочивати,
Коли вже відтам близько!.. Крикнем: „У!“
Та й просто враз побіжимо до тих
Стовпів залізних, що підперли небо.
А там сховаємось за стовп і тихо,
Тихенько аж до вечора пробудем.
А ти щоби не смів мені і писнуть,
Не то що плакати! Чуєш? А то я
Тобі задам! А як настане вечір
І сонечко прийде додому на ніч,
Застукає до брами, — то ми тихо,
Тихесенько прокрадемося за ним.
А знаєш, що бабуся говорили?
У нього є донька така хороша,
Що просто страх. Вона то відчиняє

1) Бульба — картопля.

2) Діл — гора коло Дрогобича в Галичині.

Що-вечір браму батькові й що-рана.
А вже дітей вона так дуже любить,
Що просто страх. А сонце не пускає
Дітей до неї, щоб із ними разом
У світ не втікла. Але ми тихенько
Прокрадемо, та й шусть, і вхопимось
Її за руки, то вже сонце нам
Ніщо не зробить. Тільки ти не бійсь
І плакати не смій! Та-ж то так близько,
І на дорогу маємо досить,
А та нам панна надає багато
Всього, про що лиш будемо просити.
Ану, про що-би ти просив?"

Поглянув

На неї хлопець, палець впхав до уст
Та й каже: — „Мозе-б ліпшого коня?" —
— „Ха, ха, ха, ха!" — дівча зареготалось.
— „Ну, сдо-з, то мозе капелюх новий?"
— „Преси що хочеш, а я знаю, знаю,
Що я просити буду!"

— „Сдо-з, таке?"

— „Ага, не скажу!"

— „Ну, скажи, а то

Заплачу!"

— „Овва, плач, то я сама

Піду і не візьму тебе з собою".

— „Ну, а цому-з не сказес?"

— „Знаєш, ти

Дурний! Мені бабуся говорили,

Що в неї яблочка є золоті.

Кому вона те яблочко дарує,

То той ввесь вік щасливий і здоров,

І гарний-гарний буде, всім на диво.

Але ті яблочка лиш для дівчат".

— „Я хоцу яблочка!" — заплакав хлопець.

— „Не плач, дурний, лиш не забудь просити, —

Я вставляюсь вже, щоб і тобі дала.
А як по яблочку таким дістанем,
То вернемо додому і нікому
Не скажемо. Не скажеш? "

— „Ні, не сказу“.

— „Ну, пам'ятай! А скажеш — відберуть.
Чи так? "

— „А так“, — рік хлопець. І пішли.

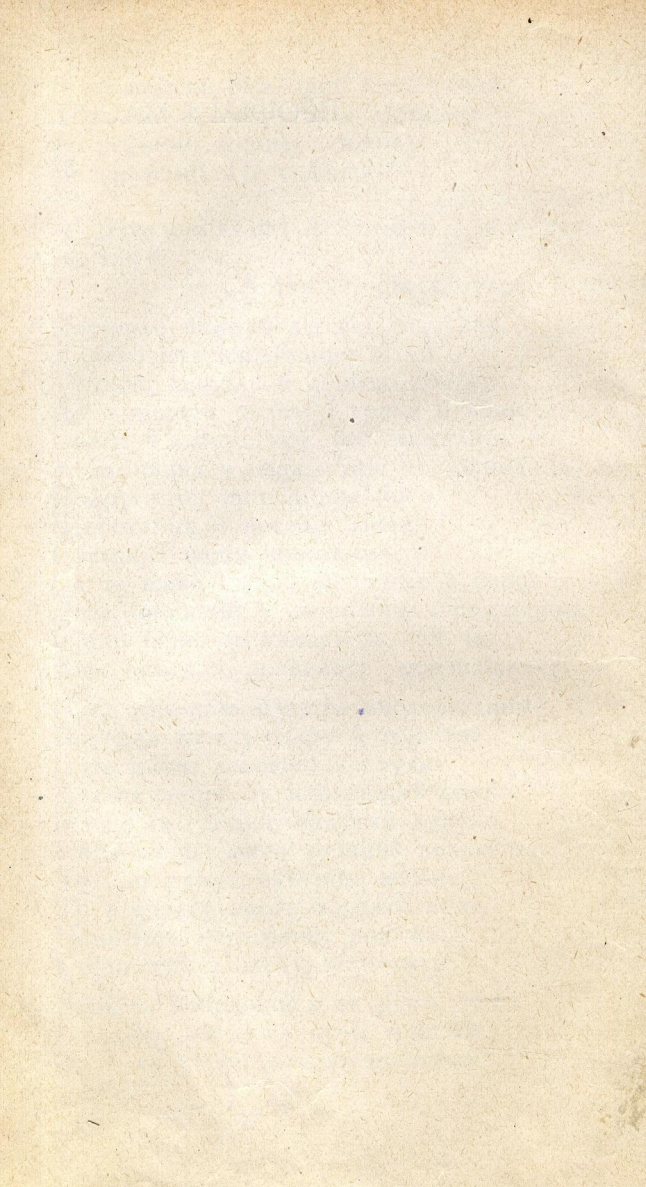
Пройшло чимало літ від того дня.
Далеко над сподівання дітей
Тяжкою вийшла й довгою дорога
До сонішних палат. І трави й ниви,
І небо й сонце, все, усе змінилось
У хлопчика в очах. Лиш не змінилась
Подруга та, провідниця його.
Щебетання її веселе, любе,
І усміх, і надія неугасима,
Це та жива струя, що в'яже в серці
День нинішній з вчорашнім і грядущим.
І ціль їх не змінилась за той час,
Лиш виросла, розвилась, роз'яснилась.

І ось великим шляхом многолюдним
Посеред тиску, свару й товкітні
Ідуть вони, ховаючи у грудях
Дитячі серця, як найкращий скарб.
Минає їх гордий, надутий дурень,
І розсмієсь; мина' пишний вельможа,
То і не гляне; зустріне мужик,
То в спрагу дасть погожої води
Напитися, і стежечку покаже,
І підночує, в слоту захистить.

Вони-ж, побравшись за руки, тихо
І радісно, без огляду й тривоги
Ідуть на стрічу сонцю золотому.

1886.

ПРОФІЛІ І МАСКИ.

ПОЕЗІЯ.

I.

В житті, мов на шляху, лиць сотні стрічаєш,
Та в поспіху їх безучасно лишаєш.

Часом лиш попадєсь лице характерне,
Що взір по неволі до себе привєрне.

Зирнеш, заговориш, і стиснеш за руку —
Найближча хвилина приносить розлуку.

Та довго ще в тямці відтіль і відсіль
Нєраз визирає приязний профіль.

Та де з ким тісніше злучив тя¹⁾ шлях долі
Чи в бою, чи в праці на рідному полі.

Живєш поруч нього, смієшся і плачєш,
Здаєтьсє, всі думи в душі його бачиш.

Здаєтьсє, все яснє, і гнів його й ласка, —
Аж глянеш пильніше: все маска і маска.

Лиш маску ти знаєш, її ти любив,
Що криєсь за нею — і хто-ж цє зглибив?

Часом лиш припадок ту маску відхилить, —
Зирнеш і жахнешся: „Чи зір мене милить?”

¹⁾ Тя — тебе.

Чи знав я цю постать, чи бачив уже?
Лице мов знайоме, та зовсім чуже!“

Профілі і маски — ось поле розлоге!
Ось все, що дає нам життя наше вбоге.

І вбогі жили-б ми, понурі, як мари,
Якби не поезії дивнії чари.

Вона ті профілі хапа на лету,
Дає їм безсмертне життя, теплоту;

Всі маски свобідно вона відхиляє,
І в душах, мов в книзі, вигідно читає.

Укритеє щастя, мов мати дитину,
Вона обгортає у теплу ряднину.

Незримії сльози, що плаче душа,
Вона поцілуєм своїм осуша.

30 березня — 1 квітня 1893.

ПОЕТ.

І. ПІСНЯ І ПРАЦЯ.

Пісне, моя ти сердешна дружино,
Серця відродо в дні горя і сліз,
З хати вітця, як єдинеє віно¹⁾,
К тобі любов у життя я приніс.

Тямлю, як нині: малим ще хлопчиною
В мамині пісні заслухувавсь я;
Пісні ті стали красою єдиною
Бідного мого, тяжкого життя.

„Мамо, голубко!“ — було налягаю, —
„Ще про Ганусю, Шумильця, Вінки!“
„Ні, синку, годі! Покіль я співаю,
Праця чекає моєї руки“.

Мамо, голубко! Зарання в могилі
Праця й недуга зложили тебе,
Пісня-ж твоя в невмираючій силі
В мойому серці ясніє, живе.

Ох, і не раз тая пісня сумненька
В хвилях великих невгодин життя

¹⁾ Віно — придане.

Тихий привіт мені слала, мов ненька,
Сил додала до важкого пуття¹⁾).

„Синку, кріпися!“ — мені ти твердила, —
„Адже-ж не паном родився ти чей!
Праця, що в гріб мене вчасно вложила,
Та лиш тебе доведе до людей“.

Правда, матусю! Спасибі за раду!
Я її правди нераз досвідив.
Праця дала до життя мні принаду,
Ціль дала, щоб в манівцях не зблудив.

Праця ввела мене в тайники темні,
Відки цісень б'є чарівна нора,
Нею дива прояснилися земні,
Загадка нужди людської стара.

Пісня і праця — великі дві силі!
Ім я до скону бажаю служити;
Череп розбитий — як ляжу в могилі,
Ними лиш зможу й для правнуків жити.

14 липня 1883.

II. ЧИМ ПІСНЯ ЖИВА?

Кожна пісня моя
Віку мого день,
Протерпів її я,
Не зложив лишень.

Кожна стрічка її —
Мізку мого часть,
Думи — нерви мої,
Звуки — серця страсть.

¹⁾ Пуття — від путь, шлях.

Що вам душу стрясе,
То мій власний жаль,
Що горить в ній, то се
Моїх сліз хрусталь.

Бо нап'ятий мій дух,
Наче струна-прім:
Кожний удар, кожний рух
Будить тони в нім.

І дарма, що пливе
В них добро і зло, —
В пісні те лиш живе,
Що життя дало.

7 березня 1884.

III. СПІВАКОВІ.

Будь ти, співаче, як божа пшениця,
Пісня твоя — золотее зерно!
Скоро в лушпині доспіє воно,
Колос униз починає хилиться.

Знає той колос, стебло і лушпина,
Що для зерна вони тільки й росли,
Що лиш тоді воно повне, коли
Весь живий сок свій в нім зложить ростина.

Знає той колос, стебло і лушпина,
Що як доспіє зерно золоте,
Серп їх нещадний зітне і змете,
І що зерно те їх смерти причина.

Але-ж, леліючи в темній обслоні
Сочні зерняточка, знає стебло,

Що на майбутнє воно принесло
Нове, багатше життя в своїм лоні.

Так весь свій мозок, і нерви, і серце
Й ти в свою пісню, співаче, вкладай,
Біль свій, і щастя, й життя їй віддай,
Будь її колос, лушпина й стебельце!

4 червня 1888.

IV. РІДНЕ СЕЛО.

І знов бачу тебе, село моє родинне,
Як бачив тоді, коли життя дитинне
Плило, немов малий потічок серед трав,
Що в'єсь несміло між дрібними камінцями.
Дрібних утіх і я тут зазнавав,
За-для дрібних гризот лице росив сльозами.
Тоді цікаво ще на світ я поглядав,
Не знав, що далі там, за твоїми хатками,
За лісом, що шумить довкола. І не раз
Питав я річки, де пливе вона від нас,
І думкою гонив її тихенькі хвилі
По-за закрутину далеку і стрімку.
І дуба-велетня в сусідському садку
Не раз розпитував, на чий він могилі
Щасливий виріс так високий і розлогий?
І люди всі були мені так близькі, милі,
І знав я всі стежки довкола, всі дороги,
І зрідка лиш моя душа за обруб¹⁾ твій
Летіла в ширший світ.

Та чи дитям у тобі
Я був щасливий? Дух дитячий мій
Чи-ж перших ударів зла тут не зазнав
на собі?

¹⁾ Обруб — межа, з польського obreb.

Чи-ж перші золоті надії
Не розвівались тут, мов квіти веснянії,
Морозом збитії? Чи пориви гарячі
М'яркої ще душі сміхом тут не топтались,
Докором не душились? Чи-ж не лялись
Найперші сльози тут, найщиршіі, дитячі,
Під тиском вчасних ще і не дитячих мук?
Хіба-ж душа моя, ще чиста, ніжна, біла,
Тут в рідному селі уперше не щеміла
Під дотиком твердих, брудних і грубих рук?
Хіба-ж не почала ще тут всисатись в груди
Та трута¹⁾ лютая, що й досі духа тлить?
Хіба-ж не в тобі я пізнав сирітство, труди,
І боротьбу з життям?

Чого-ж тепер болить
Душа моя, коли по довгому часі
Я в тобі опинивсь, на сугорби оці
Злим вихром загнаний? Стоїш ти, як стояло,
Самотне і дрібне, дитя мов, що сховало
В зелені бур'яни голівку кучеряву.
Довкола ліс гуде тужний, таємний спів,
Що ще круг моєї колиски гомонів,
Тебе мов обтулив в полу свою темнаву.
І річка та сама хлюпочеться, тривожно
Повзе поміж високих берегів,
І верби ті самі, і дуб той, що шумів
Понад дитиною...

Чого-ж так судорожно
Щось тисне грудь мою у тобі, ріднее
Село? Чи жаль мені за тим тісним спокоєм,
За тим життям, що, хоч так біднее
І сірее, пливе коритом²⁾ тихим своїм?
За щастям слимака того, що в шкаралущі

1) Трута — отрута.

2) Корито — русло.

Ховається? За незнання смерком?
Чи жаль мені, що я у світ пішов пішком
На бурі, громи й град, шукати, де сцілющий
Потік знання пливе?

О, ні, о, ні!

Не того так сьогодні жаль мені,
Не тим душа моя так важко заболіла,
А тим, що тяжча ще пригноба¹⁾ тут засіла
На лицях, голови недоля вниз хиляє,
Під віддихом її вся радість завмирає
І приязнь гасне враз з любвою,
Котрої сім'я тут мені у серце впало.
Оттим-то тяжко так мені у тобі стало.
Прощай, село моє! Що тут мене держало,
Те зшло; що тепер держить —
Таке важке, що, мов гора, тяжить
На серці. Геть іду — і плачу над тобою.

14 червня 1880.

V. ПОЄДИНОК.

Клубами вився дим. Ревли гармати,
Свистіли кулі, мов незримі змії,
Сичали, вились, лускали гранати.

Красили землю струги²⁾ кровянії
І рвались серця, повні сил, відваги,
В крові тонули тисячні надії.

Униз валились найпишніші стяги,
Валились трони, що ще вчора, певно,
Й не думали дожити до зневаги.

1) Пригноба — пригноблення.

2) Струги — потічки.

В ряді борців, заляканий смертельно,
Блідий, в знесиллі, пилом весь укритий
Ішов і я, щоби боротись ревно¹⁾).

Я на лиці чув жар несамовитий
І в серці чув докору крик зловіщий —
Я йшов в огонь, мов зрадник стидом битий.

А прецінь²⁾ я, підданий найвірніший,
Ішов під стягом законної влади,
Сповняв свій обов'язок найсвятіший :

Йшов проти тих, що розірвать на части
Хотіли всі порфіри і корони,
З престолів у печі вогонь накласти !

Через буйні пшеничнії загони
Йшли ми, мов повінь. Доки око сягне,
Все наших купи. Ген десь плачуть дзвони, —

Село палає... Вітер димом тягне...
Реве музика, гонить геть всі мислі...
Кров міцно б'єсь, душа ніщо не прагне.

І вже ось-ось ми ворога натисли !
Ряди їх бовваніють перед нами,
Пошарпані над ними стяги звисли.

Вони там перед нашими рядами,
Бліді, втомлені, поганенько вбрані,
Та к зброї кожний мов приріс руками.

Як гонять пільму блиски сонця ранні,
Як птахи з гнізд сполохані фуркочуть,
Так з стрільб їх кулі грають олов'яні.

1) Ревно — завзято, щиро.

2) Прецінь — адже.

Та ба! Мов зерна градові толочуть
Буйний загін, мов буря снігом віє,
Так наші кулі стелють їх, друхочуть¹⁾).

„Гей, хлопці, далі! Поки ворог вспіє
Отямитись, на нього! Хай ні оден
Нам не втече, хто бунтувати сміє!

„Валіть! Кодіть! Пардону він не годен²⁾!“
Так генерал нас задрівав до бою, —
І верглись³⁾ ми, мов в стадо вовк голоден.

Не тямив я, що діялось зо мною,
Лиш весь тремтів, палав, немов у грані,
Не бачучи, куди біжу, де стою.

Лиш тямлю, що в крові бродив ногами,
Що по мерцях топтав ще незастилих,
Топтав нескріплі ще, глибокі рани,

Що дикі крики в слух мені ломились,
Що дим гриз очі, що свистали кулі,
І купи йшли, ревли, кляли, молились.

Та очі, вуха, ноги, мов нечулі,
На весь той безмір людської розпуки
Летіли, мов бжола в кишачий вулій.

К стрільбі мої немов прилипли руки,
І блискало раз-в-раз криваво з неї,
І вилітали вогняні гадюки.

1) Друхочуть — шматують.

2) Пардону він не годен — пощади він не гідний.

3) Верглись — кинулись.

„Смерть бунтарям!“ — із груди враз моєї
Крик вирвався, і, залізо мов гострене,
Прошиб мене безмірною брехнею.

А втім з пожару вийшов проти мене
Бунтар з такою-ж, як і я, стрільбою,
Одягнений у шмаття все черлене¹⁾).

Та що це? В кожній черточці зо мною
Однакий вид, і ніс, і очі, й губи,
Немов я сам перед собою стою!

Я остовпів. Хоч гучно грають труби,
Я з нього вже звести не можу ока,
Від нього мов жду ласки або згуби.

Якась безмірна, темна і глибока
Тривога ледом обдала все тіло,
Мов пташці, що загляне в очі смока²⁾).

А він глядів на мене ясно, сміло,
Глядів з докором на ту кров гарячу,
Що тут лилась, мов це — моє все діло.

І чув я, що під поглядом тим трачу.
Останню решту сили, віри в себе,
І закричав я: „Ти, котрого бачу

В рядах врагів, — хто ти? Чом так до тебе
І дух і око безупинно рветься,
Бо в тобі бачить форму, зняту з себе?“

Він мовив твердо, що він Мирон зветься,
Вказав і місце те, де я родився,
Де вчивсь, що діяв, як мені ведеться —

1) Черлений — червоний.

2) Смок — змії

Все те про себе кажучи, хвалився.
„Брехня!“ — я крикнув. — „Вороже безщасний,
Це я той Мирон! Зрадно ти підшився

Під назву, рід, ба й під мій вигляд власний!
Та він всміхнувся і каже: „Звільна, звільна,
Мій друже! Лиш не будь такий напасний!

І назва й доля вся обом нам спільна,
Лишень що я живий, правдивий, дійсний,
А ти мій привид, ти мара свавільна,

Нервової гарячки твір безвісний!“
Слова ті він сказав так прямодушно,
Мов доктор, діагнозою утішний.

Мені-ж зробилось страшно, тісно, душно...
Адже-ж життя, буття, ім'я і тіло
Цей привид в мене відбирав бундючно!

„Ні, сам ти привид!“ — відповів я сміло.
„А чим-же дійсність ти свою докажеш?“ —
Сказав тамтой: — „Лиш за високе діло,

За волю люду, на котру ти важиш,
За хліб для бідних, за добро обдертих
Правдивий Мирон б'ється — що-ж ти скажеш?

Лиш на тирана в обороні жертви,
На кривду в обороні правди стане
Правдивий Мирон, не злякаєсь смерти.

А ти, що йдеш під стягами тирана,
Облитий кров'ю праведних героїв,
Ти смієш Мирона ім'я поганить?

Геть, привиде! В небутність, із котрої
Повстав, ось тут тобі назад розлиться,
Щоб не спиняв мя¹⁾ від борні святої!

Та хоч той голос, наче гостра криця,
Рвав серце в мні, я з місця не вступався,
Лиш враз до ока піднялась рушниця.

„Ха, ха!“ — двійник мій з мене реготався, —
„Стріляти хочеш? Що-ж, стріляй, прояво!
Я тіни кульні коли не лякався!

Ось грудь моя! Намір і вистріль жваво!
А як живий від твоїх куль простою,
На тебе стрілить буду мати право.

І кулею прошиблена святою,
Оттою кулею, що освячена
До найсвятішого за людськість бою,

Щезати мусить всяка твар мерзенна,
Усякий привид злудної²⁾ уяви,
І пересуд, і вся мара злиденна“.

Я мовчки дуло в грудь його направив
І стрілив — та не чути й грюку того,
А ворог мій ані змигнув з постави.

„Сам бачиш марність поривання свого“, —
Сказав. — „Під вид мій даром ти підшився,
Ніщо єси, щезай-же до нічого!“

Він стрілив. Я між трупи повалився.

6—9 січня 1883.

1) Мя — мене.

2) Злудний — обманливий.

УКРАЇНА.

I. МОЯ ЛЮБОВ.

Вона так гарна, сяє так
Святою, чистою красою,
І на лиці яріє знак
Любови, ширости, спокою.

Вона так гарна, а проте
Так нещаслива, стільки лиха
Знесла, що квилить лихо те
В її кожніській пісні стиха.

Її пізнавши, чи-ж я міг
Не полюбить її сердешно,
Не відречися власних втіх,
Щоб їй віддатись доконечно?

А полюбивши, чи-ж-би міг
Я божую її подобу
Згубити з серця, мимо всіх
Терпінь і горя аж до гробу?

І чи-ж перечить ця любов
Тій другій та святій любови
До всіх, що лють свій піт і кров,
До всіх, котрих гнетуть окупи?

Ні, хто не любить всіх братів,
Як сонце боже, всіх зарівно,
Той щиро полюбить не вмів
Тебе, коханаю Вкраїно !

27 червня 1880.

II.

Не пора, не пора, не пора
Москалеві й Ляхові служить !
Довершилась України кривда стара, —
Нам пора для України жить.

Не пора, не пора, не пора
За неvigласків лить свою кров,
І любити царя, що наш люд обдира, —
Для України наша любов.

Не пора, не пора, не пора
В рідну хату вносити роздор !
Хай пропаде незгоди проклята мара !
Під України єднаймося прапор !

Бо пора це великая єсть :
У завзятій, важкій боротьбі
Ми поляжем, щоб волю, і щастя, і честь,
Рідний краю, здобути тобі !

1880.

III. ЛЯХАМ.

І ми браталися з Ляхами.
Т. Шевченко.

І що-ж, що ми з вами братались ?
Все-таки ми в дурнях осталися.
Було колись волі доволі
Для нас і для вас на Вкраїні,

І хліба доволі на полі,
Лиш жити-б та бути до нині.
Та біс підкусив вас „брататись“,
Братерство-ж навпак повернути:
Над братом панами остатись,
В ярмо його шию пригнути.
І що ти братерства ціною
Загарбав у нас те, що наше, —
Сусіди обох нас з тобою
І тиснуть і днуть, брате Ляше.

Та мало для тебе науки!
Як власти лиш крихту у руки
Дістав ти з німецької ласки,
Як крихта нам впалась свободи, —
Для нас тобі жаль тої частки,
Нас тиснеш і кличеш — до згоди!
— „Братаймося!“ — кричиш, і над нами
Знов панство нове закладаєш,
Немов під братерства словами
Братерського серця не маєш.

Братаймося, Ляше, та щиро,
Громадою, ділом і миром,
Братаймося, як з рівними рівні,
А не як пани і піддані!
Користі хай в'яжуть нас спільні,
А не пересуди погані.
І кожний на своїому полі
Для себе і жиймо й працюймо
Для власного щастя і долі!
Рятуймося в біді, та тямуймо
Докладно слова ті хороші:
„Брат братом, а бриндзя за гроші“.

21 падолиста 1882.

IV.

Розвивайся ти, високий дубе,
Весна красна буде!
Розпадуться пута віковії,
Прокинуться люди.

Розпадуться пута віковії,
Тяжкії кайдани,
Непобіджена злими ворогами
Україна встане.

Встане славна мати Україна,
Щаслива і вільна,
Від Кубані аж до Сяна-річки
Одна, нероздільна.

Щезнуть межі, що помежували
Чужі між собою,
Згорне мати до себе всі діти
Теплою рукою.

„Діти-ж мої, діти нещасливі,
Блудні сиротята,
Годі-ж бо вам в сусід на услужі
Свій вік коротати!

„Піднімайтесь на святее діло,
На ширую дружбу,
Та щоби ви чесно послужили
Для матери службу.

„Чи ще-ж то ви мало наслужились
Москві і Ляхові?
Чи ще-ж то ви мало наточились
Братерської крові?

„Пора, діти, добра поглядіти
Для власної хати,
Щоб газдою¹⁾, не слугою
Перед світом стати!“

Розвивайся ти, високий дубе,
Весна красна буде!
Гей, уставаймо, єднаймося,
Українські люди!

Єднаймося, братаймося
В товариство чесне,
Хай братерством, ширими трудами
Вкраїна воскресне!

17 березня 1883.

V. ПІСНЯ РУСЬКИХ ХЛОПІВ- РАДИКАЛІВ.

Який то вітер шумно грає
Від Сяну, Прута до Карпат?
Яке то диво визирає

Із тих нужденних хлопських хат?

Гей-же враз, гей-же враз гукнемо,

Щоби й сліпі нас пізнали:

Ми є ті, що вас всіх кормимо,

За всіх вас терпимо —

Ми руські хлопи-радикали,

Що звергли темноти ярмо!

Ми ті, що гнулися, як лози,
Були покірні, як вівця,
Котрим неволя, кров і сльози
Ще не доїхали кінця.

Гей-же враз і т. д.

¹⁾ Газда — хазяїн.

Ми ті offerми, ті рекрути,
Гарматне м'ясо на війну,
Ті, що їх кривда й голод лютий
Жене за море в чужину.

Гей-же враз і т. д.

Ми ті, що платимо податки,
Собі-ж лишаєм труд і плач,
Котрим державні всі порядки
Є тільки кривда, тільки драч.

Гей-же враз і т. д.

Ми ті, котрим заперті двері,
Запертий до свободи шлях.
Ми маєм права на папері,
А обов'язки на плечах.

Гей-же враз і т. д.

Та вже не довго тої муки!
Нам час не датися на глум.
Здіймуться дружні хлопські руки,
І просвітліє хлопський ум!

Гей-же враз і т. д.

1896.

VI. СІЧОВИЙ МАРШ¹⁾.

Гей, Січ іде,
Красен мак цвіте!
Кому прикре наше діло, —
Нам воно святе.

¹⁾ В Галичині були організовані товариства „Січ“, що склалися головню з сільської молоді. „Січі“ находилися під впливом радикалів. Згідно зі статутом товариства попи не могли бути членами „Січі“.

Гей, Січ іде,
Топірцями брень!
Кому люба чорна п'ятьма,
А нам ясний день.

Гей, Січ іде,
Мов пчола гуде...
Разом руки, разом серця,
І гаразд буде.

Гей, Січ іде,
Підківками брязь!
В нашій хаті наша воля,
А всім зайдам зась!

Бергомет, 1906 р.

ДУ VII. ДЕ ЄСТЬ РУСЬКА ВІТЧИНА?

„Де єсть руська вітчина?
Де пшениці, ячмена,
І де жита єсть досить,
Куди голод не гостить?
Ой, ні, ні! Ой, ні, ні!
Зовсім в иншій стороні.

„Там, де воля, власний суд,
Де науки все цвітуть,
Де в достатку кожний стан,
Кожний в своїй хаті пан?“
Ой, ні, ні! Ой, ні, ні!
Зовсім в иншій стороні.

„Де-ж та руська вітчина?“
„Де всі п'яні без вина,
Де голоден оре хлоп,
Де всі смирно хилять лоб.
Ой, на, на! Ой, на, на!
Там-то руська вітчина.

„Де плює на правду лож,
Де пророком стати мож
Без знання і без ума,
Хоч ще й видержки нема.
Ой, на, на! Ой, на, на!
Там-то руська вітчина.

„Де незгода з давніх пор,
Б'ються лиш за „ь“ та „ь“,
Де безладний блудить мир,
А хто сліп, той проводир.
Ой, на, на! Ой, на, на!
Там-то руська вітчина“.

1884 р.

VIII. НОВІТНІ ГАЙДАМАКИ¹⁾.

Чи чули ви, люди добрі, що то за признаки,
Що приходять в наші села якісь гайдамаки?
Та не тії гайдамаки, що по лісі ходять,
Але тії гайдамаки, що правду говорять.
Та й не тії гайдамаки, що б'ють і рубають,
Але тії гайдамаки, що за бідних дбають.

Ой, вдарили гайдамаки в голоснії дзвони:
„Збирайтеся, бідні люди, всі до оборони!
Бо то на нас наступають великі навали,
Ой, бо-ж то ми нашим панам на заваді стали.
Іде на нас тая сила, що все нас місила,
Від Богдана до Івана²⁾ різала й дусила.

¹⁾ Співається на нуту „Ой, Морозе-Морозенку“, а де тої нути не знають, то можна й на „Панщиноньку“, але все-таки ліпше би скрізь навчитися старої козацької нути. (Ів. Франко).

²⁾ Від Богдана Хмельницького 1648 до Івана Гонти 1768.

„Хотіла нас тая сила взяти в свої руки,
І сякої і такої добирала штуки.
Зразу мовить: „Дай, Русине, останню рубатку,
За те тобі на головку дам конфедератку“.
Русин того не прийнявся, вона як не крикне :
„Хоч загину, не спочину, аж Русь з світа
зникне“.

„А щоби нам швидше було три чверти до
смерти,
То хоче нам тіло й душу на порох розтерти.
„Заберу вам вашу землю, і ліси, і ріки,
Будете ви в своїм краю жебрати на віки.
Та ще того мені мало! Де будуть зарібки,
Дам Мазурам, дам Хорватам, а вам ані дрібки.

„Та ще й того мені мало! Мусять ваші діти,
Ваші внуки без просвіти в темноті сидіти.
Та ще й того мені мало! Втопчу вас в ка-
люжу,
На весь світ вас, як „dzicz“¹⁾ руську, обплюю
й спаплюжу.
Та ще й того мені мало! Я ще й вашу душу
Зломлю, спідлю, опоганю, до покори змушу.

„Заберу вам вашу гідність і почуття чести,
І будете з рабським сміхом мої сліди мести.
Наставлю вам депутатів з хрунівської ласки,
Відберу вам усі права, лишу обов'язки.
Отак своє панування утверджу, як камінь,
Та від моржа аж до моржа на вік віков амінь“.

Ударили гайдамаки в голоснії дзвони :
„Чи чуєте, люди добрі, тії відгомони ?

¹⁾ Дикуні.

А як може хто не чує, тверду шкіру має,
Бо не словом, але ділом ворог нам діймає.
А хто чує, хай працює, рук не покладавши,
Бо що нині занедбаєм, пропало на завше.

„І ніхто хай не говорить: „Своїм богом піду“.
Як вояки, на команду ставайте до гліду¹⁾!
Бо слабого, ще й самого, заклює й ворона;
Лиш громада, товариство його оборона.
І ніхто хай не говорить: „Обійдесь без мене“.
Як у брата горить хата, й на твою пожене.

„І ніхто хай не говорить: „Що мені наука!“
Бо наука — мудра штука, міцніша від бука.
Вона тобі в п'ятні світить і гріє у студінь,
Вона тобі в смутку втіха і празник у будень.
Вона сила, і багацтво, і бита дорога,
В ній покривджених опора, слабих перемога.

„І ніхто хай не говорить: „Я собі багатий“.
Ану-ж колись прийде в бідних ще й хліба
благати.

Ніхто не мов: „Не боюся! Що там по тривозі!“
Бо й небоя вовки з'їдять на битій дорозі.

„Тримайтеся, люди добрі, одної присяги:
Хай відважний боязливим додає відваги!
Хай розумний нерозумних на розум наводить!
Хай багатий немаючим поможе, не шкодить!

„Тільки зрадник, запроданець, підлиза, п'яниця
Хай не сміє на порозі вашому явиться!
Хай не має в вас привіту, ні слова пошани,
Поки щиро не покаєсь, від зла не відстане.

1) Глід — військовий ряд.

А хто каяться не хоче і в злім дальше пацька
То хай того побиває погорда громадська".
От такі-то гайдамаки скрізь по краю ходять,
От таке-то вірне слово всім людям говорять.
А хто тее вірне слово добре в тямці має,
Той за себе й за всю рідну Україну дбає.
Бо те слово, як пшениця, що ділами зійде,
А з тих діл нам і Вкраїні краща доля прийде.

1903 р.

КАРТКА ЛЮБОВИ.

I.

Зближаєсь час, і з серцем, б'ючим в груди,
Я вирвуся, щоб бачити тебе,
Порвати пута фальши і облуди,
Що тисне нас і по душі скребе,
Пробить стіну, котрою людська злість
Нас, друже мій сердешний, розділила,
Не знаючи, що в наших серцях сила,
Котрої ржа упідлення не з'їсть.

Зближаєсь час, і, радісно тремтячи,
В твої обійми щирі кинусь я,
І скаже поцілуй мені гарячий,
Що будь-що-будь, а ти по вік моя!
Моя і невідлучна! Бо сльозами
І горем ти знітована¹⁾ зі мнов²⁾!
Нема стіни, перегород між нами!
Не знає стін, перегород любов!

Всі пута, що засліплення й зла воля
На нас вложили, нам на біль — порвем!
Отруту, що нас нею щедро доля
Поїла, — виллєм, з серця і затрем

1) Знітований — спаяний.

2) Мнов — мною.

Усякий слід тих споминок важких,
Котрі, мов черви, серце підгризали,
Щоб навіть тіні темнії від них
На наше вольне щастя не лягали.

Зближаєсь час, коли подібно нам
По довговічних боях, муках люди
Прокинуться, гнилий розмечуть трам,
Що їх давив, і широко грудь до груди,
Уста до уст притиснуть, мов брати,
Приязним, ширим словом заговорять,
Позбувшись пут недумства, темноти,
І зависти, і людовладства, й горя.

1 травня 1878.

II.

Плив гордо яструб в лазуровім морю,
Широко круг за кругом колесив,
А на горі, в ожиданні і горю
Лежав я й лету яструба слідив.

Я ждав на ню, свою єдину зорю...
Мов яструб, бистро я сюди спішив,
Від рана жду, думками поле орю,
Нема голубки! Серце біль здушив.

Нема голубки! Тільки яструб в'ється!
Нема голубки! Дармо серце б'ється!
Вже ніч. — В розпуці знов я геть пішов.

А за ліском на тій-ж горі чекала
Вона весь день на мене, виглядала,
Тужила важко й плакала за мнов.

10 травня 1878.

III.

Від того дня вже другий рік пройшов.
У чистім полію знов лежу я в горю,
Гляджу на небо ясне... Наді мнов
Знов плавле яструб в лазуровім морю.

Обколесив, тепер шибнув стрілов¹⁾)...
Оттак і я простір думками порю,
Та темно в нім, на віки млов густов²⁾
Закрила доля мою ясну зорю.

Так темно, зимно! Наче серце стине,
І думка в мізку, мов пилина, гине,
І ворухнуть не можу я рукою,

Коли спімну, що ні одне гаряче
Дівоче серце не зітхне, не сплече
І не затужить нищечком за мною.

10 травня 1880.

IV. ТРІОЛЕТ.

І ти лукавила зі мною!
Ах, ангельські слова твої
Були лиш обліском брехні!
І ти лукавила зі мною!
І нетямущому мені
Затрули серце гризотою
Ті ангельські слова твої...
І ти лукавила зо мною!

Неначе правдою самою,
Неначе золотом в огні

¹⁾ Стрілов — стрілою.

²⁾ Млов густов — млою густою. (Мл-ов, стріл-ов, густ-ов, такі закінчення на ов нарічевих форм широко вживані в галицькій народній мові).

Без кази¹⁾ чищенням — ох, ні,
Неначе правдою самою,
Так в добрі і нещасні дні
Я величався все тобою!
Мов злотом, чищенням в огні,
Неначе правдою самою.

Та під пліною золотою
Ховались кази мідяні,
І цвіт розцвілій на весні
Під пишнотою золотою
Крив червяка! Ох, чи не в сні
Любились щиро ми з тобою?
І серце бідне рвесь у мні,
Що ти — злукавила зі мною!..
1880.

V.

Я не лукавила з тобою,
Кленуся правдою святою!
Я чесно думала й робила,
Та доля нас лиха слідила.
Що щирая любов ділала,
Вона на лихо повертала;
Що чиста щирість говорила,
Вона в брехню перетворила,
Аж поки нас не розлучила.

Ти-ж думаєш, я не терпіла,
В новії звязки радо бігла?
Ти-ж думаєш, я сліз не лила,
По ночах темних не тужила?
Не я лукавила з тобою,
А все лукавство в нашім строю

¹⁾ Сказа — хиба.

Дороги наші віддалило
І серця наші розлучило,
Та нашої любови не вбило.
1880.

VI.

І ти підеш убитою дорогов¹⁾,
Котрою день в день тисячі ідуть!
І ти пониження й неволі путь
Пройдеш, як другі, до кінця самого.

Тепер ще ти боронишся, небого,
Ще молодою кров'ю жили б'ють
І свіжі думи сили додають,
Та швидко опору не стане твого.

В глиб звільна втягне тя²⁾ багно гниле
І в кров усіми порами віссеться,
Повітря вколо тебе затрує,

І сили волі в тебе не знайдеться,
Щоб опиратись довше! Затонеш ти,
І, труп живий, безвладно поплинеш ти!

VII.

Я буду жити, бо я хочу жити!
Не шадячи ні трудів, ані поту,
При ділі, що наш вік бересь вершити,
Найду й свою я тихую роботу.

З орлами я не думаю дружити,
Та я опрусь гниючому болоту,

1) Дорогов — дорогою.

2) Тя — тебе, народня форма.

Щоб через нього й другим шлях мостити,
На те віддам свій труд, свою охоту.

А як часом моя послабне сила
І серце в груді біль сціпить пекучий,
І людська злість зморозить кров у жилах,
То човник мя¹⁾ перенесе летючий —
Твоя любов підніме мя на крилах,
Аж поки вал не зломиться ревучий.

1880.

V VIII. ПОХОРОН.

Старі, недобрі пісні,
Злі мрії, навісні,
Похороню. Дайте
Велику труну мні.
Кладу в ній—що такого?
Сказать ще не пора.
А труна, браття, більша,
Ніж Зелемінь-гора²⁾.
І велитів дванацять
Шукайте в височінь,
Як ті, що з скал двигнули
Високий Зелемінь.
Нехай візьмуть ту труну
І зложать в моря гліб :
Такий великій труні
Такий великий гріб !
Що-ж там важке й велике
Зложив я в ній з журбов ?
Зложив я в ній, о, браття,
Свій біль, свою любов.

1 листоп. 1883.

¹⁾ Мя — мене, народня форма.

²⁾ Зелемінь-гора — гора коло Дрогобича.

✓ IX. ЕЙ, НЕ ЛЮБИ МЕНЕ!

Ей, не люби мене, дівчино!
Як хочеш любощів речистих,
Як хочеш розкошів огнистих,
Присяг, заклять і зітхань много,
Щоб нерви мліли, дух спирало
І серце в груді завмирало,
Коли бажаєш всього того,
То не люби мене, дівчино!

Ей, не люби мене, дівчино!
Як хочеш жити в супокою,
Мов плідне древо над рікою,
Діток коханих годувати,
Синів давати в школу, в люди,
Дочкам готувать нишком віно,
На власну путь благословляти, —
Зо мною хто зна, чи те буде,
То-ж не люби мене, дівчино!

Бо я борець, моя рибчино,
Бо я робітник твердорукий.
Мене труди ждуть, бої й муки,
Мене ждуть бурі громовії,
Що, може, й розіб'ють судно те,
В котрім ми попливем, дитино.
Як зможеш ти тягнуть весло те,
І не злякают бурі тії,
Тоді люби мене, дівчино!

10 листопаду 1883 р. ✓

ЗНАЙОМИМ І НЕЗНАЙОМИМ.

І. КОРЖЕНКОВІ ¹⁾.

Душно і хмарно,
Важко, бурливий час!
Чи гинуть марно,
Щоб світ не знав о нас?
Йти в небезпечний бій,
Чи гнутись плазом?
Друже сердешний мій,
Ходімо разом!

Щастя не ждімо,
Щастя не де, а в нас!
К сонцю спішімо,
Хоч його промінь згас, —
В день буде знов яснить
Чистим алмазом.
В правди і волі світ
Ходімо разом!

З гнетом і тьмою,
З розбратанням братів
Сміло до бою
До кінця наших днів,

¹⁾ Корженко — псевдонім Вол. Коцовського, що під таким псевдонімом писав поезії в „Світі“, що редагував Франко (1881 — 1882).

За серця й совісти
Ясним показом
В збройній готовости
Ходімо разом!

22 жовтня 1882.

II. ДАНИЛОВІ МЛАЦІ ¹⁾.

Прочитавши його віршик
„Не можна всім догодити“.
(Календар „Просвіти“ 1883).

Отче Даниле, ще не все той вільний,
Хто з своїх пут сміється і кепкує;
Не все ще той поет великий, чільний ²⁾,
Хто вірші пише і слова римує;

Не все ще той святий, хто богомільний,
Ні той високий, хто ся в гору дує;
Не все нас сміх розвеселить весільний,
Ні розслезить нас той, що все сумує.

Не в тім, співаче, сила слова твого,
Щоб ти раз-в-раз мок в сльозах, кис у горю,
Ні щоб сміявсь, чи є чи не є ³⁾ з чого.

Ти будь керманич наш в бурливім морю,
Щоб в тобі бачив люд привідця свого
І все чув добре слово в добру пору.

17 грудня 1882.

¹⁾ Данило Млака — псевд. буковинського поета С. Воробкевича. Він був попом.

²⁾ Чільний — визначний, що йде на чолі, на переді.

³⁾ Чи є чи не є з чого — чи є чи немає з чого, народня форма.

III. МОЛОДОМУ ДРУГОВІ.

Чом головку ти схилив додолу,
Спер на ручку скрань¹⁾ ту мармурову.
А очима в далі десь блукаєш,
Наче в далі доленьки шукаєш?
Що завис на тобі сутінь суму?
Що задумавсь, молоденький друже?
Ой, не думай, голубе, ту думу,
Бо та дума зрадлива дуже!

Зразу сяє, мов сонце весною,
Наливає світ увесь красою
І чарує твоє серце й очі,
Наче любка у весільнім строю,
Наче зірка моргає з дна ночі,
Наче пчїлка мід з квіток громадить:
Та як того меду покоштуєш,
Жар незнаний в серденьку почувеш,
І тоді вона тебе ізрадить!

Сонця блиски на дрібки розщипле,
Зорі в бездну темную розсипле,
В квітів барві вкаже страсть кипучу,
В птахів піснях вкаже зойк розпуки,
У погоді вкаже скриту тучу,
У розкоші вкаже скриті муки,
В кожній перлі на красавиць шії
Вкаже зсілі нещасливих сльози,
І твої всі втіхи молодії
Мов мороз нещадний поморозить..

Ох, і зблідне щічка²⁾ та рум'яна,
А чоло, що добра доля зрана

¹⁾ Скрань — чоло.

²⁾ Щока — щічка.

Цілувала, стратить блиск слоновий
Й поореться зморщинами живо,
А твій взір свобідний, лазуровий
Потемніє — самому на диво.
Бо важкий, колючий шлях розуму,
Кожний крок щемить у серці, друже!
Ей, не думай, голубе, ту думу,
Бо та дума зрадлива дуже!

1883.

IV. N. N.

Виступаєш ти чемно, порядно,
І говориш розумно і складно,
І лице твоє гарне та ясне —
Заглядиться дівча не одно,
Та мене щось відтручує власне
І смутить і тривожить воно.

Все здається мені, що налитий
Ти сльозами і кров'ю селян,
Що людською ти кривдою ситий,
Що твій батько — дерун і тиран,
За життя носить пекло у груди,
Заливає вином червяка,
Та як з світом прощатися буде,
То пекельная кара тяжка
За всі зла, за грабування враже,
За обдерте, збідніле село,
Як клеймо братовбійчєє, ляже
На твоє мармурове чоло.

І почувеш ти жар негашений,
Що палитиме серце твоє,
І тривога, мов меч нагострений,
Твої думи зсіче і поб'є.

В твоїй груді, мов вихор в погоду,
Дикі страсті зірвуться грізні,
І як вихор збентежує воду,
Так тебе вони вноурять в багні.
І рука твоя кривдов сплюгавиться,
Переміниться в злобу любов —
Ось чого моє серце кривавиться,
Як подумать, що буде з тобов.

І дарма, що такий ти приємний,
Що друзяка ти з діла і з мови,
Що ти людяний, тихий і чемний,
Що бажаєш і стоїш любови!
Людська кривда, котров ти годований,
На добро не виходить нікому!
Так огонь у соломі захований
Спалить двір весь, не лиш ту солому.

15 березня 1883.

V. МІХАЛІНІ Р.

Ні, не однако для всіх сонце сяє,
Хоч безучасно над всіми блищить.
Бідний слізьми його блиск заливає,
Щасним воно і терни золотить.

Серце дівоче! Красніше сіяє
Щирість твоя, аніж соняшний світ:
Радісний усміх для щасного має,
Сльози для горя, пораду й привіт.

7 квітня 1882.

VI. АННІ П. 1).

Дівчина встала рано, рано :
„Піду я в поле, мамо, мамо !
Піду я в поле, до роботи,
Злоту пшениченьку полоти.
Годі сидіти дома тута :
Глушить пшеницю хопта 2) люта ;
Бур'ян буяє рісно 3), рісно,
За ним пшениці тісно, тісно ;
Повій 4) плететься геть на диво,
Хилить пшеницю криво, криво“.

„Рано ще в поле, доню, доню,
Зимнії роси в полю, в полю !
Зимнії роси, зціпнуть ноги,
Бодяччям вкриті перелого !“

„Та доки-ж, мамо, ждати, ждати ?
Не сходить сонце, не видати !
Зимнії роси що-ж удіють ?
Та вони хопту гріють, гріють.
А пок 5) зійти ще сонце мусить,
Хопта пшеницю здусить, здусить“.

„Ей, доню, доню, бач, з півночи
Чорная хмара валом точить,
Чорная хмара, буйна злива —
Що-ж зробиш в полю, нещаслива ?“

1) Анна П. — Анна Павликівна, сестра Михайла Павлика, співробітниця Франка і Павлика в соціаліст. рухові.

2) Хопта — бур'ян.

3) Рісно — рясно, народня форма.

4) Повій — березка.

5) Пок — поки.

„Я не боюся хмари, зливи!
Що мені вітер той бурхливий?
Я про ті тучі сміло, сміло
Буду робити чесне діло.
Нехай і повінь валом бухне,
Моя відвага не потухне,
Знесу я всяку злую долю,
А не покину праці в полію.
Робити буду без упину,
І перестану — як загину“.
1880.

VII. N. N.

Будь здорова, моя мила,
Я не твій!
Розлучила
Нас могутча сила.

Де поставить кого доля,
Там і стій!
Моя-ж доля —
Вітер серед поля.

Стогне, віє, рве і свище
В грі страшній...
Ближче, ближче
Наше боевище...

Важко, душно, п'ятьма груба,
Лютий бій...
Ось-ось, люба,
Жде мя, може, згуба.

А як гинуть, то самому!
Голос твій

З бою-грому
Звав-би мя додому.

То-ж не плач! Очиць, мов зорі,
Пожалій!
Згасне вскорі¹⁾
Блиск їх у сліз морі.

Розійшлись, мабуть, по волі
Судьбиній
Наші долі,
Мов дороги в полі.

14—18 грудня 1883

VIII. К. П.

Гарна дівчино, пахучая квітко!
Оком і словом стріляєш ти мітко
В серця чутливий потайник укритий, —
Хто тебе бачить, той мусить любити.

Тільки-ж не гнівайсь за щирее слово:
Світ і життя ти береш поперехово,
Мислиш, хто спів твій полюбить і очі,
Той вже нічого на світі не схоче.

Як для очей і для пісні твоєї
Кине він все, боротьбу за ідеї,
Працю для тих, що їх тиснуть окупи —
Вір мені, серце, не варт він любови.

Коли-ж, крім очей, крім слова дзвінкого,
Ти не даси йому в житті нічого,

¹⁾ Вскорі — незабаром.

В бій не загієш і ран не загоїш,
Вір — і сама ти любови не стоїш.

Блиск чарівничий очей потускніє,
Зміниться голос і спів заніміє, —
Коли-ж в твоїм серці і думці пустинно,
Чим ти тоді причаруєш, дівчино?

1883.

ІХ. О ЛІ.

Коли часом на вулиці побачу
Вдову убогу, сиротя мізерне,
Що к мені руку простяга жебрачу,
В німім благанні очі к мені зверне,

Тремтить в лахміттю, босе на морозі,
Слотою бите й гордуванням ситих, —
Вогнем на серце капають ті сльози,
Той жаль голодних, нищих і невкритих.

І думаєсь мені: Не довго, може,
Коли мене важка прийме могила,
І ти отак підеш на роздорожже
О хліб просить, моя дружино мила!

І зжовкне, зв'яне те лице, що нині
Так любим сяйвом, ширістю ясніє,
Погаснуть очі, що сміялись к мені,
Жура зв'ялить тебе, моя надіє!

І діти наші — ох, аж серце в'яне! —
Слотою биті, босі, у лахміттю
На сльози й горе непросвітно-тьмяне,
Як сиротята, геть підуть по світу.

І тайком я, тремтячою рукою
Останній гріш їм ткну, й гадаю : Може,
Хтось змилуєсь колись і над тобою,
І сиротятам нашим допоможе.
1886.

Х. О. О.

„Сумоглядні ваші співи,
Все лиш горе та неволя,
Мов нема ніяких квітів,
Крім бодяччя серед поля.

„Чорним вкривалом жалоби
Ясне небо ви закрили,
В людських серцях горе, злобу
Й зопсуття лиш ви відкрили.

„Зависти пожар зловіщий
Серед люду ятрите ви,
Замість радощів, любови
Всіх до бою зовете ви.

„Брудом буденним сплямили
Чисту краси святиню,
Ви в шинок з висот небесних
Затягли пісень богиню !“

Так гнівним говорять словом
Ситі судді естетичні
І ридають, що засохли
Давні хвилі поетичні.

„Висхли хвилі, заніміло
Чистее вітхнення слово ;
Як не ми його відновим,
То не віджиє наново“.

Хухають вони і шепчуть
Естетичнії формули,
Крають, латають і ліплять
Світ будущий із бібули¹⁾).

А життя йде своїм ходом.
Хвиля мислі, хвиля духа
Розливаєсь, їх ридання
Ані формул їх не слуха.
1881.

ХІ. ТЕТЯНА РЕБЕНЩУКОВА²⁾).

Старці³⁾ і книжники грізно накинупались
Каменувати тебе :
Всіх їх некритая, непідсолоджена
Правда по серці скребе.

Горе сердечнее, людське, великеє
Серць їх не ткнуло брудних ;
Те лиш їх гніває, чом так без страху ти
Прямо стаєш перед них ?

Чом так покiрно, так тихо, так прямо ти
Йдеш, куди серце веде,
Йдеш не на розкоші, йдеш, хоч виразно ти
Бачиш там горе бліде ?

Чом не навчилась ти ніжностей, хитростей,
Підлостей світських жінок,

¹⁾ Бібула — папір.

²⁾ Героїна відомого оповідання М. Павлика. (Іван Франко). Проти Павлика піднявся крик за „неморальність“ оповідання. Павлика за це оповідання судили і засудили.

³⁾ Старці — старі люди, старе покоління.

Чом ти закинула мову їх, клятви їх,
Пути звичаїв, думок?

Чом ти їм совість і серце поставила
Перед фальшивим лицем:
Хочеш одверто, свобідно те діяти,
Що вони діють тихцем.

5 квітня 1880.

ХІІ. ГРИЦЬ ТУРЧИН¹⁾.

Муштруйся, рекруте, небоже,
Слізьми оружжя обливай!
Хились, корись, а тільки, брате,
Ожужжя з рук не выпускай.

Учись владати²⁾ ним, учися
Стріляти цільно, і в лице
Безстрашно смерти заглядати:
Важкого бою час іде.

Прийдесь за правду твердо стати
Хлоп в хлопа і плече в плече,
Прийдесь на ворога стріляти
І кров рікою потече.

На віковичную неволю,
Пониження і гнет твердий,
На зло, що, наче гадь несита,
Ссе кров із людськості грудий.

Прийдесь стріляти й не одному
Життя покласти в боротьбі.

¹⁾ Герой віршів про рекрутське життя („Молот“, стор. 1—8), написаних селянином Романом Гудзманом. (Іван Франко).

²⁾ Владати — володіти

Учися-ж, рекруте, хоч прикро
Нераз приходиться тобі!

Учись, щоб був ти сильним мужем,
Як засвітає день новий!

Учись, щоб в ряд ти став готовим,
Як крик роздасться боєвий!

7 квітня 1880.

XIII. ЖЕНЩИНА.

Алегорія на привітання Товариства „Руських жінок“
у Станіславові.

В пустині темній, вбогій і сумній
Мармуру білого лежала брила,
Поблискуючи в білизні сніжній.

Тим блиском своїм здалека манила
Кочуючі ватаги дикарів,
Між ними свари й бої розбудила.

Бо кожний дивним жаром розгорів,
Бажаючи її для себе мати,
Мов найдорожчий скарб у ній уздрів.

В ту пору геній пролітав крилатий
Понад пустинею, побачив бій
Тих дикарів і пожалів їх страти.

І притулив до брили скипетр свій,
Перетопив її по своїй творчій волі
І світу в формі показав новій.

Ось разом блисла на пустому полі
Чудова статуя, краси взірець,
Богиня, пані долі і недолі.

Всі дикарі враз стали мов сліпець,
Лице руками вкрили, ниць упали,
Молилися до неї, хоч з сердець

Пекучий жар не щез. Вони благали
У неї ласки, клали дари їй,
Та всі для себе видерти бажали.

І швидко знов новий почався бій,
Та статуя стояла вічно зимна
І безучасна в білизні сніжній.

І не один, кому борба нестримна
Глибоку рану задала, повзав
До статуї, ревучи ревом скимна ;

Їй в жертву кров свою він проливав,
Клав перед ню відтяті члени тіла,
Конаючи, пред нею серце клав.

Та статуя стояла, мов не здріла
Тих жертв. То-ж інші попадали в гнів
І прокляли „її“ криваві діла.

Посипали на ню град каменів,
Болотом побоевища кривавим
Обкидали її. Та все горів

В грудях людей пожарищем іскравим
Вогонь таємний. Бачив з-під небес
Усе те геній поглядом ласкавим.

„Час довершить найбільшого з чудес!“
Сказав він. „З каменя зробить богиню —
Що це значило? Через те не щез

„З землі роздор. Тепер я більш учиню!
Богиною людським духом я натхну,
З богині жінчину зроблю, людину,

„І з п'єдесталу божества зіпхну.
Зате у груди серце дам люб'яче
І в мозок вложу думку запальну.

„Хай чоловік її своєю баче,
У всьому рівною собі, і к' ній
Не молиться, та не клене й не плаче.

„Нехай вона по стежці життєвій
Іде з ним спільно, думає і вчиться,
Учасниця всіх трудів, втіх, надій.

„І хоч сльозами вмийються їх лиця,
Стрясе серця їх жаль, і біль, і страх,
Зате-ж і щастям вік їх проясниться“.

І все те він зробив у наших днях.

1884 р.

496/8.
XIV. РУСЬКИМ В'ЯЗНЯМ ІЗ Р. 1882¹⁾.

✓ Згадайте, братія моя,
Що зиркаєте там з-за ґрати
І знаєте, як Прокш кричить,
І лазить Пшібіль тамуватий²⁾,

¹⁾ 1882 р. відбувся цілий ряд арештів серед москвофілів. Були арештовані всі видніші провідники москвофілів, як Наумович, Добрянський і інші. Коли були арешти Франка і тов. 1877 р., то москвофіли виступали проти арештованих, обкидаючи їх наклепами і гряззю.

²⁾ Прокші Пшібіль — тюремні надзирателі; тамуватий — тупуватий.

І глядите на весь той ад,
На дім той горя та печалі,
Що й ми недавно в домі тім
І мучилися і скучали.

Як гордо ви тоді на нас
Каміння кидали й грязюку,
Опльовували навіть мислі наші
І на сміх підіймали нашу муку.

Минулось. Ми простили вам
Тодішню недостачу такту
І не гадаємо платить
Подібним фактом того факту.

По що платить? Життя платить.
Сама неправда гірша кари.
Нетакт ваш шкоду вам приніс,
Тепер дармі за нього свари.

Одного просимо лиш вас
В ім'я тюрми оцеї й муки:
Любіть свій край! Любіть свій люд,
Що днесь цілує вас у руки,

Що мучеників бачить в вас!
В нім бачте ціль своєї праці!
А впрочім, як вам схочеться, —
Навчати вас не маєм рац'ї.

І чи захочете признать
Минулі блуди, чи забагнуть
Вас ноги знов нести туди,
Куди носили, й ті самі сліди
Наново без кінця топтать,
Це теж, як ваші коні тягнуть.

І до поправи, до покути
Вас звать ми теж некомпетентні.
Лиш скромне питання одно :
„Чи не могли-б ви, як давно
Колись були, й тепер ще бути
Хоч трохи щирі й консеквентні?“

Нагуєвичі, 30 березня 1882.

✓ XV. НЕ БІЙТЕСЯ ТЮРМИ!

Не бійтеся тюрми, о, други молодії!
Не бійтеся тих пут, що на короткий час
Обкручують, немов холодні, чорні змії,
Безсильне тіло! Що значить це для нас?

Бажається панам погратися трохи з нами,
Бо бачать, що в тюрмі зовсім ми в їх руках,
Ну і обвішають старими бренькачками,
Щоб знати, як було в середніх ще віках.

Ніщо для нас тюрма. Ми інші тюрми знаєм,
Тверді, безвихідні, уперті та живі,
І проти них, брати, борню ми підіймаєм.

А в тій слабій, дурній, хоч кам'яній тюрмі
Ми бачим тільки страх панів і розумієм,
Що панство їх крухе, як мури ті німі.

1880 р.

О С И.

I.

Ми оси, ми оси!
Хто любить приноси,
Хто любить чуже
До себе горнути,
Хто голих стриже,
Хто вміє тягнути
З робучих людей
Останню свитку,
Сирітських дітей
Здирає, як липку,
Хто надто турбується
Сусідським добром,
Нехай нас пильнується,
Бо тнемо жалом.

Ми оси, ми оси!
Хто кльоцом¹⁾ і доси
Чяпить²⁾ у багні, —
Освіти лякаєсь,
Сучасні вогні
Клене, проклинає,
Хто рідний наш край
Твердою стіною,

1) Кльоц, з німецьк. — колода.

2) Чяпіти — чепіти, сидіти.

Неначе Китай,
Бажає обдати,
Ужвою¹⁾ міцною
Наш поступ скувати,
Плащем єзуїтським
Нам сонце затьмить,
Туманом несвіцьким
Нам баки забить²⁾,
Хай стихне й не рухаєсь,
Хай геть біжить ціло,
Бо швидко почухаєсь
Там, де й не свербіло!

20 березня 1893.

II.

Був у нас мужик колись,
Що їв хліб і сало,
Днесь такі перевелись,
Хліба всім не стало.

Був і піп у нас колись —
Працював, як люди,
Днесь такі перевелись,
І вже їх не буде.

Був співак у нас колись,
Що співав „Буй-Тура“³⁾,
Нині в нього, подивись,
Банко-агентура.

¹⁾ Ужва — шнурок.

²⁾ Баки забити — обдурити, затуманити.

³⁾ Мова тут про Богд. Дідицького, реакціонера-москвофіла, що написав поему „Буй-Тур Всеволод“, страшною мішаниною російсько-церковно-славянсько-українських слів.

Твердоруський був колись
З чорним піднебінням¹⁾,
Нині смирним став, дивись,
Ляцьким сотворінням.

Народовець²⁾, прогресист,
З кутасом мав шапку,
Нині смирний канцеліст³⁾,
Лиже старшим лапку.

Вільнодумець, що робив
Богу все об'єкції⁴⁾,
Нині смирно йде, ади⁵⁾,
В Юр на реколекції⁶⁾.

Боже, що за дивний світ.
Що за переверти!
Чи сміятись, чи жаліть,
Чи просити смерти?..

1881—1893.

III.

З голоду й нужди вмирає мужик,
Крадіж, рабунки, весь край — один крик.
Мати вбиває голодну дитину,

¹⁾ Москвофілів в Галичині прозивали „твердими русинами“ та „з чорним піднебінням“.

²⁾ Народовець — українофіл. Це була друга партія, ворожа москвофілам. Вона обстоювала національну самостійність українського народу, але так-же була далека інтересам трудових мас, як і москвофіли. Захоплювалися народовці національним романтизмом, молодими носили козацькі шапки з китичкою (кутасом).

³⁾ Канцеліст — канцелярський урядовець.

⁴⁾ Об'єкції — закиди.

⁵⁾ Ади — а диви!

⁶⁾ Юр — церков св. Юра у Львові, осідок реакціонерів-клерикалів; реколекції — церковні науки зі сповіддю, постом, молитвами і т. д.

Батько кидає кохану родину,
В Росію, Молдавію тягнуть плачучії
На заробітки отарами люди...
Радьте, розумні! Рятуйте маючії!
— Якось то буде! Якось то буде!

Поле мужицьке в шинкарські йде руки,
Школи мужицькі не сіють науки,
Але незгоду й ненависть народню;
Слово правдиве і думку природню
Тривлять ¹⁾ газети, хорти мов летючії,
Право, сумління потоптані всюди...
Радьте розумні! Рятуйте, могучії!
— Якось то буде! Якось то буде!

1880.

IV.

Послухай, сину, що премудрість каже:
Коли два стільці маєш до вибору:
Тут користь власну, тут святу лояльність,
То на обох старайся разом сісти.
І будь неначе те теля покірне,
Що ссе дві мамі за свою покору.
Та ще мудрішим можеш показатись,
Коли стілець лояльності поставиш
На користи стілець, і аж на верха
Сам сядеш, вищий понад тих нездарів,
Що на самих худих лояльних стільцях
Сидять, худі, мов сім коров з Єгипту.
Амінь, амінь, кажу тобі, мій сину,
Що не худі товстих з'їдять корови,
Але товсті худих з'їдять з кістками
І не подохнуть, тільки потовстіють.

1881.

¹⁾ Тривлять — цькують.

V. „ХЛІБОРОБ¹⁾“.

Гей, хто на світі кращу долю має,
Як той, що плугом святу землю оре?
Святую землю в банку заставляє,
В довги впадає, як в бездонне море,
І поти б'ється, аж остання рація²⁾
На нього спаде — ґрунту ліцитація³⁾,
І поки в найми не пошкандибає —
Гей, хто на світі кращу долю має?

Гей, хто на світі кращу долю має,
Як той, що вірно цісареві служить,
В касарні⁴⁾ нишком рід свій споминає,
Зітхає нишком і клене і тужить,
Махає „гвером“⁵⁾, в „гліді“ машерує,
На варті мерзне, в „шпангах“ креперує,
В „ібунках“ пріє, „комісник“ снідає —
Гей, хто на світі кращу долю має?

Гей, хто на світі кращу долю має,
Як той, хто щирим патріотом зветься,
Податки точно рік за рік складає,
Шанує власть, перед жандармом гнеться,
Цілуєсь з возним⁶⁾, і хоч дуже бідний,

1) Галицький поет М. Устиянович, піп, написав вірш „Хлібороб“ де вихваляє селянський рай. Франко перефразує цей вірш і висміює Устияновича. Вірш Устияновича починається такими-ж словами, як у Франка.

2) Рація — пайка, правда

3) Ліцитація — продаж з торгів.

4) Касарня — казарма.

5) Це все слова з солдатсько-німецького жаргону: гвер — рушниця; глід — ряд; шпанга — залізя, яким сковували за кару солдатів ногу з рукою; крепірувати — мучитися; ібунк — муштра; комісник — солдатський хліб

6) Возний — щось як пристав.

Як треба дати, дасть і гріш послідний,
А на що, за що дав — і не питає —
Гей, хто на світі кращу долю має?

Гей, хто на світі кращу долю має,
Як той, що все лиш ту науку чує,
Що тільки бідних господь бог карає,
Що ласка божа тільки багачу є,
Що чорт усюди чоловіка кусить,
А бідний все в покусі впасти мусить,
Що хлоп¹⁾ лінюх, п'яниця і свиня є —
Гей, хто на світі кращу долю має?

1880.

VI. „УЖАС НА РУСИ“²⁾).

Лихо, сусідо! Ой, горе нам, свату!
Світ вже кінчиться! Вже буря гуде!
Чув ти? На нашу нещасну хату,
Кажуть, страшенная змора³⁾ іде.

Десь проявились якісь нігілісти —
Кажуть, що це людоїди, хотять
Русь нашу матінку з кашею з'їсти,
Перевернути теперішній лад.

Все перевернуть униз головами:
Учні професора стануть навчать,
А як азбуки не вміє — різками,
Як він їх нині, будуть його прать.

1) Хлоп — мужик.

2) Це сатира на москвофілів і других галицьких реакціонерів, що підіймали крик проти соціалістичного руху, що в той час почав народжуватися в Галичині.

3) Змора — примара.

Вірні тоді парастас будуть править,
Але поклони піп битиме сам;
Купчик над склепом цей напис поставить:
„Хто дасть найменше, товар йому дам“.

Суд буде також для них відповідний:
Неук судитиме вчених панів.
Хто вкрав та хитро, той вийде свобідний,
В цюпу ¹⁾, хто вкрасти хотів, та не вмів. —

Красти, ошукувать всім буде вільно,
Чесний заробок — оце буде встид,
Злодія зловиш в коморі — постійно!
Злодій тебе до уряду тащить.

Не хлоп державі з кривавого поту
Буде, як досі, податки зносить,
Але держава за хлопську роботу
Премії буде рік-річно платить.

Волі назадники стеклі ²⁾ запрагнуть,
А ліберали її прокленуть,
Взад поступовці, мов раки, потягнуть,
Прямо вперед невидючі підуть.

Вівці муть, кумочку, пастиря пасти,
Яйця муть, кумочку, курку учить;
Люди легальні муть грабити й красти,
Чесних почнуть злодіяки тіснить.

Горе, сусідо! Ой, лихо нам, свату!
Світ вже валиться! Тріщать вже стовпи!
Треба покинуть і жінку, і хату
Та вандрувать на кубанські степи.

14 грудня 1880.

¹⁾ Цюпа — тюрма.

²⁾ Стеклі назадники — скажені, завзяті реакціонери.

VII. З ЕКЗАМЕНУ.

З іспитової кімнати
Вибіг лютий кандидат;
Збіглось в сінях товариство
І давай його питать :

„Ну, а що, ти здав екзамен?
Маєш вчительський диплом?“ —
Він мовчить, лиш чорна хмара
Висить над його чолом.

Далі каже : „Ні, камратя¹⁾,
Правди нині не зійськать!
Той професор зоології —
То тиран і лютий кат!

„Три завдав мені питання,
Як закон йому велить,
Два я знав, не знав одного,
І він смів мене спалить!

— „Був ти у саду?“ — питає.

— „Був“, — говорю сміло я.

— „Бачив ти бжолу?“ — питає.

— „Бачив“, — кажу сміло я.

— „Скільки-ж ніг пчола та має?“

— „Ніг я їй не рахував“.

І за це одне питання

Спик мене, бодай пропав!“

13 вересня 1888.

1) Камрат, з німецьк. — товариш.

VIII. БОТОКУДИ.

В лютім і березні 1880 року під цим заголовком написав я був невеличку сатиричну поемку, в котрій під назвою Ботокудів осміяв відому часть нашої галицько-української інтелігенції і де-які моменти з її історії від 1848 року. За радою М. Драгоманова я не друкував її досі. Прочитавши тепер рукопис, я побачив, що друкувати цю поемку в цілості не стоїть, хоч де-які її уступи і досі не стратили інтересу. Не хотячи перероблювати цілості в дусі теперішніх моїх поглядів політичних і артистичних, я зважився подати тут тільки де-які шматочки моєї поеми, зіплюючи їх в одно коротенькими прозовими переповідками того, що пропущено. Поема починається апострофою до Музи.

Музо, мученице бідна,
Не від вчора, не від нині
В повитуху зелепугів
Здеградована з богині!

Кожний зве тя, з того часу,
Як Гомер ще довгобразий
Запросив тя скандувати
Гексаметри для гімназій.

Гей, це давня, давня штука,
Ще тоді дівчам була ти, —
Та як з рук до рук пішла,
Стало чорт зна що з дівчати.

І багато ти, небого,
Ой, багато нагрішила,
І недородків ти много
На цей світ понаводила.

Днесь в кого лиш є пустая
Голова та повне пузо
І лінивi руки, зараз
Кличе к тобі : Музо ! Музо !

І через таких-то ти
Віру стратила, небого, —
Де-хто нині вже за тебе
І гроша не дасть дурного.

Жаль мені тебе, та що-ж —
Старість, бач, не радість! Лихо
Молодитися старому,
Ліпше вже сидіти тихо.

А як ні, то не до співу,
Не до любощів, причудів,
Не до вигадок-би братись,
А до серйозних трудів.

Далі йде коротка характеристика краю Ботокудів з погляду цих останніх:

В краю тім живуть при купі
Всумішку троякі люди:
Неприятні елементи,
Бидло й праві Ботокуди.

Під „неприятними елементами“ розуміються поляки, котрих характеристика кінчиться словами:

Діл їх якось не видати,
Лиш страшнії чути вісти,
Що всіх правих Ботокудів
Вони раді-б в каші з'їсти.

Бидло — що сказать про нього?
З масти сіре, їсть невпинно
(Як є що), спить, робить, родить,
Ну, і богу душу винно.

Але третій люд — герої,
Просвічені, грубо вчені:

Не живляться лободою,
А що-день їдять печені.

Ботокуди, то підпори,
То стовпи порядку й віри :
Латають усім сумління,
А в сорочці роблять діри.

Ботокуди, то борці :
Б'ються сміло, мов Горації,
О посади, ад'юнктури,
О стипендії та дотації.

Ботокуди — ціцерони,
Ботокуди — то артисти:
Як говорять — то з амбони ¹⁾,
Як співають — акафисти.

Ботокуди — лікарі !
На нервовую дразливість
Бидла мають ліки : піст
І святую повздержливість.

Ботокуди — педагоги :
Щоб у бидла відібрати
Всю охоту до науки,
Требника дають читати.

Ботокуди — мудрі люди !
Що там ваші європейські
Лібериали, націонали —
Кращі в нас свої, рутенські.

Не хвалися-ж ти, Європо !
Шкода твоїх праць і трудів !

¹⁾ Амбона — казальниця, звідки говорять церковні проповіді.

Що там маєш, те і маєш,
Та не маєш Ботокудів.

Другий розділ оповідає про початок Ботокудів. Стан краю перед 1848 роком характеризується оцими словами:

Кажуть люди: з початку
Світ тонув у тьмі кромішній;
Зверха уносивсь канчук,
Внизу гнулись душі грішні.

Грішні душі, просте бидло
Гнуло в праці карк свавільний,
А канчук гуляв свобідно,
Лад піддержував суспільний.

І тиша була. Міг кожний
Преприємно проживати,
Хто при свисті канчука
Мав охоту танцювати.

Надійшов 1848 рік, „дивний гедзень¹⁾ на народи“, бидло розгулялося, канчук пропав, а в Галичині урядник Встидіон²⁾, по словам неприязних елементів, натворив Ботокудів.

„Ну, та звісно, Встидіон
Не був бог, то й ті особи,
Що він натворив, не мали
Й крихти людської подоби.

„Руки в них — лиш к собі горнуть,
Рот кричить лишень, чоло
З міді й юхту, ані мізку,
Ані серця не було“.

1) Гедзень — гедзь.

2) Встидіон — губернатор Галичини Стадіон, що про нього говорили, що він видумав галицьких українців.

Против такої клевети протестують праві Ботокуди
гаряче.

„Брешете, щоб Встидіон
Не на людську подобу
Сотворив нас і за те
Гріх тяжкий поніс до гробу.

„Не якийсь там Встидіон
Сотворив нас, мов нелюдство,
А сам пан-біг сотворив
Нас і наше ботокудство.

„І з-по-між усіх народів
На землі лиш ми єдині,
Так як вийшли з рук господніх,
Так лишилися й до нині.

„Так, до нині ми лишились
З серцем, з розумом дитини,
Наче вчора духом своїм
Оживив нас бог із глини.

„І та глина — ми то чуем —
В нашій ще лежить істоті,
Вічно нас манить і тягне
В ріднім бабрatisch болоті“.

Коротко розказано далі важніші факти від р. 1848: засно-
вання „Ботокудської Ради“¹⁾ і засновання „Голодного
дому“. Докладніше описано мало звісний епізод з гербом
цієї інституції.

¹⁾ Ботокудська Рада — „Руська Рада“, — заснована
1848 р., була політичною організацією, що виступала від
імени галицьких українців. Зі спадом революції її скоро
захопили москвофіли. „Голодний Дім“ — „Народний Дім“ —
був подарований русинам міста Львова, та його також
захопили москвофіли. Існує ще й тепер.

Славна „Ботокудська Рада“
Аж спотіла вся в утомі,
Три дні радивши, який-би
Герб дать на „Голоднім Домі“.

Три дні радять — годі врадить!
Вже четверта днина чеше,
І урадили такий герб:
„Злотий пес на сонце бреше¹⁾“.

Рік робили того пса,
Рік несли, а рік ставляли.
„Стій-же тут на нашу славу
І бреші!“ — вони сказали.

І стоїть той лютій пес
На „Голоднім Домі“ й досі,
Став на ковбицю ногами
І до сонця морду зносить.

І сидить в „Голоднім Домі“
Ботокудська рада й досі,
Против мрій, думок, теорій
Сміло голос свій підносить.

¹⁾ Це Франко сміється з гербу: золотий лев стоїть на скелі. Герб цей був вивішений на „Народньому Домі“ у Львові. Про цей герб пише Франко в своїй першій повісті „Петрії і Добошуки“. Добошук говорить про нього так: „Я боюся того льва і тої скали, що там стоїть на тім „Народнім Домі“. Цей лев нагадує мені хижацтво і лютість наших давніх князів, що утискали наш нарід, а котрих пам'ять ви, рідні діти того народа, позолотили фальшивим блеском. Я боюся дивитись на ту скалу у стіп льва, бо вона пригадує мені темноту народа, що в неї виростили його князі-грабителі, — вона пригадує мені упрямство і безсердечність теперішніх його проводирів, що її там виставили, як знак своєї влади. Ні, панове, не лев і скала наш стяг. Наш стяг: плуг і книжка! Плуг — це наша сила, книга, просвіта — це наша будучність. („Друг“, 1876, ст. 311).

Але тихо ясным небом
Сонце радісно пливе, —
В ботокудським тихім краю
Плем'я родиться нове.

Плем'я люте і безбожне,
Що смієсь з отих героїв,
Із стовпів тих ботокудських
І з покори їх старої.

Але біс їм, тим новим!
Не вони нас тут обходять,
А ті древні Ботокуди,
Що діла великі плодять.

Бо чень кожний догадаєсь,
Що на псі вони не стали,
Але далі в світ широко
Ботокудство прославляли.

Правда, пес той золочений,
Що на дах аж виліз сміло,
Безперечно й неохибно
Був найвищеє їх діло.

Вище вже не йшли вони,
Та зате в недовгій хвилі
Вшир і вдовж усю країну
Наче морські хвилі вкрили.

Про широку ту діяльність,
Що лилась, мов ріки з моря,
Ось яке в той час писала
Славна „Ботокудська Зоря“¹⁾:

¹⁾ „Ботокудська Зоря“ — газета „Галицкая Зоря“, орган москвофілів, виходила до 60-х рр. XIX ст.

„Слава богу, час минає!
Не те диво, що минає,
А те, що, збудившись раз,
Наш народ вже не дримає.

„Не дримає і не спить,
А кріпиться і ликує,
Славить бога і монарха,
З ворохобників кепкує.

„Бог нам дав життя й здоровля,
Цар — руїни з академії¹⁾,
Ще якби нам хто дав грошей,
То були-би ми в Едемі.

„Ми лояльні! Ми за волю
Шабельками не махали, —
Що дали, ми брали смирно,
Ще й у ручку цілували.

„Ми тверді, бо, мов скала,
Стоїмо на віри ґрунті.
В вірі вся будучність наша,
А не в вільнодумнім бунті.

„Ми й учені! Ще дяки
Нас псалтир читати вчили;
З книг святих вся мудрість наша,
А плювать нам на машини.

Ми великі! Сян і Буг
І Дністер наш безконечний,
Це границі наші! Тут
Ботокудський край сердечний.

¹⁾ Це мова про „Народній Дім“, що його австрійський цісар подарував „русинам міста Львова“. Це були звалища давнього університету.

„Для своєї вітчизни
Ми дамо без тіла душу,
Ми в огонь підем за неї,
В воду, найрадше — на сушу.

„Та-ж вона, багата й щедра,
Не залишить нас ніколи, —
Ми не лишимо її,
Аж доробимось поволі.

„Доки молоком і медом
Ти пливеш, наш рідний краю,
Доки весело, в достатку
Череда твої гуляють —

„Доти й ми усе при тобі,
Невідступні патріоти,
Аж дійдемо — ми до панства,
Ти — до голої голоти“.

Слідуючий розділ поеми описує найважливіше діло Ботокудів — славну битву за азбуку¹⁾.

О, преславні Ботокуди,
Де-ж я гідних слів найду,
Щоб як слід ізвеличати
Вашу першу боротьбу!

Ні давніше, ні пізніш ви
Не робили стільки гуку,
Як тоді, коли велася
Славна битва за азбуку.

¹⁾ Москвофіли свій преноганий українсько-російсько-церковно-славянсько-польський макаронізм вважали за чисту російську мову, якої ніколи не знали; вживали російського правопису з *ѣ* (називали *йор*), *ы* (назив. *йори*), *ь* (*ять*), *ѣ* (назив. *їр*) Молоді соціалісти і радикали вживали народньої мови і писали фонетикою. За це „святе йор і йори“ москвофіли вели завзяту боротьбу.

Неприявні елементи,
Люд підступний і завзятий,
Ваші найлюбіші букви
Ъ, ы вам хтіли взяти.

Ба, не лиш ъ, ы, ф,
Всю кирилицю забрати
Хтіли, а за те накинуть
Альфабет латинський клятий¹⁾.

Ще в додатку величались :
„Ми не вороги вам, де там !
Ми лиш просвітити раді
Вас латинським альфабетом.

Та-ж слова всі ботокудські
Альфабетом мож писати,
А тоді писання ваші
Буде світ увесь читати.

Але ви, герої добрі,
Не дали цим піддуритись,
Бо вам преці йшло про те,
Щоб від всього світа скритись.

„В йорах, ятях, — ви сказали, —
Тут вся наша вартість людська,
Вся будучність, сила, слава,
Вся надія ботокудська!“

І ви сміло піднялися,
Щоб за них до бою стать,
І що сили закричали :
„Згинем за йори та ять !“

¹⁾ Заходи такі виходили не раз від поляків.

Ви три дні й чотирі ночі
Ненастанно так кричали,
Тимчасом підпори ваші
Три брошури написали.

В них показано доочне,
Що вся мудрість, всі науки
Всюди і у всіх народів
Почалися від азбуки,

Що за тим народ усякий
Над всі скарби цього світа
Найвище цінить азбуку,
Бо азбука — то освіта.

Та не тим так Ботокудам
Їх азбука дуже мила,
Але тим ще, що походить
Прямо від отця Кирила.

Правда, що святий Кирило
Ботокудом не родився,
В Ботокудії не був
І для неї не трудився.

Та його азбуки ми
Не повинні відчужитись
Раз тому, що він святий,
Міг-би в небі прогнівितись,

А по-друге, що вона
Тисяч літ уже триває,
І прекрасно від римлян
Та жидів нас віддаляє.

А по-третє, що тоді,
Як її зробив Кирило,

Нею всі слова слав'янські
Мож було писать, аж мило.

„Ба, що більш, азбука — верх,
Всеї мудрости й науки:
Вся наука й мудрість наша
Не йде далі від азбуки.

„Хай вам ваші академії
І гімназії і школи
Промислові — лиш азбуки
Нам не рушайте ніколи.

„Так, не рушайте азбуки
Нам, кирилиці святої!
Ми за ню й на смерть готові,
Ми, азбучнії герої!

„А латинських альфаветів
Ми не хочемо і знати,
Злі вони для нас, бо ми
Їх не вміємо читати“.

Так твердої сили волі
Вороги злякались куці
І лишили Ботокудів
При їх мудрості й азбуці.

Знаменитій обрядовій боротьбі посвячені три розділи поєми, з котрих тут наводжу тільки де-що.

Найсвятіше в чоловіка —
Як він Ботокуда хватський —
Крім азбуки, є святий
Обряд греко-уніятський.

Та бо-ж обряд це хороший!

.

І таке його багатство
І краса його така,
Що ніхто його докладно
В повній цілості не знає.

Чи клякати, чи стояти,
Чи раз, два, чи три дзвонити,
Чи „мир православний“, чи
„Правовірний“ говорити,

Як вівтарі будувати,
Як ікони малювати,
Чи попам лице голити,
Чи їм бороди держати —

Все те вкрите тьмою спорів
Ритуально-догматичних,
Все те тягне до таборів
Папських або схизматичних.

Неприятні елементи при допомозі звісної польської інтриги роздувають ці спори для ослаблення Ботокудів. Ті спійма-
лися на цю принаду.

Мов на знак : одні в церквах
Всі дзвінки покасували,
Другі знов позаводили
Ще й органи та цимбали.

Почалися спори — зразу глухі. далі по газетах,

А вкінці ревнули крики,
Свари, лайки, що аж страх —
По соборчиках, касинах,
По пиварнях і шинках.

Роздалася давня пісня :
„Зрада ! Шизма ! Гей-же ! Гала !“

Де-куди одверта навіть
Революція настала.

Як характерний епізод тої боротьби, введена історія
о. Нещасного Филимона.

У турецьким здиханаті ¹⁾
В горах, борах з всіх сторон
Жив преславний Ботокуда,
Звавсь Нещасний Филимон.

Муж великий во язиці.
(Ботокуди всі великі,
Кожний в чім-будь). От заким ще
Почались за обряд крики,

Филимон зібрав до себе
Із цілого здиханату
Ботокудів. Як зійшлися,
Він казав заперти хату,

Заслонити вікна й так
До згромаджених промовив :
„Ботокуди, стережіться,
Бо чорт лапку нам зготовив !

„Слухайте, яку спокусу
Наводив сам бог на мене !
Слухайте, й вогнем надії
Серце розпалить студене.

„В третій день святого посту
Ляг я, трошки утруджений,
І такий мені нараз
Сон приснився божественний.

1) Здоханат — деканат, церковно-адміністраційна одиниця; декан, щось як благочинний; турецький — тут Франко говорить про Турку, містечко над рікою Стриєм.

„Десь немов вхожу я в церкву,
Придивляюсь : що за диво !
Не свої якісь ікони
Та й стоїть вся церква криво.

„Ба, гляджу : іде священник,
Причякнув і щось потихо
Шепче, і лиш раз хреститься...
Ов! гадаю, що за лихо!

„Слухаю : органи грають,
Хлопці десь дзвінками дзвонять,
Люди раз-в-раз то клякають,
То встають... Гадаю : „Он як !

„Певно я в костьолі!“... Ні !
Придивляюсь : край престола
На іконах тут святий
Михаїл, а там Микола.

„Я задеревів. Аж чую :
Роздається голос з неба :
„„Хай такий ваш обряд буде !““
„Ні, такого нам не треба,

Господи !“ — відмовив я.

„„Чом, хіба-ж вам цей поганий ?““
Знов питає голос з неба,
І гудуть при тім органи.

— „Не кажу“ — відмовив я, —
„Щоб поганий, сохрانی боже, —
Та сумління ботокудське
Зжитись з ним ніяк не може“.

„„А як я вам сам накажу,
Зробите по моїм слові ?““

— „Господи, ми й против тебе
За свій обряд стать готові!“

„Отоді просяла церков
Світлом велїм без міри,
І пронісся голос: „„Радуйсь,
Мужу кам'яної віри!“

Так твердого обрядовства,
Як в тїм смирнїм Ботокуді,
Не було ні в Авраамі,
Ані в Якові, ні в Юді.

Тож за тебе й через тебе
Весь той рід благословляю я.
Стійте вічно при однім
І співайте алїлуя!

В вашім краю хай во вік
Релігійних війн не буде!
Не за віру, лиш за обряд,
Ботокудські, бийтесь, люди.

І во віки твердо стійте,
Хоч-би як враги виступили,
Не за зміст, а лиш за форму,
За слова, а не за мислі.

Мов апостолам, даю вам
Дар пречудний і великий
Говорити всумїш всіми
Іностраними язика““.

„Ледве втих небесний голос —
Все довкола відмінилось:
З храму щезло все латинство,
Православне все зробилось.

„Всі ікони візантійські
З сонцем, місяцем, зіздами, —
По при мене йдуть єреї
З оттакими бородами.

„Всі по три рази христяться
І поклони покладають,
А трираменні хрести
Де поглянь—усюди сяють.

„І сліду нема органів,
Лиш дяків зо сто нараз
Прогриміло алілуя
І тропар на п'ятий глас“.

Із цього сну Нещасний Филімон пророкує будучі напади на обряд, закриває Ботокудів до твердості і сам запускає довгу бороду, за котру опісля закипає довга і уперта боротьба. Та даремно власті духовні і світські назирають з різних боків на Нещасного Филімона — він не піддався.

І та борода його
Історичною зробилась,
Ботокудія на неї
З гордощами вся дивилась.

Навіть чув я, що зложились
Ботокуди околичні,
Щоб по смерті Филімона
Заховать на вікі вічні

Бороду його. Є думка,
Щоб, немов святії моці,
Дать її в „Голодний дім“
І поставити на дощі,

У флящині хрусталевій,
Намочену в оковиті.
А над нею написати
Ті слова зо срібла литі :

„Тутка спочиває з богом
Ботокудії прикраса —
Борода, що наче прапор
В лютім бою нам здалася.

„Сила сильних, ум розумних
Не могли дійти до того,
Щоб цю бороду звернути
З раз повзятої дороги.

„Той, що виплекав її,
Побідив у лютім бою,
Та не силою, умом,
А оцею бородою.

„Ввесь свій вік на бороді
Опиравсь той Ботокуда —
Ні давніше, ні пізніше
Не було такого чуда.

„Тож зітхніть і тямте час той,
Ви, потомки молоді,
Як все ботокудство висіло
На ось тій тут бороді!“

Дальший розділ посвячений боротьбі за календар, в котрій також побідило ботокудство. В тих побідах розвивались і зложились його ідеали, ілюстровані в поемі при помочі ось якої параболи:

Уявіть собі : ввесь світ —
Величезний книш плескатий,

Зверху сонце, як цибуля,
Місяць, як чеснок лукатий.

Зорі — мак, котрим ввесь книш
Поприсипуваний згуста,
А в нутрі його лежить
Всяке благо, мов капуста.

В середині є земля,
Мов варена бараболя¹⁾.
Нею-ж по господній волі
Ботокудська править воля.

На землі такий порядок:
У долині бидло с'ре
Робить, мре, христиться, й твердо
Все держиться предків віри.

Понад ним війти²⁾, жандарми,
Поліцейські своїм трудом
Лад піддержують суспільний,
Шлях рівняють Ботокудам.

На верху-ж вони всі стали
У великій церкві враз
І по всіх безбожних правлять
Соборовий парастас.

В труні перед аналоєм
Разом складені розличні
„Ізми“ неблагоподобні
І всі мрії еретичні.

А у стін хреста на віку,
Цвяхами прибиті в ряд,

1) Бараболя — картопля.

2) Вій. и — сільські старшини.

Черепи Прудона, Штрауса,
Маркса й Дарвіна стоять.

Це той ідеал, котрий
Всі правдиві Ботокуди
Серед сварів всіх і боїв
Невідступно носять в груди.

Роз'охочені перемогами, вони пускаються пропагувати цей свій ідеал в сусідніх краях, а поперед усього в Холмщині. Та тут пропадають. Також проби повернути решту Європи на цей ідеал не повелися, з чого в поемі виведено ось яку мораль :

Добре риbam у воді,
Але кепсько їм в окропі ;
Добре Ботокудам дома,
Та загибель їм в Європі.

За одною невдачею йдуть другі. З Холмщини знаходять Холмаки і забирають Ботокудам чимало масних посад. В головній ботокудській газеті наступає також зміна: уступає первісний редактор, а його місце займає новий, про котрого сказано :

Муж той, хоч великий ростом,
Не дістав за дотеп премії,
І свою всю мудрість виніс
З угнівської академії¹⁾.

Ставши шефом у „Ослові“²⁾,
Зараз він завів засаду :

¹⁾ Мудрість угнівської академії — це так, якби на Україні сказати: мудрість кобелякської академії. Угнів — це містечко коло Львова, що славилось шевцями та по-своєму хитрими міщанами.

²⁾ „Ослові“ — в москвоф. газеті „Слово“, що змінила редактора в 1871 р. Редактором став Венедикт Площанський, що під час арештів 1877 р. в Галичині за соціалістичну роботу вказував поліції, кого треба арештувати.

Не читать його ніколи
Ані з переду, ні з заду.

От така надмірна скромність
Здивувала вже й самих
Ботокудів, і ходили
Дивні вісті поміж них.

Не один питав: „Чи правда,
Що новий редактор, де
Треба підписатись, тільки
Знак св. хреста кладе?“

Другі говорили: „Де там!
Це правдивий геній в нас!
Все, що тільки він уміє,
Він навчився „в адін час“¹⁾).

Інші мовили: „Він хитрий,
Лиш прикидуєсь дурним,
Та колись як проговорить,
То всі щезнуть перед ним“.

Оттак міркували Ботокуди, не знаючи, що новому редакторові суджено було раз за свій вік зробити чудо, а більш нічого. Він проглаголав до Ботокудів ось якими словами:

„Всечесніші, премудріші,
Любезніші Ботокуди!
Дух святий, що всюди є,
Хай і в ваших серцях буде!

¹⁾ Тут іде мова про брошуру Б. Дідицького: „В один час научиться малороссіянину по-великоруськи“. Брошура ця написана дуже неграмотно, а автор її, вмираючи в 80 році життя, так таки і не вмів по-російськи. Така історія була зі всіма москвофілами.

„Наша слава не загине,
Не загасне наша зоря,
Наші діла всі запише
В своїх примітках історія.

„Каже приповідка: Кожний
Про свою хай дбає хату;
Тож з вас кожний хай спішиться
Заплатить пренумерату.

„Дикими звірями люди
Без релігії стать готові;
Тож статті з „Москвитянина“
Я друкую вам в „Ослові“.

„Неприятні елементи
Нанесли нам шкоди много,
Та в письменстві нашім видно
Новий зворот до старого.

„Знавці кажуть, що явиться
Геній в нашій літературі, —
Та бо й зародів багато
Гарних в нашій є натурі.

„І в політиці на нашу
Користь появляєсь зворот,
Та про це сотрудник мій
Іншим разом поговорить.

„Тільки вражі елементи
В своїй злості безграничній,
Напосілися і нам
Творють пакости розличні.

„Не говорю вже о тім,
Що забрали нам всі школи,

Але жаден з них мені
Не поклониться ніколи.

„Але чистий ще наш обряд
І наш бог не спить цю днину,
Він трираменним хрестом
Всіх змолотить їх на трину¹⁾“.

Слова ті справили чудо: весь народ ботокудський заснув
відразу сном блаженних.

Різні сни бувають. Є
Сон невинної дитини :
Так сплять старці ботокудські,
Раду радивши за днини.

Інший знов є сон голодний,
Де в лиці терпіння видно :
Сном таким, як кажуть, спить
В Ботокудії тільки бидло.

Інший знов розкішний є
Сон здорової телиці :
Сном таким, як звісно, сплять
Ботокудські красавиці.

Інший сон злодійський, спить ним
Ботокуда, й на нім шкура
Вся трясесь, як в нього в хаті
Є часом „така брошура“.

Але кожний зрозуміє,
Що зовсім инакший буде
Сон, як весь народ засне,
Ще й такий, як Ботокуди.

¹⁾ Трин — труха.

То вже буде сон медведя,
Що у гаврі¹⁾ зазимує:
Хай шумить, гримить і віє,
Він не бачить і не чує.

Оттаким зимовим сном
Ботокуди всі заснули,
Та й то разом, скоро тільки
Маледикта мову вчули.

Що там час несе з собою,
Відки вітер в світі віє,
Як іде наука, думка —
Їх це не студить, ні гріє.

Все те, мов пусті вітри,
Понад ботокудським краєм
Прошумить і пролетить,
Наче хмара понад гаєм.

Довго здавлювана правда
Просипаєсь в серцях людських,
Тільки тихо, темно, сонно
В сонних серцях ботокудських.

За добро, за правду ллється
Кров широкою рікою,
Та це й крихти не бентежить
Ботокудського спокою.

Повстає кругом по світі
Плем'я сміле, войовниче,
Що для люду права, хліба,
Волі і освіти кличе.

¹⁾ Гавра — медвежа зимова берлога.

Тільки в ботокудським краю
Не чувати бою, стуку,
Тільки храп¹⁾; часом лиш сонним
Сниться битва за азбуку.

Понад сонним краєм сонце
Пробігає неохітно²⁾,
Радо-б перескочить, щоб там
Ніч стояла безрозсвітно.

Спіть, борителі³⁾, герої!
Хай вам буде сон спокійний!
Сніть про обрядові бої,
Про свої азбучні війни!

Спіть, нехай вам дійсність люта
Супокою не тривожить,
Хай вам сон нову славу
І пановання ворожить!

Хай ніколи вам не сниться
Хлоп обдертий і голодний,
Хай ніколи не щемить
В серці вашім плач народній!

Спіть, моральности підпори:
Світ так красний і багатий!..
З чистим серцем у перині
Так солодко, любо спати.

Спіть, покіль зима лютує —
До весни ще довго ждати..
Змеркни, сонце! Стихни, світе!
Щоб нам тихо, тихо спати!

1880.

1) Храп — хропіння.

2) Неохітно — нерадо, неохоче.

3) Боритель — це іронічно борець.

ІХ. ВАНДРІВКА РУСИНА ¹⁾ З БІДОЮ.

Їхав Русин понад воду,
Здибав Біду, як колоду;
Їхав Русин понад Сян ²⁾,
Здибав Біду, не рад сам.

Каже Біда : „Гей, Русине,
В тебе Біда не загине, —
Візьми мене на свій віз,
Поїдемо на об'їзд“.

Ізняв Русин рукавицю,
Почухався в потилицю;
Ізняв Русин клепаню ³⁾,
Садить Біду, як паню.

Приїхали до Лежанська —
Як кинеться псарня панська,
Ну-ж від хати до хати
На Русина брехати.

Біда псарні підморгує,
Хай Русина підторгує:
Деруть свиту на шматки,
Ще й хапають за литки.

Стали на ніч в Ярославі:
Лежить Русин десь на лаві,
Всю ніч ока не стулив,
Костомахи надавив.

¹⁾ Русинами називали себе галицькі українці.

²⁾ Сян — річка в Галичині, що ділить польську й українську частини Галичини.

³⁾ Клепаня — бриль.

Біда собі пішла просто
На латинськеє пробство¹⁾,
Там радила з ксьондзами,
Як Русь пустить з торбами.

Та й зробила у Тучапах
Таке, що аж пішов запах
На всі села, на весь край,
Що хоч носа затикай.

Крикнув Русин: „Щезай лихо!“
Біда каже: „Сиди тихо!
Зв'язи язик у пута,
Коли Roma locuta!²⁾“

Почухався Русин дуже,
Біда-ж йому моркву струже³⁾;
Скуливсь Русин, як борсук,
Біда-ж дуєсь, як капшук.

А як стали в Перемишлі,
Русинові очі блисли,
Веселіше відітхнув,
Добру новину почув.

Розняв рота й дивується:
Твердий з м'яким⁴⁾ цілується,

1) Пробство — оселя попа. Латинське пробство — цеб-то до католицького попа. Бути католиком польські попи вважали все одно, як бути поляком. Полонізуючи галицьких українців, польські католицькі (латинські) ксьондзи перекладали їх на римо католицьку віру. Свого часу ціле село Тучапи завдяки заходам польських ксьондзів було переведено на латинство, цеб-то стало польським.

2) Коли сказав Рим, то все скінчене, значить пропало. В Тучапській справі Рим станув за перехід на латинство.

3) Стругати моркву — насміхатися.

4) Твердий — москвофіл, м'який — українець, так звали їх через те, що москвофіли вживали *ѣ* (твердий знак), а українці *ь* (м'який знак, напр.—український, руський).

Антоневич і Горбаль
Аранжують руський баль.

Біда зразу сумна стала,
Аж зубами скреготала,
Далі каже: „Гов, га-гов!
Чи на довго ся любов?“

Пита Русин: „А де-ж Пелеш¹⁾?“
Біда каже: „Що ти мелеш?
Хіба-ж місце владиці
Тут при танцях, музиці?“

Каже Русин: „Годі, Бідо!
Я до нього в хату піду!
Веди мене ід вікно,
Хай на нього хоч зирну“.

Русин в вікно зазирає,
А там Пелеш похожає
По покою, сарака²⁾,
Сам до себе балака.

То на голос, то знов стиха,
Мов та леді Макбетиха:
„Ось ще пляма є одна!
Тутка витер — там вона!“

Русина, що був несвічний³⁾,
Аж мороз пройшов трагічний.
„Чи він хорий, чи він спить?“
Біда каже: „Та бо цить!“

1) Пелеш — єпископ, що написав книжку: „Історія злуки української церкви з Римом“, в якій виступає великим оборонцем цього з'єднання.

2) Сарака — бідний, сердешний.

3) Несвічний — необзнайомлений зі справою.

„Пригадай собі помалу,
Як він в соймі сік Качалу¹⁾),
А пани його, аж страх,
Цілували по руках.

„Ось тепер ті поцілуї

.....
.....“

Іде Русин, поплакує,
Біда при нім підскакує,
Каже Русин: „Ночуймо!“
Каже Біда: „Кочуймо!“

Виїхали з Перемишля,
Стала Біда конець дишля;
Приїхали в густий ліс,
Ізломала Біда вісь.

„Гей, Русине, бігай просто,
Ось тут живе Жид за мостом:
Він ту держить мою часть,
Він нам зараз раду дасть“.

Побіг Русин, втепенився²⁾),
Жиду низько поклонився.
„Гей, ти, Хаїм, чи чуєш,
Чим ти тутка торгуєш?“

„Ну, — Жид каже, — чим
торгую?
Я все тутка орендую:

1) С. Качала — в 60-их р. був провідником „народовців“, виступав в опозиції до уряду і поляків.

2) Втепенився — опинився на місці.

„А може ви з Америки¹⁾?
Що там наші вуйки, стрики²⁾?
Що мій тато? Що мій внук?
Заробляють грошей гук?“

Каже Біда: „Стійте, люди!
Вже-ж без Біди й там не буде.
Є там моя прислужка:
Андрухович і Грушка³⁾“.

Приїхали до Сянока,
Там Русь тверда, як опока⁴⁾,
Кричить, мов-би впала в дур:
„Русь от Сяна по Амур⁵⁾“.

Каже Русин: „Добре, братку!
Хай вам буде й по Камчатку!
Та мені здаєсь чомусь:
Якби мала наша Русь

„Навіть двісті мільонів
Оттаких, як ви патронів⁶⁾,
То й тоді-б з них нарешті
Ще не був один мудрець.

„Поки за Русь „великую“
Наші тверді викрикують,

1) Лемки були дуже темні і бідні. Біда заставляла їх емігрувати до Америки.

2) Вуйко — брат матери, стрик — брат батька.

3) Андрухович і Грушка — оба попи, спекулювали на емігрантах Лемках, жили в Америці, як попи, і спричинилися до багатьох нещастій для лемків-емігрантів.

4) Опока — скеля, мур.

5) Значить москвофіли, що заперечували існування українського народу, а казали, що є „один русский народ“.

6) Патрон — опікун.

То пани тимчасом тут
Нам з-під ніг „малую“ рвуть“.

Іде Русин чагарами.
Там вівчарі з отарами.
„Чиї вівці?“ — „Газдівські¹⁾“.
„Чиї гори?“ — „Жидівські“.

„Колись були гори наші,
Досить було сира й паші;
Нині вівцю в гурт даєш,
Кварту сира дістаєш“.

Русин далі поганяє,
Він цю пісню здавна знає:
Жид, шинк, векслі — поміщик,
Хлоп, шинк, крейдка²⁾, — небіщик.

Приїхали аж на Турку,
Ходять Бойки³⁾, як на шнурку, —
Біда з ними знайома,
Поміж ними, як дома.

Каже Біда: „Гей, ви, Бойки,
Скачіть мені полегойки!
Покажіть нам в тій хвилі,
Яких штук вас навчили!“

1) Газдівські — хазяйські.

2) Крейдка — нею записують собі корчмарі довги, що їх роблять селяни, пропиваючи своє добро.

3) Бойки — українське плем'я, що живе в Галичині на погір'ї Стрийського і Самбіського повітів; коли сходять з гір в низ, то ходять так, ніби скачуть, — це від непривички ходити по рівному, через те їх дразнять: „Бойки — скачуть полегойки“.

„Навчили нас патріоти
Вчора шити, днесь пороти :
Вчора-м посла викляли,
Днесь на ново вибрали“.

Каже Русин : „Чи здорова
Ваша рада повітова ¹⁾,
Та не тая торічна,
А та давня, предвічна?“

Кажуть Бойки : „Давню раду
Засушили-м про параду,
Та й нову в тую-ж мить
Здалобися засушити“.

Пита Русин : „Є в вас школи?“
„Є, та дуже вчать поволі :
Школа в селі вже літ сто,
А письма не зна ніхто“.

А в Хирові ²⁾ Єзуїти
Засілися Русь ловити,
Русин живо тікає,
Біда за ним гукає :

„Гей, Русине, не спішися,
Єзуїтам поклонися !
Вони дітей навчають,
Добра твого бажають“.

¹⁾ Рада повітова — щось в роді цензового земства, зложена майже виключно з польських поміщиків. Користи з неї селянам не було ніякої.

²⁾ Коло містечка Хирова єзуїти мали гімназію, куди висилали своїх дітей пани; бувало, що попадали сюди діти українських попів і набиралися там польсько-католицького духу.

Русин каже : „От то й гупо !
Добра в мене й собі скупо,
А всі його бажать,
Мене голим лишають“.

А в Самборі okazji ¹⁾ :
Щось луснуло в гімназії
І вилетів — не гранат,
А директор-рenegат.

Приїхали у Дрогобич.
„От тут, Бідо, що нам зробиш?
Русин послом, бурмістром,
Гімназії міністром ²⁾!“

Каже Біда : „Лиш помалу !
Доберу я причандалу :
Тут доносів, там винця,
Та й доїду їм кінця!“

З Дрогобича у Борислав
Русин Біду саму вислав.
„Іди, Бідо, не гайся,
Здоровенька вертайся!“

Їдуть жиди по дорозі
Двацять штирі в однім возі,
Ще й шкапами худими —
Сіла Біда між ними.

Бачив Русин, як сідала, —
Три дні потім пропадала,

¹⁾ Оказія — притичина, історія.

²⁾ Мова йде про Ксенофонта Охримовича, кар'єриста, що в парламенті вів угодовську політику.

Аж четвертої ночі
Ледве ноги волочить.

Забризькана, захляпана,
Аж по вуха вталапана, —
Вид подряпаний увесь,
А голодна, як пан пес.

Сіла мовчки, не питає,
Саламаху уплітає.

Пита Русин по хвилі:
„Як-же пані гостили?“

Каже Біда: „Що питаєш?
Глянь на мене, сам пізнаєш!
Сербала там солене,
Аж замного для мене.

„Здохну, як ще туди піду!
Там, небоже, біда біду
Осідлала, як коня,
Ще й бідою поганя!

„Як я тільки там вказалась,
Між такі жидки попалась,
Що мені-б ще в них вчитись,
Як над людьми глумитись.

„Вони гар-гар: „Яка мана?
Візьмим її за гамана!“
Обіцяли три шістки,
Перебили всі кістки.

„Там-би мені й смерть негладка,
Та здибався Стефан П'ятка¹⁾),

¹⁾ Стефан П'ятка — псевдонім письменника Ст. Коваліва, що написав багато оповідань із бориславського життя, в яких описує бориславські нафтові промисли, життя робітників і т. и.

То він мені Борислав
Весь дрібненько описав.

„Та й говорить : „Ні, небого,
Тут вже твоїх сестер много !
Тікай відси що-духу,
Щоб не було розруху !“

„Як те слово я почула,
З Борислава дременула,
Не діждавши й заплати —
Хай їм дідько кудлатий !“

А у Стрию ¹⁾ славнім місті
Там Русинів більш як двісті
Зібралося на віче —
Відси Біда геть втіче.

Каже Русин : „Чекай, Бідо !
На те віче і я піду,
А ти собі лишайся,
Иди в Стрию скупайся !“

Пішов Русин на ті збори,
Прислухуєсь — хлоп говорить,
І гуде народу клич :
„То наш Берник з Лисятич“.

Як промовив Олесницький,
А потому Могильницький,
А нарешті Давидяк ²⁾,
То аж Русин геть розмяк.

¹⁾ Місто Стрий лежить над рікою Стрий.

²⁾ Галицькі діячі і послы; з них Давидяк — москвофіл.

Та й міркує : „Таких нам шліть
По два, по три в кожний повіт,
То-б з нас Біда не кпила,
Швидко-б в'язи скрутила !“

В Болехові баталія,
Там Кобринська Наталія ¹⁾
В величезний будинок
Всіх зібрала Русинок.

Одна варить, друга місить,
Третя хлопські діти тішить,
Ті годують маленьких,
А ті миють пеленки.

А Натальця з старшенькими,
Пильно держить школу з ними,
Учить хлопців і дівчат,
Як з Бідою воювать.

Каже Русин : „Щасть вам боже !
Оце справді діло гоже !
Вперве бачу не в жарті,
Що й попівни щось варті !“

Приїхали в Станіславів,
Русин Біду знов зіставив,
Поклонитись пішов сам
Желехівського ²⁾ кісткам.

По Липовій по вулиці
Іде панок, аж кулиться,

¹⁾ Нат. Кобринська — українська письменниця, організувала українське жіноцтво. Дочка попа.

²⁾ Євг. Желехівський — автор німецько-укр. Словаря.

Несе пачок зо сорок,
Нав'язаних до торок.

Іде, потім обливаєсь,
А так втішно усміхаєсь,
Що аж Русин задививсь,
Йому чемно поклонивсь.

„Чи купецтвом, панцю, крутиш?“
Панок каже: „Я звусь Лукич¹⁾“.
Я не купчик, підрядчик,
Але „Зорі“ впорядчик.

„Чи бач, дядьку, як плигаю!
Все письменство я двигаю,
Драми, казки, поемки,
Віршів три оберемки.

„Від Карпенка і Чайченка,
Подоленка, Школиченка,
Жука, Жарка і Панька,
Ще й від Кримського Хванька.

„Від Кенира сто-дві байки,
Ще й від Пчілки, Лесі, Чайки,
Зірки, Дарки, Монтаря,
Дрозда, Щогля й Комаря“.

Каже Русин: „Що за зміна!
Розмахалась Україна!“
Зняв клепаню з голови:
„Боже вас благослови!“

¹⁾ Мова йде про Василя Лукича, довголітнього редактора „Зорі“, що жив в Станіславові. В „Зорі“ він містив дуже багато творів письменників-наддніпрянців, з приводу цього галичани робили йому закиди.

Приїхали в Коломию,
Похилила Біда шию;
Приїхали аж на міст,
Підтулила Біда хвіст.

Та й говорить: „Слухай, брате,
Об'їдьмо те місто кляте!
Радикали тут сидять,
Вони мене із'їдять“.

Іще Біда не скінчила,
Аж тут радикалів сила
З усіх боків знай летить,
Давай Біду молотить.

З сього боку Данилович,
А з того Герасимович,
А з третього Трильовський¹⁾
Беруть Біду на гоцки²⁾.

Запаринюк ззаду парить,
А Сандуляк³⁾ в груди жарить,
А всі кричать укупі:
„Стовчім Біду у ступі!“

Тільки Павлик простяг руки:
„Не рвіть її так на штуки,
Не мордуйте захланно,
Треба з нею гуманно!“

Одні кричать: „Не дармуймо!“
Другі кричать: „Поміркуймо!“

1) Діячі радикальної партії.

2) Брати на гоцки — бити.

3) Відомі селяни-радикали.

Живцем її візьмім враз
До музея на показ“.

Стали вони перечитись,
Як-би Біду знівечити, —
Біда-ж тому вже й рада,
Як балака громада.

Помаленьку відітхнула,
Та й Русина в плечі пхнула,
Той по конях, коні в чваль —
Втікла Біда — дуже жаль!

В Матіївцях ще хлипала,
У Снятині вже нипала,
А як стала в Чернівцях,
То минувся її страх.

Русин шука кладовища,
Почтити гріб Федьковича ¹⁾,
Біда-ж спішить у той двір,
Де Русинів видно збір.

Там стовп стоїть чорно-жовтий ²⁾,
При нім руських людей ровти ³⁾,
Православні й папісти,
Прості, вчені й юристи.

Самі б'ються, як ворони,
Перед стовпом б'ють поклони,

1) Ю. Федькович — один з визначних буковинських українських поет в.

2) Чорно-жовтий колір, це був австрійський державний колір. Буковинські українці відзначалися австрійським патріотизмом.

3) Ровта — відділ, частина, рота.

А хто о стовп чолом грим!
Копне того, що за ним.

Кричать, плачуть, а товпляться...
Стала Біда їх питаться:
„Чого ви так товпитесь?
Чи до стовпа молитесь?“

Їй говорять: „Ой, світику,
Ми робимо політику,
Покірненько, як той трусь¹⁾,
Спасаємо бідну Русь“.

Каже Біда: „Ось народні
Спасителі новомодні!
Товчіть, товчіть лобами,
Хай утішусь ще вами!“

Довго вона там дивилась,
Як Русь чолом о стовп билась, —
Аж спотіла, зомліла,
Далі їхать веліла.

В Садагурі²⁾ Біду знають,
Жиди її там вітають,
Цадик вийшов назустріч, —
Виголосив довгу річ.

Хоч як Біда спішилася,
А тут на ніч лишилася;
Її цадик чтив, як міг,
Дав вечерю і нічліг.

¹⁾ Трусь — крілик.

²⁾ Садагура — містечко коло Черновець, славилася „чудотворним“ рабіном (цадиком).

Приїхали до Кіцманя,
Надибали поліц'яна :
Щось міряє, палькує¹⁾,
По паперах мишкує.

Біда його питається,
Чим так пильно займається ?
Зразу не чув ніби-то,
Потім буркнув сердито :

„Та ось маю турбацію :
Мушу робить реляцію.
Тут Русь наша здуріла,
Гімназії схотіла.

„Виписали політично,
Вичислили статистично,
Що гімназія потрібна,
Та й вислали до Відня.

„З Відня ноту шлють завзяту
До нашого магістрату,
Чи справді ми так нагле
Гімназії забагли ?

„Магістрат взяв під розвагу
І дав мені цю бумагу,
Щоб я на ню відповів,
Русь всю ad absurdum звів.

„Маю вказать до листика,
В чім хибна їх статистика,
Нефахові їх плани,
Весь рахунок поганий.

1) Палькує — б'є кілки.

„Все те-б я ще сяк-так зробив,
Та ось чим бог мене побив :
Як писати цю хрію ¹⁾?
Скорописі не вмію“.

Доїхали до Заліщик,
Став наш Русин, як небіщик,
Так при Біді зсох і схуд,
А конята ледве йдуть.

Сам він, мов дід, обдершися,
Біда-ж кричить, розпершися :
„Хоч на смерть їх тут замуч,
А вези мя понад Збруч!“

Не хтів Русин сваритися,
Мусів Біді коритися :
Хоч як нерад тому був,
На Мільницю повернув.

А над Збручем на вигоні
Плеще Біда у долоні,
Регочеться, як пугач,
Їй вторує людський плач.

Глядить Русин : Що за диво ?
Юрба люду біжить живо,
Чоловіки і жінки,
Старі, слабі й дітваки.

Одні на Збруч у плав ідуть,
Другі з дітьми у брід бридуть,
Інших гонить дикий страх
По баюрах, тросниках.

¹⁾ Хрія — погана історія.

Русин крикнув : „Ой, господи,
Що це тутка за розпуди¹⁾?
Чого вони тікали?
Чи татари напали?“

Каже Біда : „Щоб ти знудивсь!
Це мене так люд напудивсь²⁾,
Та ось на лоб, на шию
Утікає в Росію.

„Про їх втеку я не дбаю :
Я за Збручем сестру маю ;
Вони біжать чорт зна де,
А вона вже на них жде“.

Їде Русин байраками,
Аж тут пани з собаками,
З арканами в долоні,
За збігцями в погоні.

Біжать, біжать, спотикаються,
Кричать, кричать, задихаються :
„Ой, лишенько ! Ой, біда !
Вся двірня нас покида !

„Ой, рятуйте ! Поможіте !
Ловіть хлопів, задержіте !
Це-ж манить московський цар
Наш робучий інвентар !

„Гей, жандарми, гей, фінанси³⁾,
Держіть „людек найкоханьши“,
Ще й кордон хай військовий
Стане понад Збруч цілий !

1) Розпуд — переляк.

2) Напудитись — настрашитись.

3) Фінанс — так звать скарбового пограничного сторожа.

„Ловіть хлопів, розбійників,
Бо в нас нема робітників!
Як всі за Збруч забіжать,
То не буде кому жать.

„Ані жати, ні косити,
По п'ять центів¹⁾ молотити,
По п'ять центів від руки,
Ще й по штирі канчуки!

„Ловіть, держіть, арештуюте,
В'яжіть, бийте і катуйте,
Збруч стіною заступіть,
Лиш нам їх в село пришліть!“

Каже Русин: „Гей, вельможні!
Будьте-ж трохи осторожні!
Та-ж їм право позволя
Бігти хоч до Москаля!“

Гей, як Біда тее вчула,
Кулачищем замахнула,
Гук Русина у плечі:
„Не балакай від речі²⁾!“

„Чого в чуже мішаєшся?
Чи на праві ти знаєшся?
Ваше право: цїп до рук,
Гній, борщ, бульба і канчук!“

Зойкнув Русин, іскорчився,
Від удару наморщився,
Аж хруснула в хребті кість,
Закипіла в серці злість.

1) Цент — менше копійки.

2) Від речі — не до речі.

Їде далі та й міркує :
„Що це Біда з нас кепкує ?
Чи ми в світі послідні,
Що терпіти їй гідні ?

На закруті на вигоні
Затис зуби, затяв коні,
Шарпнув, ніби одурів,
Та й висипав Біду в рів.

А як шарпнув, добре вважав,
Що у рові камінь лежав :
Біда лобом в камінь гуп !
Та й простерлась, ніби труп.

Русин про те не журиться,
Жене кіньми, аж куриться,
В душі шепче „оченаш“,
Щоб там Біді був шабаш.

Аж надійшли ревізори.
„Хто там в рові? Чи не хорий?“
Витягають із рова,
Бачуть, Біда нежива.

За спільною порадою
Кличуть вїта з громадою.
„Візьміть Біду, схороніть,
У всі дзвони задзвоніть!“

Стали люди міркувати :
„Де-ж нам її поховати ?
Візьмім її на тачки,
Завезімо в бодячки !“

Пок громада надумалась,
Аж ось Біда прочунялась, —

Піднімаєсь огида :
„Ведіть мене до жида !

Бачуть люди : жива Біда !
Розбіглися бог зна куда,
Біда встала, простяглась,
Дальше пішки поплелась.

Тут ми з нею прощаємось.
Чи ще коли спіткаємось ?
Дасть бог ще нам всім прожить,
Біда й сама прибіжить.

20 березня — 13 квітня 1893.

Х. ДУМА ПРО МАЛЕДИКТА ПЛОСКОЛОБА ¹⁾.

Пропає дух революції !
Кричать старі незнайки :
„Не тра нам конституції,
Лиш бука та нагайки !“

Геріх Гайне.

Ой, як стала по цілому світі велика біда,
Як не стало мирові християнському ні сюда,
ні тудя,

То у славному місті Безпантелику
Збиралося лицарів буй-турів без лику.

То Безпантелицький князь Маледикт
Плосколоб,
На призвіще „Капустяний Лоб“,
Скликає всю свою громаду,

¹⁾ Маледикт Плосколоб — це Венедикт Площанський, редактор москвофільської газети „Слово“ і один з провідників москвофілів. Його в своїх сатирах згадує часто Франко.

Щоби радити преславную раду,
Як їм дружно на ворога „русскости“ стати,
Його під ноги стоптати,
Із світа божого без полики зігнати.

То зійшлися в „Народнім Дворі“
Всі поборники, буй-тури, багатирі.
Що перший поборник Міх Ковальський,
Що славний бесідник Тихович Мовчальський,
Що третій буй-тур Наум Безумович¹⁾,
На прізвище „Рак Поступович“.
Був там іще старець божий Митро Політа,
Що ума не набрався через довгі літа,
Всі книжки, крім псалтирі, бракує, *в а сур*
День і ніч богу алілюю ликує.
А при нім був чесний отець Холява,
Котрому вічна в Рутенії слава;
А з-по-за них невідступна Сорока
Поглядала на сонмище з-під ока.
Тут були ще й інші німі фігуранти,
Самі чесні Рутенці - обскуранти,
Самі мудрі, хоть скупі на слова,
Лисі голови, грубі черева.

То почав попереду сам князь казати,
Бородою на всі боки хитати, —
Говорив ось якими словами:
„Господинове почтенні, погано буде з нами!
Нападають на нас не-„Другів“ легіони,
Клевечуть на нас не-„Правд“ міліони,
І зимою й літом

¹⁾ Це все перекручені назви москвофільських діячів. Провідником їхнім в 60-х рр. був Іван Наумович, популярний письменник, якого „Наука“ досить широко розходила ся між селянством. Між москвофілами була це людина найрозумніша і найбільш демократично настроєна. Тут Франко виводить його, як Наума Безумовича.

Поругають нас перед цілим світом!
А ще стали слова нашого язика зневажати,
Стали нас вузькоглядами звати,
Та ще сміють публично нас критикувати,
Та кричать, трохи не похрипнуть,
Що гроші народні до рук наших липнуть!
Гей, поштенні господинове, погано ся діє!
Щось наше давнє сонце замеркло, не гріє,
Щось наша давня пісня німіє!
То-ж я нині зазвав вас сюда,
Розповів, яка наша біда, —
Дайте раду, як злу запобічи,
Щоб не сталися з нами ще страшніші річи!“

На ті слова люто фукнув Міх Ковальський,
Та й слова не пікнув Тихович Мовчальський;
Тільки обізвався Наум Безумович,
На прізвище Рак Поступович:
„Я то давно говорив і ще раз кажу,
Що нам треба на прах розбити силу вражу,
Треба простий народ за собою потягнути;
А щоб це могло бути,
То я раджу, як радив давно,
Зробити лиш це одно:
Видати в Ставропигійській печатні
Святий требник маленько-форматний,
В синій і червоний папір пооправляти,
І по золотому¹⁾ селянам продавати.
То з того і для нас будуть зиски,
І наші вороги постулюють писки,
Бо скоро в Требнику хлоп затопиться,
То вже ніяка наука його не вхопиться“.

На це радо пристав Митро Політа,
І Холява сказав: „Rada wysmienita²⁾!“

1) Золотий — карбованець.

2) Прекрасна порада.

А Тихович Мовчальський на їх похвалу
Кивнув головою помалу.

Тільки славний Ковальський Міх

На дивне диво для всіх

Заговорив спокійно, трохи не жалібно :

„Заки зможемо цю річ обговорити подрібно,

Треба насамперед усього світа увагу на те
звернути,

Що на нашій почті не можна руських
карток добути,

Що злодіїв, які є між нами,

Засуджують польськими словами,

Що ляхи наш язик нехтують,

Хлопські ґрунти польським язиком
ліцитують!“

На це радо згодився Наум Безумович,

І притакнув славний Мовчальський Тихович,

Лиш Митро Політа додав ще від себе,

Що в уряді вистаратися треба,

Щоби для блага церкви святої

Поверх кожної картки поштової

І поверх кожного декрету судового

Намальований був хрест святий бого-

Носний. — На це князь кивнув головою

аж двічі,

Тільки додав, що це не належить до річи.

По тім піднявся з місця отець Холява,

Котрому вічна в Рутенії ¹⁾ слава,

І заговорив „со смиренієм і страхом“ :

1) Рутенці — це був тип австрійського патріота-русина; він не годився ні з українцями, ні з москвофілами, вважав галицьких українців за щось окреме від наддніпрянців і росіян, а сам вірно служив австрійському цареві і церкві.

„Воно то ще не так зле, якоже мняхом!
Бо доки лиш гинуть і вірують люди,
То хліба для нас досить буде.
Але ми чули страшну горренду¹⁾,
Що попи по селах не зважають на нашу
куренду²⁾,
А хлопам книжок позичають,
Значить, себе і нас хліба збавляють.
Тому моя рада така:
Хто знає такого попа або дяка,
Нехай зараз про це донесе начальству,
Щоб раз зробити кінець такому нахальству“.

Оце останнє слово,
Вимовлене різко, громово,
Дуже Наума Безумовича злякало,
Мов камінь тяжкий, на серце йому впало.
Адже-ж він і сам був тому гріхові причасний,
Бо видавав на зиск і пожиток власний
Прегарні книжки для тих, що не вміють читати,
А тепер іно що зачав друкувати
Для народа простору „Науку Самодурства“,
„Начало Глупости“ і „Богу милья Бздурства“.
Ось він, щоб свого боронити,
Устав і так зачав говорити:
„Це правда, що сказав отець Холява,
І за те йому вічна в Рутенії слава!
І я сам це давно казав і кажу,
Хлопам книжок давати не ражу.
Правда, можна й давати,
Та треба вміти добре вибирати“.

Але Холява перервав йому на тім слові:
„Я вже бачу по вашій мові,

1) Горренда — страшна річ.

2) Куренда — розпорядження для попів.

Що ви хочете себе боронити,
І свої книжки в народі ширити.
Не бійтеся, — я не про них говорив !
Де-ж-би я вам таку пакість творив !
Та-ж знають усі рутенські мужі,
Що ваші письма, то мов джерело живої
калюжі ;
Хто раз із них нап'ється до сита,
Тому голова на вік немов довбнею забита !
Я власне хотів про те говорити,
Щоб ваші письма в народі як-найбільше
ширити“.

То на те князь Маледикт Плосколоб,
На прізвище „Капустяний Лоб“,
До всего збору гнівно промовляє :
„А хай-же вас, господинове, чорт позабирає !
Ви тут плетете всілякі андрони,
А в нашім княжестві скрежет зубів і стони !
Тут тільки про те йде, щоб того не-„Друга“
Зігнати зо світа, нехай, як котюга,
Заслужених мужів чіпати не сміє,
І превратні ідеї по краю не сіє !“

Оттоді-то всі дивним дивом дивували,
Що як давно вже свою бесіду зачали,
А й досі про ціль її не знали !
То Міх Ковальський зашепів, як котелик,
А Тихович Мовчальський скрутився
в скрутелик,
Тільки Наум Безумович радить, як радив
давно, —

Усе одно :
„Усіх, що взялися не-„Друга“ фабрикувати —
Перед суд рутенський запізвати ;
А позаяк це, оскільки чути,

Самі недоварені студенти мають бути,
То накрутити їм вуха, загрозити карциром,
І відпустити со миром“.

Але отець Холява на те не пристав,
А конче тяжчої кари для них вимагав.
„А що, — каже, — як вони на наш суд
не постають,

А ще й нас самих осміють?
На мою думку їх треба полапати,
З них публично злого духа ізгнати,
Кожному на ринку по три конві¹⁾ води
на голову налляти,
А потім звязаних під святоюрські²⁾ сходи
повсаджати“.

Та рада всім видалася добра і властива, —
Навіть сам князь прихильно головою покивав
І як-стій своїх слуг прикликає,
За фабрикантами не-„Друга“ в погоню
висилає.

„Ви, мої вірнії слуги-ребята!
Буде вам від мене добра заплата,
Лиш ідіть за фабрикантами не-„Друга“
погоньми

Со оружієм і дрекольми,
Звяжіть їх добре всіх до одного
І приведіть на суд збору цілого.
Справляйтеся швидко, зручно, не ліниво;
Ось вам десять центів³⁾ на пиво“.
Слуги вклонилися, десять центів узяли,

1) Конва — відро.

2) Святоюрські сходи — церков св. Юра у Львові. кріпость реакції.

3) Цент — менше копійки.

П'ють собі, пиво потягають,
Та й про розумні бесіди не забувають.
Ось Міх Ковальський велів усім склянки
наповнити,

І так почав говорити :

„Господинове, вислухайте мою мову !
В началі було „Слово“, —
Ходило воно все на паску
І мало в бога-батюшки велику ласку.
Аж нараз його закортіло,
І „плода познанія“ вкусити захотіло.
Це не подобалось батюшці-богу,
Він сплюнув і відняв свою руку від нього.
Ось і пішло воно по світі з торбами,
Не стало ласки божої над нами.
І довго блудили ми, грішні,
У тьмі кромішній,
Аж доки преславний наш князь Плосколоб,
Котрого не дармо величають Капустяний Лоб,
Не отворив нам назад дверей раю
І не привіз ласки божої для цілого краю.
Він наш спаситель, наш Месія,
Хоть у нього чоло плоске, а довга шия ;
Він нам показав, що за погана річ —
народня освіта,
Для того заспіваймо йому Многая літа !“

То всі Рутенці, мов давно того й ждали,
Многая літа велегласно заспівали,
А князь з душею твердою
На знак подяки кивнув головою.
Але ось устав Митро Політа
І зачав говорити від потопа світа,
Про те, як то грішників усе сам бог карає,
То водою, то вогнем сокрушає.
Далі почав доводити обширно,

Що фабриканти не-„Друга“ согрішили
безмірно :

Бо, по-перше, як устають,
То хреста святого на собі не кладуть, —
А по-друге — кирилицю святую
Зовсім нехтують, —

А по-третє — завели якийсь „фонетичний“
правопис,
І до кожного числа сам чорт із пекла
присилає їм допис.

Та коби ще поганці мовчали,
А як їх зачепиш, щоби не кричали,
А щоб зважали на христову притчу
знамениту :

„Коли хто тебе вдарить в одну, то ти
підставляй ще другу ланиту!“

Але всього того у них не чувати,
Тож конче треба їх добре покарати.
От я вношу поперед усього :
Як не схочуть виректися свого бого-
Хульства, то їх приплювати, звязати
І понтійському Пилатові на розп'ятіє віддати.

Тут де-які Рутенці зачали кричати :
„Отче Митре Політо, ви, бачу, пили
забагато !

Хіба ви не читали урядовий вістник
І не знаєте, що в нас уже інший намісник?“

Але ось не води зашуміли,
Не коні злопотіли,
Це Плосколобові слуги з розгоном надлетіли.
У одного ніс замазаний кров'ю,
Другий за лице держиться рукою,
Третій реве, що йому вибили зуб,
А четвертий—що йому вискубли чуб.

То Рутенці коли цеє вздріли,
То зо страху немов постовпіли.
І кричать, допитують, мов несамовиті:
„Та скажіть, як і за що були ви побиті?“
Втім один слуга прийшов до пам'яті трошки
І почав розповідати від дошки до дошки:
„Не в тім, — каже, — штука, як нас били,
А в тім, що ми їх не зловили,
Що ми навіть себе оборонити не встигли,
Та таку побіду потерпіли“.

„Ну, розуміється, — завважив Холява, —
Їх побороти не легко, бо то з чортом справа!“

„Ой, певно, що з чортом, — відповіли слуги, —
„Іно-що ми їх хотіли звязати на сутуги,
А вони для нашої згуби
Як не тарахнуть нас кулаками в зуби, —
Так ми й про світ божий забули, —
А вони нас бабавх долі сходами пхнули.
Та ще за нами кричали:
„Хай прийдуть ті, що вас прислали,
То ми потрафимо й їх
Нагаратати всіх!“

То Рутенці на такі вісти
Не знають, де стати, де сісти,
Не знають, що тепер робити
І яким способом зачате діло скінчити.
Міх Ковальський зашипів, як котелик,
А Тихович Мовчальський скрутився
в скрутелик,
Митро Політа двічі перехрестився,
А Холява аж у язик укусився;
Хотів було щось сказати,
Всім відваги додати,

Але як побачив кривавий ніс і рот пухнатий,
То й самому душа забігла в п'яти.
Навіть Наум Безумович, славний дипломата,
Не вміє ніякої поради дати;
А сам князь зо страху аж поблід,
Бо бачить, що тяжко бунтівників покарати
як слід.

Але, що бияко-такo інших оживити,
Почав так говорити:
„Господинове, скажу вам сміло,
Було-б це дійсно богоугодне діло,
Тих бунтівників не-„Другів“ ізбієніє,
Але кому-ж знов миле носа толкновеніє?
Не эле було-б також злого духа з них
нагнати,

Але кому-ж за те хочеться по пиці брати?
А що до істребленія врагов,
То скажу просто — шкода грішних зубов!
За тим з одного боку,
Коли ми вже тут зібралися раз до року ...“

Але втім Ковальський Міх
На дивне диво для всіх,
Забувши для князя всяку реверенцію¹⁾,
Сказав йому страшну імпертіненцію²⁾:
„Хоть ви й князь рутенський, але скажу вам
правди слово,
Хай вас чорт пірве і вашу промову!
Таже повинні ви хоч настільки розуму
мати —

Наперед подумати, що хочете сказати,
А не плести нам тут сухого дуба,
Коли бачите, що всім нам грозить згуба“.

1) Реверенція — пошана.

2) Імпертіненція — зухвалість, грубіянство.

То Рутенці як ті слова почули,
Так таки й язика в роті забули;
Повитріщували очі, повтвирали роти,
І не знають, чи сидіти, чи геть іти.
Де-які навіть великого боя мали,
Щоби князь і Міх Ковальський бійки
не почали.

Але на диво князь за таку страшну образу
Не образився ані разу,
А тільки скрутився в три партиці
І до рота встромив власні рукавиці.

Довгий час увесь збір мовчав, —
Аж нараз Митро Політа встав,
І, як було на разі потрібно,
Почав говорити дуже жалібно:
„О, горе мені, грішному мірянину,
Що тут мушу слухати таку бештанину¹⁾,
Що мушу чути, як наші дві найперші підпори
Заводять між собою спори!
Зважте, господинове, що ви обидва —
Одна Рутенії голова,
І що доти Рутенія в добрім ході,
Доки ви в добрій згоді.
І що як одну голову на дві половині розтяти,
То мусять два півголовки повстати.
Просто не сваріться, не доводіть нас до згуби,
А беріть собі людське в зуби!“

На ту промову князь аж лекше відотхнув,
А Міх Ковальський фукав, мов нічого й не чув.
Але ось устав отець Холява,
Котрому вічна в Рутенії слава,
І, щоб усяким спорам кінець зробити,

¹⁾ Бештанина — лайка.

Почав ось що говорити :

„Мої господинове ! Дякуймо всевишньому богу,
Бо я нині, встаючи, ступив на ліву ногу,
І гадаю собі : „Ов, буде якесь лихо !“

І ось воно й є ! Але ша, тихо !

Добре, що лише на тім стало,

І що нас більше нещастя не спіткало !

Закінчіть тепер усі спори і звади

І слухайте моєї ради !

Треба нам іще останнього способу стрібувати :

Від святого Юра хрести й кадильниці забрати.

Три кірці води по три рази освятити

І проти не-„Другів“ хрестовий похід

оголосити.

Злий дух боїться свяченої води,

І не зможе зробити нам ніякої біди, —

Ба, він навпроцапи втече від кадила,

А тоді тих поганців легко спроможе

наша сила“.

На ту раду всі аж сплеснули в руки :

„Кінець уже нашої муки !

Один хрестовий похід знищить всього

зла причину,

Зітре противників на трину !“

Митро Політа з утіхи аж просіяв

І вже в голові слова анатеми укладав.

Міх Ковальський також утішився немарно

І погадав собі, як то буде гарно,

Як він буде йти в поході передом

З найбільшим у руках хрестом.

Тихович Мовчальський також звеселився,

Бо він у всяких процесіях дуже любився

І звичайно як не з хоругвою, то з дзвінком

носився,

Ба, й Наум Безумович, сам себе по колінах
поклепав,
Хоч не рад був, що сам на той дотеп не впав.

Тільки князь Маледикт Плосколоб,
Наморщивши свій капустяний лоб,
Сидів мовчки посеред того шуму,
І видно було, що думав важкую думу.
Того Рутенці не надіялися по князю
Плосколобі,
І хвилю було тихо, як у гробі...

І нараз серед тої тиші вдарив грім,
Якого ще досі не чував „Народній Дім“.
Ото князь Маледикт на гірку іронію
Ляснув себе по чолі долонею
І скрикнув: „Ах, я осел, осел,
Хоч голова в мене, як пивний котел!
І пощо я рутенську раду скликав,
Пощо бідних слуг на претерпініє слав,
Коли можна було без найменшої гризоти
Одним махом позбутися тої голоти!“

Князь зупинився. Рутенці мовчали,
Не знаючи, в чім діло, лиш очі повитріщали.

„Господинове, — сказав по хвилі князь, —
Ви не знаєте, яка моєї бесіди звязь?
Дуже проста! Хоть я капустяний князь і маю
капустяну громаду,

А таки сам дам тим не-„Другам“ раду.
Не треба ні хрестів, ні походів,
Ні жадних інших короводів!
Не треба їх вганяти в амбіцію,
А по-просту донести на них у поліцію!“

Чи ви бачили, як не раз підчас бурі
Нависнуть чорні хмари, понурі,

ХІ. ДУМА ПРО НАУМА БЕЗУМОВИЧА¹⁾).

I.

Ой, були віки Трояна,
Славні, кажуть, і багаті,
Хоч ні один ще Рутенець
Не сидів тоді в райхсраті²⁾).

Густо-часто ще й опісля
Сонце і на нас світило,
Хоч про книжечки „Просвіти“
Ще й нікому ся й не снило.

Була, кажуть, честь і слава,
Військова, козацька справа,

¹⁾ Сатиру цю написав Франко на Івана Наумовича, що відігравав в 50 і 60-их рр в Галичині серед москвофілів дуже важну ролю. В літературі виступив він ще 1849 р. з переріркою Молієрової „George Dandin“ під загол. „Гриць Мазниця“, що була досить популярною оперетою. Був він попом. Вибраний був послом до сойму в Галичині, а потім і до державної ради у Відні, і, будучи послом був майже весь час головою „руського клубу“ і його лідером в соймі і парламенті. Самостійної політики ніколи не вів. В 1866 р. після битви під Садовою виступив в соймі з заявою, що галицькі українці чують себе одним народом з великоросами. Через цю заяву багато потерпіла москвофільська політика. Від 1871 р. видавав популярну часопись „Наука“, що, видавана в перших роках народньою мовою, розходила ся досить широко між селянством. Були в ній статті науково-популярні, були також і на політичні теми, але вони відзначалися москвофільським і царєфільським духом. Був досить гарним бесідником. Перейшов на православіє і емігрував до Росії, де за свою роботу в Галичині на користь царєславія сподівався дістати нагороду. Але це не здійснилося, і він через кілька років помер ніким непомічений.

²⁾ Райхсрат — парламент.

Що по світі гомоніла,
Гомоніла, та й пропала.

Все пропало! З тіла Руси
Облетіли давні шмати, —
Тра¹⁾ нового вже кожуха,
По-новому треба вбрати.

Все пропало, — а пропале
Ніщо в пісні й споминати,
В нас нові тепер герої,
Про нових нам і співати.

Гей, засіли депутати
Гень у Відні, пане брате, —
У віденському райхсраті
Є й рутенські депутати.

Є там славні „батьки Руси“, —
Це нові у нас герої,
Це надія нам — вони нас
Виведуть з біди старої.

О, вони нам, бра'²⁾, обчистять
Не лиш тіло, але й духа
Від п'янства, від лінивства,
І від ґрунту й від кожуха —

Геть обчистять! Будем, брате,
Чисті, вільні, мов святії,
І тоді для всеї Руси
День свободи надоспіє.

1) Тра — треба.

2) Бра' — браття, скорочене.

О, тоді аж увійдемо,
Наче Лазар із барлога,
З того падолу податків
І додатків в царство бога.

О, тоді аж станем легкі
І свобідними устами
Заспіваєм так, що Христе!..
Словом: рай буде між нами.

Лиш заждім! До благодати
Лиш дрібниці нам хибують;
Решту наші депутати
Незабаром домайструють.

Лиш заждім! А поки ждати
Тої з неба благодати,
Слухаймо, що депутати,
Будуть в раді глаголати!

II.

Пан міністер хоче грошей
На казарми, на гармати,
На мундури, окупац'ї, —
Райхсрат гроші мусить дати.

Пан міністер чемно просить
Грошей зо сто міліонів
І рахунок розкладає
Серед жартів і уклонів.

Хоч рахунок недокладний,
Аж крізь діри вітер віє, —
Але що кому до того,
Де міністер гроші діє?

Хоч край в нужді, темний, бідний,
Та міністер бо хороший,
Такий милий, такий чемний,
Та й так любо просить грошей !

„Тра піддержати повагу...
Тра в розвою не вступати...
Тра нові мундури шити,
Тра нові гармати лляти.

„Грошей тра сто міліонів,
Правда, що здалось-би більше,
Та на цей рік досить того,
Решту додасте пізніше“.

Пан міністер красно просить,
Чому-б, бачиться, не дати?..
Але райхсрат починає
Розговори і дебати.

Розговори і дебати :
Чи все дати, чи не дати,
Чи край може, чи не може,
Чи потрібні нам гармати ?

Розговори сюди, туди,
Пан міністер чує нуди ¹⁾)...
„Що,—гадає,—плести дуби ²⁾?
Як я схочу, так і буде!“

Пан міністер добре знає,
Куди діло за чуб взяти, —
Камердінра ³⁾ посилає
Між рутенські депутати.

1) Чує нуди — його нудить.

2) Плести дуба — говорити дурниці.

3) Камердінер — слуга.

„Камердінер, осьде пачка!
Що в тій пачці, не питайся, —
На! — де посол Безумович, —
Швидко д' ньому перепхайся,

Дай йому“. Слуга полетів.
Пан міністер вже не дбає.
Що гадає — господь знає,
Але райхсрат знать не знає.

У райхсраті при дебати
Всі Рутенці шепчуть стиха :
„Треба дати й без дебати, —
Пощо крику, пощо лиха!“

Тільки славний Безумович,
Прозваний Рак Поступович,
Підгортає сивий волос, —
Просить сміливо о голос:

Пан міністер тее бачить,
І думки йому віщують :
„Безумович бере гроші,
А Рутенці голосують!“

III.

„Гей, панове депутати,
Австріяцькі вірні люди!
Слухаю я вашу мову,
Та й гадаю : „Що то буде ?

„Що то буде з нашим краєм,
І з урядом і з церквами,
Коли дух гордий, безбожний
Вкоренився вже між вами ?

„Пан міністер хоче грошей
На мундури і гармати,
А ви в гордості плетете :
„Чи все дати, чи не дати?“

„Пан міністер ! Ви згадайте,
Що це власть ! А час вам знати,
Що усяка власть від бога, —
А власть може приказати !

„Уважайте : він не каже,
Тільки просить дуже гречно¹⁾, —
Ще вам мало ?.. Раджу: дайте !
Бо не дати — небезпечно !

„Він рахунки розкладає
І толкує перед вами,
А ви смієте сваритися
Богохульними словами !

„Впрочім — ох, мої панове,
Важко серце розпороти, —
Ви-ж згадайте : хто ви ? що ви ?
Ви — австрійські патріоти !

„Так ви стоїте на стражі
Чести і поваги краю ?
Честь, повага упадає,
Сторожі міністра лають !

„Ох, панове депутати,
Сумно навіть погадати :
Пан міністер грошей хоче,
Ви вагаєтеся дати !

¹⁾ Гречно — чемно.

„Уважайте лиш на мене :
Я ось і мої собрати !
Пан міністер зажадає, —
Ми не смієм відказати.

„І не думайте, панове,
Що в нас розкіш і достатки !
Ні, і в нас не одна нужда
Обдирає з пліч манатки.

„Наш народ страшенно бідний,
Так страшенно, депутати,
Що не буде вже мав¹⁾ дальше,
За що службу²⁾ раз наняти !

„В нас хати — свинячі кучі³⁾,
А церкви мов обороги⁴⁾, —
Люд жиє в нас лободою,
Аж 'му⁵⁾ пухнуть руки й ноги.

„В нас Жиди днуть за горівку,
Ґрунт за лихву ліцитують⁶⁾,
А Ляхи ще нашу мову
І наш обряд геть нехтують.

„Ми досить уже терпіли,
Така була воля неба,
Та протерпимо ще більше,
Коли того буде треба.

*6 речит
405 част. V*

1) Буде мав — буде мати.
2) Службу божу, — яку селяни наймають у попів і їм за це платять. З того попи мали великий дохід.
3) Куча — хлів.
4) Оборіг — покрівля зі соломи на чотирьох стовпах.
5) Му — йому.
6) Ліцитувати — продавати з торгів.

„Бо терпіти і кориться,
Цього нас батьки навчили,
І як треба, мем¹⁾ кориться
І терпіти й до могили.

„Отже-ж, хоть таке в нас горе,
Хоть так тяжко крепіруєм²⁾,
То проте ми сміло, явно
За міністром голосуєм.

„Ми не були ворохобні³⁾
І не будемо ніколи, —
Треба побільшить податки,
То й побільшуєм поволи.

„Ми австрійські патріоти, —
Ми для Австрії готові
Не то гроші — кров віддати,
Якби було треба крові.

„Що ми скажем, люд те зробить,
Лиш як слід його стиснути.
Край великий, — сто мільйонів
Можна буде ще добути!

„Ми, австрійські вірні діти,
Не покинем неньки свої,
Будем вірні їй до смерти,
Ні, до торби дідівської⁴⁾!

„Хоче грошей пан міністер,
Як ми сміємо не дати?

¹⁾ Мем — будемо.

²⁾ Крепірувати — терпіти, мучитися.

³⁾ Це натяк на те, що підчас революції 1848 р. галичани стали по стороні цісаря і обороняли австрійську монархію.

⁴⁾ Дідівської — жебрацької.

За міністром голосуєм,
Бо ми руські депутати!

„Лиш одну надію маєм,
На міністра... — Ясний пане,
Чень-же, хто вам вірно служить,
То й заплату цей дістане?

„Ми за вами, більшість з нами,
Що ви хтіли, те і буде.
Але зважте, — ось о трінгельд ¹⁾ ✓
Просять бідні руські люди.

„Просять руські депутати,
Що терпіли так багато,
Щоб ви зволили за вірність
Ім маленький трінгельд дати!

„Як вода потрібна морю,
Хлопам полотняник зрібний ²⁾,
Як волам потрібна паша,
Так і трінгельд нам потрібний.

„Як належить богу свічка,
Хрест владиці, а серп женцям,
Так і трінгельд, ясний пане,
Нам належиться, Рутенцям,

„Як дощу чекає каня,
А душа — спасення з неба,
Так чекаєм ми трінгельду,
Бо трінгельду всім нам треба“.

¹⁾ Трінгельд — „на чай“ в ресторанах.

²⁾ Зрібний полотняник — свита з сирого селянського полотна.

IV.

Так преславний Безумович
Говорив при тій дебаті,
І пішла хороша слава,
Про Рутенців у палаті.

Говорили різні люди,
Говорили сюди й туди,
А міністер усміхнувся:
„Як я хочу, так і буде!“

Пан міністер усміхнувся,
І думки йому віщують:
„Безумович бере гроші,
А Рутенці голосують“.

Написано літом 1878 р.

XII. НАШІ ЧЕСНОТИ.

1. ДІЯЛЬНІСТЬ.

Була десята. Люд по вулицях глотився.
До своїх діл давно усяк уже манджав.
Зі сну здорового я йно-що пробудився
І в постелі м'ягкій ще у пів-сні лежав.

Заледве снідання, що служниця внесла ми¹⁾,
Вигідно лежачи, спожити я поспів,
Аж тут приятель мій, мов звіяний вітрами,
До мене напруго, мов блискавка, влетів.

„Добрий день! Ти ще спиш? Чи стиду ти
не маєш?
От, знаєш, новину тобі спішу сказати!“

¹⁾ Ми — мені.

„Ну, що?“ — „А наших письм останні
числа знаєш?“

„Ні! Онде, як прийшли, нерушані лежать“.

„Чому-ж ти не читав?“ — „Так якось
відвелось“.

„Ах, голово дурна! Ану лиш прочитай!
Там ділання таке на Руси почалося!
Тепер напевно в нас правдивий буде рай!“

„Ади, у руху все! Тут „Слово“ — „Разом!“ —
кличе —

„Візьмімося до діл і „русскость“ боронім!
А ти, ізящний наш, російській наш язиче,
Стань чистий, як вода, гучний, неначе грім!“

„А там „Наука“, бач, премудро як навчає
Про Іллю Муромця наш темний, бідний люд,
Як тепло, гаряче і твердо „защищає“
Вірнопіддательний, консервативний труд!“

„Про „Раду Русскую“ вже й не казать.
Усюди,

Де лиш читать почнеш, наскакуеш якраз
На звороти: „Не спім! Благословенні труди!“
Та „Вже прийшов і нам свобідний праці час“.

„Де, де! Вже й „Ластівка“¹⁾ про працю
скрізь цвіркоче,
„Качковське Общество“ діяльне, що аж страх!
„Народний Дом“ собі-ж до діла браться хоче
І „Русска Матица“ стрясає „лени прах“.

„Душа втішається і серце в груді скаче,
Коли подумаю, що це зачнетсья в нас.

¹⁾ „Ластівка“ — москвофільський часопис для дітей,
почав виходити 1869 р., закрався 1881 р.

Бігме, вже видиться, як все стає иначе,
Як все росте, цвіте! Та час бо вже, ой, час!

„А ти лежиш та час марнуєш! Чи не стид-же
Тобі, не хочеться йти також їх слідом?

Ну, рухайся лише! Вставай, збирайся

швидче

Пора зайнятися і нам яким трудом“.

„Ти правду кажеш, а! — сказав і я вогнисто. —
Вставати — ну, встаю. І знаєш, що? Ану,
Для „Друга“¹⁾ втну статтю відразу ось на-
чисто:

„До діла!“ А потім ще на часок засну“.

1876.

2. ПАТРІОТИЗМ.

Пан-отчик наш, го-го! Дай боже їм прожити!
За рускістю стоять так твердо, як скала.
З Ляхом вони — та де, й не стануть говорити.
Лиш Русь у них одна, величня та ціла.

Я при виборах їх раз бачив. Серце в груди
Росло, коли я чув, як мовою твердою
Виборців гріли на ті виборіві труди,
А люд довкола них стояв, мов під скалою.

І бачив потім я, всім серцем сокрушений,
Як лютились вони і лаяли весь світ,

¹⁾ „Друг“ — почав виходити 1874 р. в москвофільському дусі, видаваний „Академическим кружком“. В ньому вперше виступав Франко і Павлик. 1875 р. на „Друг“ почав впливати Драгоманів своїми листами. Коло „Друга“ концентрується радикальна молодь. Коли 1877 р. Франка і других арештовано, в липні 1877 р. „Друг“ перестав виходити.

Що чернь та темная, гидкий той люд
мерзенний
Не слухав ради їх, відкинув їх совіт.

„О, ганьба Русинам!“ — кричали патетично
Пан-отчик, за столом сидячи при вині, —
„Послом у нас Ляшок избранний вже
вторично,
Хоча посольство те належиться мені“.

„Та де там! Тих волів хоч довбнею між вуха.
Дарма! Послухає, притакне, ще й кивне,
А зробить так? Ні руш! Жидів, панів
послуха!
Мов цап, за іншими в чужий город майне“.

„І що я їм не раз наклепчу, наговорю
І в карк не одному котюзі натовчу:
„Ти Русин! Лях твій враг! Ти голосуй за
мною!“
Куди там! Дурнів тих ніколи не навчу“.

І довго так іще пан-отчик глаголали.
Зворушила мене їх мова аж до сліз,
Та як додому ми із міста повертали,
Я з хлопом здибався, що в плахті хопту¹⁾ ніс.

Зайшов у бесіду я з ним. Він таки з того
Самого був села, що й наш той пан-отець.
„Як там у вас?“ — „А як? Все добре,
слава богу.
Пан-отчик наш... го, го! Вони всім нам
отець.“

„У них і пасіка, і сад, будинки ладні,
Що господи! Вони господар! А яка

1) Хопта — бур'ян.

Худібка! В домі їх хати які порядні!
Наслухався не раз я дива від дяка“.

„А що? Хіба самі в покоях не бували?“
„Бог з вами! Як-же це? Хто вигадав? Таким
Замурзаним, брудним, як ми! То ми-б ся

мали,
Якби котрий посмів вийти! Он раз Яким,

„Братанич мій, зайшов... Не дай-же, Христе
боже,

Якої лайки він від пан-отця набрав!
А Мирона колись як випхнули, то, може,
По сходах разів п'ять униз він карбуляв.

„О, ні, пан-отчик наш порядок люблять дуже.
Ну, знаєте, що ми? Простацтво. Де нам
знать

Звичаї добрії? Звичайно, нам байдуже.
Вони-ж то день-у-день дурних розуму вчать.

„Нераз то й прикро нам. Звичайно,
в чоловіка,

Хоч і який неук, а честь своя то й є.
Та що робить? Не раз то й гірша ще
побліка¹⁾,

Як прийде дати що, а тут ось не стає“.

„Що дати?“ — запитав я, так собі цікавий. —

„А так, от трафиться: народиться, умре...
У пан-отця то вже порядок на ті справи,
Як зажадають, то хоть круто, дати тре.

„Та й ще останніми роками от настала
Нова біда... Якись книжки. — Христос там
зна,

¹⁾ Побліка — ганьба.

Пощо і від чого. Громада вже складала
Щось десять раз на них. І хай-би хоч одна

„Здалася до чого! А я вже й допитався
Дяка, що в тих книжках написано? Сказав:
„Казета. Там стоїть, який де в світі стався
Припадок, всячина“. Одну, мабуть, назвав

„Наука“, другу знов, здається, „Руська Рада“.
Але пощо й нащо складалася на них
З посліднього не раз у нас уся громада,
Бог знає! В нас ніхто не знає, що там в них“.

Багато говорив той селянин. „Та що то, —
Подумав я, — от хлоп, плете, аби плелось!
І на найліпшого чернь кидає болото.
І слухати брехні такої не ялось“.

І справді він брехав. П'ять неділь нині тому,
Я був у пан-отця. Гай, гай, таких людей
Не много начислиш у нас, відданих своєму
Краєві, щирих та сердешних, як оцей!

Який смачний обід! І як чудово грає
На фортеп'яні їмость! Найстарша дочка
Французькі повісти як ніч, так день, читає...
Жаль тільки, що в селі біднота там така.

Говорять, уперед не так там зле бувало.
Ну, та тепер і скрізь настав недобрий час.
Йому-б на кращу де параф'ю випадало,
Щоби не бідував заслужений у нас.

Обід, говорю, був предобрий. Лиш припадок:
Десь служниця таріль розбила. Ну, за це
Взяла по-за-вуха три рази. То порядок!
На другий раз нехай обережніш несе!

Над вечір там якийсь хлопчисько приволікся.
„Я бідний сирота, — говорить, — вже три дні
Не їв... Шукаю служби де... Змилосярдїться,
Найміть та накорміть, бо вже я геть зомлів“.

Пан-отчик у лице йому зирнув спокійно.
„А Русин ти?“ — „А-я!“ — „Ну, йди-ж
у божу путь!

Он, може, арендар прийме... Та стій-но,
стій-но!

Затям це: Русином твердим весь вік свій
будь!“

1876.

3. ЗГІДЛИВІСТЬ.

Безсонниця — крий біг, що за погана річ!
Що диких-диких дум в одну безсонну ніч
По голові пройде! Нераз і дивно, брате,
Як ті думки могли в умі тобі повстати.

От раз в безсонну ніч прийшов мені на ум
Наш Безумович¹⁾, стовп преславний наш Наум,
І поклик голосний його, яким до згоди
Він звав Рутенію. Згадав я короводи

І звади всі, які по тім пішли у нас,
Як славний Глоджимір Фарбінський²⁾ був цей
час

Готов рутенським всім стовпам подати руки,
І бесіду уже приладив для принуки.

Як наші молоді стовпки на тім, здається,
Сварились лиш, де той рутенський збір
збереться;

¹⁾ Мова тут про Наумовича.

²⁾ Мова тут про Волод. Барвінського.

Як „Сім братів святих“ (всі сім в одній особі)
„До згоди“ кликали „коли не тут, то в гробі“.

І як вкінці на те преславний Плосколоб¹⁾
Рішучо відказав, що Безумович — „чоп“,
І що про згоду в нас немає доти й мови,
Поки весь руський мир не стане „аки Слово“.

Все те, мов хмари, йшло по голові мені;
Коли-ж над раном десь заснув я, то й у сні
Не щезли ті думки, хоч не гули словами,
А просувалися чудними образами.

Ось бачиться мені, що все так-так, ніщо,
Рутенія хропе, а свари йдуть, як бог
Від віку приказав... Аж десь з дебри виходить
Великий глас і зве: „До згоди, Русь, до
згоди!“

Я озирнувся — хто і відки це кричить?
І бачу, це не тур, ані медвідь ричить,
А Безумович наш, Рутенців всіх відрада,
Дебра-ж, де він кричить, зоветься „Руська
Рада“.

Гляджу, аж бачу враз, ворухиться весь край.
І божий мир гуде, немов ті бжолі в май,
І тягнуться усі, немов пшеничне тісто,
„До згоди!“ кричачи, у славне Лева місто.

Поперед усіма пан-отчики в бричках,
Міряни позад них верхом на паличках
З усіх боків пливуть, мов води напливають,
Собою місто все, мов хмари, покривають.

Між ними бачу я що-найзнатніших всіх:
Ось тут і Плосколоб, тут і Ковальський Міх,

¹⁾ Мова про москвофіла Площанського.

Василько-Мудрагель, Хвостовський -
Осмогласник,
Святий Митро Політ, - Нічомунепричасник.

І Глоджимірко там Фарбінський, Аввакум
Многоглаголющий, там і старий Наум,
Преславний Безумович, всіх Рутенців слава,
І чесний наш отець Курендович-Холява.

Всіх бачу, всіх ураз, і радуюся й сам,
Що ось, мовляв, кінець вже буде всім сварням,
Що вся Рутенія зіллється, хвала богу,
Мов борщ, із всіх горшків зіллятий до одного.

І дар пророчення у собі я почув,
Коли весь той собор на площі ось загув,
І, духом злетівши над тих людей юрбами,
Озвався я до них такими ось словами:

„О, дай вам, господи, рутенські вівці, всім
Зійтися радісно у стадові одним,
А тому стадові дай пастиря благого,
Який-би порівно стриг всіх вас до одного!

„Дай боже верем'я, щоб вуха в вас росли!
Дай боже час сухий, щоб вам язики всхли!
Дай боже повінь, щоб ваш бруд ополоскала,
І швидко щоб по вас лиш тая слава стала!“

Сказавши це, я знов на землю лет спустив,
А здвиг весь за той час гудів, шумів і плив,
На ринок тиснучись широкою рікою,
Мене стис на гамуз і поволік з собою.

1876 р.

З списку мей на Каму

ХІІІ. ПОСТУПОВЕЦЬ.

Фаддей роди Ивана,
Иван роди Петра.
От дедушки-болвана
Какого ждять добра.

А. Пушкін.

Він ширий чоловік — ні слова проти того!
Він любить все своє і не попустить свого,
Хоч рака лазь!

Він кожному якраз ув очі скаже сміло:
„Це зле, а це дурне!“ і „Не твоє в тім діло“.
„До цього зась!“

Він чесний чоловік. Коли свариться з вами,
Доказувати вам не стане кулаками,
Що: „Ось я прав!“

Він чесно вас зганьбить, хоч в запалі не знає,
Що правди й логіки в словах його не має,
Мов біс їх взяв.

Та лиш одно біда, що хоч іще й пів копи
Не числить літ, уже одну незмінну вхопив
Ідею він:

Уже як раз дійшов до джерела науки,
Всю мудрість висьорбав без праці й без науки,
І лиш гуде, мов дзвін.

Тепер уже ні кус! Він чоловік скінченний,
Йому які думки, аби й який учений —
Не новина.

Хоч думаєш: „Де він того ума набрався?
Хіба тоді, як ще із букваря навчався,
Що на ш - а з — на“.

Та жарт на бік! Він муж май-моцно¹⁾ серіозний.
Для нього весь ваш труд нікчемний, куріозний,
Дитяча гра.

Він виріс вже давно із праці для народа,
„Гм, гм, бо то мені часу і труду шкода.
Робить на себе тра!“

Та хоч не Цицерон, хоч не оратор славний,
Він на слова скупий, та ворог вічний, явний
Екстремів всіх.

„Я, я за поступом. Та ті гадки новії,
То згуба наша. Гм... і на екстремі тії
Пристати гріх.“

„Люблю я свій язик, та хто 'го „коверкає“,
Де можна, там якісь провінціялізми пхає,
Той ворог мій.“

„Я згоди хочу, та не зміню гадки свеї,
Бо так чипатися раз теї, а раз сеї,
То... гм... застій!“

„Люблю я свій народ! Та хто ѓ²⁾ викидає!
Той — будьте ласкаві! — усе тут упадає!
То... то... дарма.“

„Хай буде поступ, та екстремі — хрانی нас боже!
А, впрочім, говоріть хоч сто літ — не поможе!
Даруйте! Коли так,
то ради вже нема“.

1876 р.

1) Май — означає дуже, вживається в покутському діалекті.

2) Треба читати ѓ — йор (твердий знак).

XIV. ВОРОНІЗАЦІЯ.

Раз ворони у сусідстві
Із сороками жили,
Густо-часто в горю-бідстві
Одні другим в поміч йшли ;
Та в домашні власні діла
Одні одним не встрявали,
Аж зла доля захотіла,
На забій свариться стали.

Бач, навкучило воронам,
Що сороки все цокочуть,
Що говорять гострим тоном,
В чорне вбратися не хочуть,
Що хвости довжезні носять
І вертяться так чепурно,
Де їх просять і не просять, —
От, звичайно, некультурно !

„Ви на нас глядіть, — казали, —
Ми в культурі вище вас,
Чорні фраки повдягали,
Крячем звільна раз-по-раз.
От і вам пора в культурі
Наперед вже поспішаться,
То значить : до нас подібним
Стати — воронізуваться !“

Мудра рада, та дурнії
Ті сороки — ані руш !
І ворони взріли ту-ж ¹⁾,
Що й зовсім нема надії.
„Га, не хочуть просвічатся

1) Ту-ж — тут-же, зараз-же.

Менші сестри добровільно,
Ми їх змусимо насильно
Зараз воронізуваться!“

Отже-ж в пориві любови
Й брацтва прийняли вскок¹⁾
До просвіти та обнови
Непросвітних тих сорок.
Ще-ж їх те муляло трохи,
Що тоті ліси та пущі,
Де гніздилися сороки,
Були більші, кращі, гусші.

І поперли всі юрбою
Нести світ воронізації,
Хоч-би боем і війною,
Хоч-би кривдою й без рації.
Без опіки й охорони
Власні гнізда полишали —
А вам звісно, що зискали²⁾
За той час оті ворони?

Правда, пір'я із сорок
Вискубли чимало таки,
Та культури і на крок
Не поперли чорні фраки.
А за те шуліки й кані
Власні гнізда їх напали,
Яйця їх повипивали,
Діти з'їли на снідання...

1882 р.

¹⁾ Вскок — на вискоки.

²⁾ Зискали — здобули.

XV. ДРОГОБИЦЬКА ФІЛАНТРОПІЯ.

Що це звенить, що це гремить,
По городі лунає?
На дохід бурси¹⁾ для дівчат
Дрогобич баль справляє.

То доктор Генгст, а wojler Jüng²⁾
Ту думку пропагує,
Занявся нею щиро сам
І сам баль аранжує³⁾.

А за свій труд і за свій план
Одне лише — це жарти! —
Собі прирік: для свояків
Свобідні вступні карти.

А своячок, приятельок
У нього там немало,
Так що, як балю день прийшов,
На продаж карт не стало.

Професорки, уряднички
З гніву аж в штуки⁴⁾ рвуться,
Що вільні карти Жидівкам,
А не їм дістаються.

хоч християнським дітям мав
Припасти дохід, — таки
Всі змовились не йти на баль,
І не пішли, сараки⁵⁾.

А Жидівок прийшло май-май⁶⁾,
Жидків також не мало,

1) Бурса — інтернат.

2) Бравий хлопець.

3) Аранжувати — готувати.

4) В штуки — на частини.

5) Сарака — бідняга.

6) Май-май — дуже багато.

І все те геть аж пізно в ніч
І пило і гуляло.

Числили дохід другий день,
Він досить був великий :
Буфетчик ринських п'ядесят,
І п'ядесят музики.

Блаватні купці¹⁾ пару сот,
Зі сто кравець французький,
На бурсу для дівчат, мабуть,
Лишилося дві „шустки²⁾“.

1882.

XVI. РУСИНАМ-ФАТАЛІСТАМ.

„Акбар Аллах ! Бог великий !“
Каже Турчин, каву п'ючи.
„Що тобі засудить Аллах,
То засуд вже неминучий.
Як повиснуть, то повиснеш,
Хоч топися в морських валах;
Як втонуть, втонеш, хоч вішайсь,
Щоб ти знав, що акбар Аллах !“

„Гірка доля, — каже Русин, —
Слала нам князів хижацьких,
І Половців, і Литовців,
І неситих дуків ляцьких ;
Дер нас Турчин і Татарин,
Скубли і московські люди, —
Русь тверда все перебула,
То й ще більше перебуде“.

¹⁾ Блаватний купець — що торгує мануфактурою.

²⁾ Шустка — десять копійок.

Глядівся в нім чистий — і чистим уздрівся ;
Глядівся плюгавий — і стидом окрився ;
Заглянув продажний — вздрів Хруня Микиту ;
Жидок уздрів Швіндля й любку-оковиту ;
Уздрів Лизунович свої товсті лиця,
І „Ми“ тут стояли, яко опозиція¹⁾).

Так що-ж бо, почате в погідну годину,
Воно веселити хотіло родину.
Та громи за громами били нам в хату
І бурі домівку трясли небагату.

Довелося скликати пожарну громадку,
Довелося підперти угли від упадку,
Довелося на гробах ридати сльозами,
Довелося відступників сікти бичами.
Не вдержало „Зеркало“ праці такої
І трісло з натуги, з досади самої.

Все йде, все минає і краю не має,
Що вчора померкло, сьогодні свитає ;
Що вчора минуло, сьогодні надходить,
На свіжих могилах нове життя сходить.
Де сила жива, життя кличе до боїв,
Та вже-ж не хибне там борців і героїв ;
Встане проповідник, де багато грішних ;
Де багато дурнів, знайдеться й насмішник.

Отак то як „Зеркало“ трісло з кришталю,
„Нове Зеркало“ ми ось куємо з металю.

¹⁾ Хрунь Микита, Швінделес Пархенблїт, о. Лизунович і „Ми“ — типові фігури „Зеркала“, що за почином Корнила Устїяновича почало виходити 1882 року, і не дотягло до половини 1883 р. „Ми“ була пародія гордої зарозумілості святоюрців, особливо крилошан і консисторських совітників, що стояли в інертній опозиції до всіх духових змагань галицько-українського народу, а особливо його інтелігенції. (Іван Франко).

Гартоване горем на всяку пригоду,
Шліфоване ясно любов'ю к народу,
Жалібнії спомини, то його рами,
Обвиті колючими з терня вінками;
Та проміні сонця в нім жаром ясніють
І будять на кращую долю надію.

Прийміть його радо під рідную стріху!
В час суму воно принесе вам потіху;
В дні горя, ясніючи сонця лучами,
Вам скаже: „Не бійтесь, ще сонце над нами!“
Як-же иноді в хвилю утіхи пустої
Вілле остороги краплину гіркої,
Не в гнів вам! Лиш з щирістю й правдою в змові
Слова ті! Приймайте й будьте здорові!

1883.

XVIII. СУЧАСНИЙ ЛІТОПИС.

I. СІЧЕНЬ.

1 січня.

О, руськая ¹⁾ мово, не знищить тебе
Ніякий вже ворог сторонський;
Та з наміром скритоубійчим шкребе
Страшні фельетони Тит Блонський ²⁾.

5 січня.

Вибори до рад повітових ³⁾ ідуть.
О, радуйся Русин від днеся!

¹⁾ Руська — тут розуміється українська.

²⁾ о. Тит Блонський у 1880 роках в москвофільському „Слове“ писав літературно-критичні фельетони під заг. „Літературні записки“.

³⁾ Ради повітові — це повітові самоврядування в роді наших бувших земств, цензові, куди проходили майже виключно представники польської шляхти; рідко попадали

Коли скрізь Ляхи нам по лобі дадуть,
То „Русская Рада“¹⁾ проснеся.

10 січня.

„Всю нині житейську печаль відложім!“
Сказали отці Єзуїти,
І радили руським попам, щоб свій дім
Покинули, жінку і діти.

15 січня.

„Пойду ко отцу во далекой землі
І гляну на него очима“,

туди українці, як представники заможного селянства. В національній боротьбі в Галичині ці ради мали певне значіння.

¹⁾ „Русская Рада“ — це політичний орган реакціонерів-москвофілів, що відогравали переважаючу ролю в житті Галичини до 1880 рр. 80-ті роки були для цієї партії кризою, що закінчилася їх великим банкрутством. По-перше, процес „Ольги Грабар і товаришів“ виявив всю ідейну і моральну гниль цієї партії. Показалося, що партія ця тісно звязана зі шпіонажем і була не тільки шпіонською організацією для слідження за політичними емігрантами, але також військовою шпіонською організацією на користь Росії. На чолі цієї організації стояв син лідера москвофілів Адольфа Добрянського, Мирослав. Ця шпіонська робота провалилася через перехід села Гниличок на православ'я завдяки нерозважному крокові другого лідера москвофілів о. Наумовича, що використав сварку села зі своїм попом і довів громаду Гниличок до переходу на православ'я. Це звернуло увагу поліції. Справа вся скінчилася скандальним процесом, наслідком якого головні стовпи москвофільства в Галичині виїхали в Росію. Другою скандальною подією було банкрутство т. зв. „Крилошанського банку“, оснований найвиднішими багачами москвофільської партії ніби для боротьби з „жидівською лихвою“, який, одначе, зруйнував багато селян і вкінці сам збанкрутував.

Сказали це белзькі Євреї і пішли
Молиться до злого вітчима¹⁾.

20 січня.

А в „Новомъ Проломе“ тривога і ляк
І головоломка велика:
Не знають, що ліпше, чи звялий „Бодякъ“,
Чи кепська, риплива „Музыка“²⁾.

25 січня.

„Най буде і нашим і вашим“, — сказав
„Кружок“ собі стихенька;
За Гоголя вечір задать загадав
І par compagne за Шевченка³⁾.

¹⁾ Переход села Гниличок на православ'я, як наслідок москвофільської політики, мав свій вплив і на уніяцьку церкву. Рим звернув на це увагу і постановив взятися за окатоличення галицьких Українців. Для цього діла вжито було випробуванних єзуїтів, яким доручено реформу монашеського уніяцького ордену Василіян. Під напором Риму і єзуїтів попівство почало виконувати їх волю.

²⁾ В 1881 р засновано москвофільську газету „Проломъ“, що мала творити певний поворот в москвофільській політиці, що досі з одного боку симпатизувала Росії, а з другого боку голосила вірнопідданість і лояльність до австрійської монархії. Банкротство дотеперішньої москвофільської політики довело частину москвофілів до того, що вони повели ясну російську лінію в Галичині. Виразником цієї течії була газета „Проломъ“, що 1883 р був закритий владою. Його продовженням був „Новый Проломъ“, який часто закривала влада і який виходив до 1887 р. З 1882 р. влада заборонила галицькому духовенству читати і передплачувати цей орган. „Бодякъ“ і „Музыка“ — це псевдоніми співробітника „Пролома“ В. Луцка.

³⁾ Мова тут іде про студентську організацію „Академический кружокъ“, в якому переважали москвофіли. Святкування Гоголя — це, звичайно, не культурне свято, а політична демонстрація москвофілів про єдність галицьких Українців з Росіянами.

II. ЛЮТИИ.

1 лютого.

„Заждемо ще троха, та-ж маємо час“, —
Так „Слово“ й „Проломъ“ погадали,
Про вечірок в пам'ять Барвінського¹⁾ враз
Торжественно оба промовчали.

5 лютого.

В „Віденській“ кав'ярні баталія, „стонъ“.
„Что сіє и кто вы таковскій?“
Бач, Гневош — гонитель, новий фараон,
А мученик став Мончаловський²⁾.

10 лютого.

„Гов!“ — крикнув Сильвестер. — „Не пхаться
вже вам
У Почаїв здалека і зблизька!
Там шизма! Сама Богородиця там,
Як чуємо, й та шизматицька“³⁾.

¹⁾ Володимир Барвінський — громадський діяч, провідник народовців, помер 1883 р. До його політичної програми вороже відносилися й українські радикали, і москвофіли, але мимо цього він тішився значною пошаною через свою безкорисну працю. Напр., Франко надрукував за своїм підписом оду на смерть Барвінського, яку роздавалося на похороні.

²⁾ Гневош видавав польську газету, що обстоювала Польщу під Габсбурьським монархом. В своїй газеті він розкрив, що москвофіли працюють за російські гроші і що гроші ці одержував один з провідників москвофілів Мончаловський.

³⁾ Криза в москвофільському таборі поробила зміни в уніятській церкві. Рим відкликав з митрополічої столиці Йосифа Сембратовича за його москвофільські симпатії. Він змушений був виїхати в Рим, де і вмер, а на його місце митрополітом став його братанок Сильвестер. Він повів круту лінію проти москвофілів, а це зблизило його близько з народовцями.

15 лютого.

О, радість! Із Відня по праці важкій
Вертаються руської люди,
Несуть для попівства три міхи надій
І дірочку: „Якось то буде“¹⁾.

СЛОВО ЛТОПИСЦЯ ДО БУДУЩИХ ПОКОЛІНЬ

Бувальщина є для будущих віків,
Немов для пшениці, навозом.
То-ж мудрости вчіться з дурноти батьків!
Бери, мовляв, Петре на розум.

1884 р.

16 лютого.

О, радуйся, Риме! Багате зерно
Збереш ти із руських²⁾ повітів!
Отець Готеровський³⁾ співає вино
На славу отців Єзуїтів.

17 лютого.

Не просте-ж вино розбудило в нім, бач,
Такі чуття вогнисті!

1) Рим, боячися завдяки москвофілам схизми, щоб-то переходу галичан на православ'я, zorganizував орден Змартвихвстанців у Львові, а крім того, віддав 14 василіянських монастирів Єзуїтам, які мали виховати нову генерацію реформованих Василіян в дусі католицизму, а це означало — ополячення. Єзуїти забрали дуже багаті монастирі, як в Хирові та в Добромилі, яких маєтки виносили понад чверть мільйона. Галицькі народовські політики їздили до Відня просити правительство, щоби воно припинило ці заходи.

2) Руських — розуміється, українських в Галичині.

3) о. Готеровський — один з видніших, зреформованих в єзуїтському дусі, монахів Василіян.

Це патрам на радість, а Русі на плач
Були, мабуть, *Lacrimae Christi* ¹⁾).

18 лютого.

А там в семінарії що це за рух,
За гамір, за публіка ²⁾ ?
З свічками повзуть настоятелі вкруг,
Між собою шукають чоловіка.

19 лютого.

Ах, отче Мільницький ³⁾), не так вас черкнув
Той „писар“ по носі бездарно,
Як поступком своїм ви власне своє
Ім'я замазали негарно.

20 лютого.

Вам честь, молодії алюмни ⁴⁾), брати,
Що встали за правду так сміло.
О, щоб святе знам'я: „Все з правдою йти!“
Повік перед вами ясніло!

¹⁾ Сльози Христові. — Натяк тут на чисто католицькі обряди, що Василяни почали вводити в унію.

²⁾ Публіка — скандал.

³⁾ о. др. Мільницький був назначений редактором повіської газети „Галицькій Сіонь“. А сталося це так. Під впливом Сильвестра Сембратовича, будучого митрополита, в газеті „Рускій Сіонь“, що стояла на услугах церкви й ерархії, була поміщена стаття, в якій гостро скритиковано ведення львівської духовної семінарії і цілу ерархію. Митрополит Йосиф Сембратович звільнив редактора газети з посади ректора духовного семінара і закрити „Рускій Сіонь“. Натомість о. Мільницькому доручив видавати „Галицькій Сіонь“. Ця газета, викликавши незадоволення між її омцями духовного семінара, була 1883 р. закрити, а відновлено „Рускій Сіонь“. Розуміється, і редактор о. Мільницький постраждав на своїй кар'єрі.

⁴⁾ Алюмни — питомці духовного семінара.

25 лютого.

Не їли хлопи, то нехай їм мара!
То панські з'їдять їх локаї —
На знак, що хлопам пани того-ж добра,
Що й своїм локаям, бажають.

26 лютого.

Як з'їли селедці, то й пити давай!
Підносять тоасти панови,
І штуркнули руського хлопа: „Вставай!
Chcemy slyszec i ruska przemowe¹⁾“.

27 лютого.

„Та видно, панови в нас ласкаві суть,
І їсти і пити нам ставлять,
Говорять про щось і в тіятер²⁾ ведуть —
Дай боже їм вічну пам'ять!“

28 лютого.

А в Русина наче котяче життя,
Тверде і довговічне;
Світ думав, що вмерло, — воно ще жиє,
Товариство Педагогічне³⁾.

29 лютого.

Про вечерки⁴⁾ в пам'ять Шевченка судить?
Ні! Радше хай кожний одверто

1) Хочемо чути і руську (українську) промову.

2) Тіятер — театр.

3) Руське (українське) Товариство Педагогічне — почало розвиватися з початку 1880 р. Видавало книжечки для дітей. Свою видавничу діяльність жвавніше почало з 1884 р.

4) Вечерок — вечір, присвячений в чинюсь пам'ять.

Признає, якого Шевченка волить,
На м'ягло чи натвердо¹⁾?

Епілог лютому.

Цей місяць тому переступний, бо днесь
Свій звичай переступить

Ц. к.²⁾ прокуратор, і нумер отсесь
Нам „Зеркала“ не злупить.

1884 р.

III. МАРТ.

1 марта.

Гурра! Ось весна! Починається март,
А для Поляків „горжкі жалі³⁾“.

Побачили бідні, що все те був жарт,
Що „Rząd sprzyja nam“⁴⁾ і так далі.

2 марта.

I Таффе побачив і вирік, як-стій,

Прилюдно і власновельможно,

Що край наш — то Авгія стайня, в котрій
Порядок зробити не можна.

¹⁾ М'ягло чи натвердо Шевченко — тут Франко має на увазі москвофілів (що від т (твердого знаку) називали себе твердими), які лаяли Шевченка неуком і п'яницею, та народовців (яких прозвано м'якими від в (м'якого знаку), які препарували Шевченка по-свойому, пильно викидаючи всі революційні місця з творів Шевченка.

²⁾ Ц. к. — цісарсько-королівський.

³⁾ „Горжкі жалі“ — тяжкі терпіння, це католицький релігійний обряд підчас великодного посту в честь страждань Христа, коли він ніс хрест свій на Голготу.

⁴⁾ Правительство по нашій стороні. Тут, як і дальше, мається на увазі слідуєче. В 80-их роках дали себе важко почути результати польсько-шляхетської політики в Галичині. З заведенням автономії (samowzadu — самоврядування) Галичина цілком попала в руки польської шляхти

3 марта.

Про тее-ж університетський сенат
Лад робить, неначе навмисне.
„Про руські виклади¹⁾ прийшли споминать?
І овшім, будуть, як рак свисне“.

4 марта.

Або, чи-ж не робить порядку, де глянь,
Той „Комітет обивательський?“
Та-ж план його, щоб рятувати селян,
Так щиро приятельський!

5 марта.

„Платіть лиш, голубчики! Все заплатіть,
Капітал весь до цента²⁾,
То з ласки ми вас зліцитуємо³⁾ — ждіть! —
Лише за самі процента.

6 марта.

„А як хто проценти й капітал сплатить,
То всім для приміру й науки

і бюрократії. Країна доведена була до руїни. Селянство руйнувалося, селянську землю і достатки продавано з торгів, почалась у великих розмірах еміграція, вийшли на яв великі розтрати, перекупства і хабарництва урядовців і представників польсько-шляхетського режиму в Галичині. Тут вмішалось віденське правительство, і почалося славетне „оздоровлення“ країни. Засновано „Громадський Комітет“ („Комітет obywatelski“), що мав подбати про це оздоровлення, але всі ці заходи попали в руки тих самих представників польсько-шляхетського режиму в Галичині і, розуміється, скінчилися нічим.

¹⁾ 1848 р. засновано на Львівському університеті цілий ряд українських катедр, які пізніше були майже всі закриті

²⁾ Цент — копійка.

³⁾ Зліцитувати — продати з торгів.

Його зліцитуем, як бог дасть дожить,
Ще титулом поруки¹⁾).

7 марта.

„Намісник за нами, староста за ним,
І вся автономія вкупі,
І краківський біскуп з приказом святим :
„Платіть-же, платіть, бо ви „глупі“²⁾ !

8 марта.

Василю Нагірний³⁾, ти страшно згрішив
Перед „Словомъ“ і „Проломомъ“ :
Тобі відняли, що ти дома зробив,
Пришили-ж, чого не зробив по за домом.

9 марта.

„Народну“ тобі „Торговлю“ відняли,
Що так ти над нею трудився,
За те ще і латку тобі прип'яли,
Що в руській ти мові покпився.

1) Титулом поруки — цеб-то за те, коли хто ручився за другого, що брав позичку в банку.

2) „Глупі“ — польське слово — дурні.

3) Василь Нагірний — син селянина із села Гірного, кінчив відділ архітектури на політехниці в Цюриху. Коли повернув до Галичини, то зайнявся не тільки будовою церков в досить невиразному стилу, але взагалі економічними справами в Галичині. Основав торговельне товариство „Народня Торговля“, яке пізніше захватили москвофіли в свої руки, виставивши з нього Нагірного. В 1883 і 1884 рр. підписував, як редактор, „Нове Зеркало“. На другім всенароднім вічу у Львові 1883 р., яке було величавою маніфестацією і на якому безпощадно скритиковано краєву і державну політику і господарку в Галичині і показано становище українського селянства, Нагірний виголосив економічний доклад, який фактично опрацював Франко.

10 марта.

О, слава вам, „Слово“ з „Проломом“ ураз
За той ваш такт безмірний!
Дай бог, щоб ніколи не був серед вас
Такий чоловік, як Нагірний.

11 марта.

„Товариства Педагогічного вам
Забаглось,“ — кричить по-дитинський
„Samorząd“. — „Та-ж маєте польське, а там
Всіх водить за ніс пан Савчинський.

12 марта.

„А я проти руського veto¹⁾ кладу,
Бо що то за лад буде свинський!
Не зможе-ж і там всіх і тут на біду
Водити за ніс пан Савчинський“.

13 марта.

А в дебрах „Слова“²⁾ чути глас,
„Руславъ“ озвавсь удалий:
„Где наши поэты? Где нашъ Парнасъ?
И литературны журналы?“

¹⁾ Veto — забороняю В старій Польщі була така конституція, що коли один шляхтич сказав на соймі „veto“, то закон не міг бути ухвалений.

²⁾ В 80-их роках москвофільство видихалося і культурно. Найважливішим органом було „Слово“. Іван Гушакевич — це москвофільський поет, редактор і видавець різних літературних і політичних часописів. Вірш його, написаний 1848 р., коли через Австрію пролетів вихор революції. —

Мир вам, браття, всім приносим,
Мир — то наших отців знак,

14 марта.

„Где нашъ Гушалевичъ? Дедицкій молчить,
Но могбы что-то сказати!

Тындюкъ и Темнюкъ и преславный наш
Тить?

И „Матици“ время востати“.

15 марта.

А „Матиця“¹⁾ вчула це, тре очеса:
„Та такъ, щось зробити здалобысь“.

Мира з неба всі днесь просим,

Чи багатий, чи бідак, і т. д. —

зробився неначе національним гимном москвофілів. Спочатку писав вірші мовою, близькою до народньої, потім намагався писати по-російськи. Де-які його вірші відзначалися великою ненавистю до українського руху. 1879 р. видав другий томик своїх поезій. 1881 р. видав томик дуже нікчемних поезій, з них багато партійно-політичного змісту, під заг „Галицкій Отголоскы“. Написав дві оперетки: „Підгіряни“ і „Сільські пленіпотенти“ (уповноважені). „Підгіряни“ здобули собі популярність через музику Вербицького. Підчас свого побуту в Галичині в 70-их роках звернув на неї увагу Кропивницький і переробив для свого театру. Гушалевич був попом. Богдан Дідицький почав свою літературну діяльність 1849 р. Писав поезії і прозу по різних москвофільських часописах і журналах. В 50 рр. старався писати чистою російською мовою, але був це жаргон і більш нічого. Літературні його твори не мають майже ніякої цінности. Був довголітнім редактором газети „Слово“, почавши від 1861 р. Написав брошуру: „Въ одинъ часъ научитья малорусу по великорусски“, — сам, одначе, не опанував на протязі всього свого життя ні російської, ні української мови як слід. Тындюк, Темнюк і о. Тит Блонський — москвофільські літератори зі „Слова“.

¹⁾ „Галицько-руська Матиця“ — була заснована 1848 р. „Собором руських учених“. „Матиця“ мала піклуватися про українську літературу, науку та видавати книжки. Проспала вона сном блаженних довгий час, зрідка видаючи нікому непотрібні видання мертвим „язичієм“, бо зараз-же після свого засновання попала в руки москвофілів.

І ну-же питати, щоб хто написав
Статтю про китайський правопис.

16 марта.

Від довжників банку¹⁾ на раду й борбу
З'їздяться в цей день делегати,
І доктор Іскрицький прибув, лиш забув
Свою твердість з собою узяти.

17 марта.

Чи дома лишив, чи в дорозі згубив?
Ой, бідний ти, пане Іскрицький!
Аж тут на тім з'їзді собі заслужив
Ти справді вінець мученицький.

18 марта.

За власне своє „убежденьє“ вмирать—
Це ще не велика заслуга;
Ти-ж дав доказ, що можна і жить і прийнятъ
„Убежденьє“ свого не-друга.

19 марта.

Новинка! Новинка! Відкрив це „Проломъ“
В порі відновлення предплати:
„Передъ Драгомановымъ билъ челомя
Редакторъ „Дела“ когда-то²⁾).

¹⁾ Мова тут про збанкрутований „Крилошанський банк“, оснований москвофільськими багачами. Своєю банковою лихвою довів до руїни десятки тисяч селянських сімей, а потім сам збанкрутував.

²⁾ Редактор народовського „Діла“ Володимир Барвінський.

20 марта.

„Но днесь измениль ся на лучше! Глядеть!
Только мы безъ измены и цело
Остаемъ ся! Тогда клеветали на „Світ“¹⁾,
И ныне клевечемъ на „Діло“.

21 марта.

Новинка! Ясеньський кричить з Раштовецъ²⁾:
Щоб Польщу здобувати,
А Русі зрбити останній koniecъ,
Мазурами Русь заселяти.

22 марта.

О, пане Ясеньський, не дуже кричи!
Широка та Русь, небоже!
Хоч всіх ти Мазурів сюди перемчи,
Це Русь задушити не може.

23 марта.

Та польський народ коли землю батьків
На ласку німецьку покине,
То й Польщі не стане, ані Поляків,
А Русь проте таки не згине.

¹⁾ „Світ“ — виходив 1880 і 1881 р. під редакцією Франка. Був соціалістичним органом.

²⁾ Ясеньський з Раштовецъ—видний польський публіцист, висловлював волю польської шляхти відносно Українців. Ось його головні девізи: „*pał go w łeb maczuga, niech się nie męczy długo*“ (бий його по голові палкою, хай не мучиться довго), „коли-б я був прокурором, то конфіскував-би всі українські видання одне за другим, а потім ще раз наново“. Підносив проєкт колонізації польськими селянами, Мазурами, Галичини.

24 марта.

З-за моря не ластівка лине до нас,
Летять лиховіснії круки
І крачуть: „Не бійтеся! Лаврів¹⁾ якраз
Піде в єзуїтськії руки“.

25 марта.

А другий крук краче: „Добра вам із неба
Бажає папа римський,
Лише семінар²⁾ йому гречеський треба
Змінити на латинський“.

26 марта.

Дольницький кричить: „Єзуїти, ото
Герої! Лиш їх нас опіка
Відродити може. Шевченка-ж за то
І вважають ніщо за чоловіка“.

27 марта.

І вже в семінарії чути той дух,
Який нам приносять ті круки:
Завзята війна там ведеться — йде слух —
Супроти читальні й науки.

¹⁾ Манастир Василянів у Лаврові.

²⁾ Духовний семінар у Львові є греко-католицький (уніятський). Замінити його на латинський, цеб-то окатоличити його, значило зполонізувати. В першій половині 80-их років зріс дуже клерикалізм, ішли змагання окатоличити галицьких Українців. В такому дусі виховувано попівство і нових єзуїтів — Василян. В де-якій частині духовенства це викликало незадоволення. Були й скандали у львівському духовному семінарі.

28 марта.

Не диво тому, що й дух бунту не згас.
Еспанські мов Карли й Альфонзи,
Отак тут і гризуться й воюють раз-в-раз
Алюмни проти „бонзи“¹⁾.

29 марта.

Ох, бонзи уряд, то, здається, не рай,
В яким-би жилося „спокойно“:
Одні йому в зустріч кричать: „Пропадай!“
А інші співають „Достойно!“

30 марта.

Сьогодні, як знаєте, „перший апріль“.
Чи маю здурить вас стихом я?
Ой, доля нас дурить так тяжко дотіль²⁾,
Що жарт уважав-би грихом я.

31 марта.

Хоч то не моя річ, щоб я ся волік³⁾
До вас, мов за жебрами, в хату,
Та все-ж пригадаю: скінчився чверть рік
І час відновить передплату.

1884.

1) Бонза — буддійський священослужитель. Тут Франко розуміє ректора духовної семінарії у Львові.

2) Дотіль — доти.

3) Я ся волік — галицька форма, волікся.

IV. КВІТЕНЬ.

1 квітня.

Вітаймо, брати, „трицісарський союз“¹⁾!
Якраз він приходить нам в пору:
Несе Полякам замість Польщі „а дзусь!“
З додатком „квасного гумору“.

2 квітня.

Ряд²⁾ хоче панам гуральні „разорить“,
За те бере „Kolo“³⁾ „пуцівку“⁴⁾
Від польських газет; прокуратор смалить⁵⁾
Газети, а все за горівку!

4 квітня.

А „брацтво Лойолі“ не зна, що спокій,
І, з нашим збратавшись горем:
„Добромиль мій, — каже, — і Лаврів теж мій
Ad gloriam Dei majorem“⁶⁾.

5 квітня.

Грохольський, мабуть, переївся пасок,
Зрікається в „Kole“ проводу,
А „nasz rozum stanu“⁷⁾ на дощику змок,
Та й кидається бідний у воду.

1) Трицісарський союз — союз центральних держав, направлений проти Росії і Франції. В той час почалися заходи Німців в Познанщині проти Поляків і вийшов закон про колонізацію Німцями Познанщини.

2) Ряд — уряд.

3) „Kolo“ — польський парламентарний клуб у Відні.

4) „Пуцівка“ — з польського, лайка.

5) Смалити газету — конфіскувати.

6) На більшу хвалу бога. Єзуїти забрали старі уніятські багаті монастирі в Добромилі і Лаврові.

7) Державний розум.

6 квітня.

Ой, „nasz rozum stanu“ чогось скапцанів¹⁾
І став пустий, як рура²⁾,
Бо здише пискля, що він хухав і грів,
Секундо-генітура.

7 квітня.

О, радість! Аж з Риму до Відня прийшло
Запитання телеграфічне:
Яке в семінарії руській було
Забурення епідемічне!

8 квітня.

О, радість! Так видно, сам папа святий
Цікавиться вже Русинами,
Його святе серце біль тисне тяжкий
Над нашими синами.

9 квітня.

І вже про поправу він думає й шле
Побожних отців Єзуїтів;
Ті, певне, направлять усе наше зле,
Що йшло з шизматицьких совітів.

10 квітня.

О, маймо надію! Коли вже аж Рим
Так дуже цікавиться нами,
То швидко нову благодать ми уздрим³⁾,
Заллемося з утіхи сльозами.

1) Скапцаніти — зійти нінащо.

2) Рура — труба.

3) Уздрим — побачимо.

11 квітня.

Отець Кобилянський надії тій рад,
Нічого більш не журиться,
Лиш в „Рускомъ Сіоне“¹⁾ хвалить целібат²⁾,
Що йому аж з-під носа куриться.

12 квітня.

„Я вже не розженюсь, коли раз женат, —
Міркує отець Кобилянський. —
„На інших нехай там паде целібат,
На мене-ж каптур крилошанський“³⁾.

13 квітня.

„Хто мудрий, тому й целібат не страшний,
Живе він не гірше, як світський.
Бо хто-ж целібат заборонить такий,
В яким живе отець Сарніцький“⁴⁾?

14 квітня.

Ридаймо враз з „Новымъ Проломомъ“, брати!
Які то на світі horrenda⁵⁾!
Ридає „Проломъ“, що ось має прийти
Із Юра на нього куренда⁶⁾.

1) „Рускій Сіонъ“ — попівська газета.

2) Целібат — безженство. Уніятські попи жонаті, католицькі — ні.

3) Це значить — вища духовна посада.

4) о. Сарніцькі — целебс, але мав багато любовниць.

5) Horrenda — страшні речі.

6) Із Юра куренда — з митрополічої консисторії св. Юра заборона передплачувати газету. „Новый Проломъ“ вів чисто російсько-цареславно-православну лінію.

15 квітня.

О, тішмося з „Новимъ Проломомъ“, брати!
Бо річ це загально знайома:
Куренда не йде і не ладиться йти,
Була це лиш „фімфа“¹⁾ „Пролома“.

16 квітня.

Весна настає! Мов з-під снігу трава,
Так у нас виростають події:
Вибори, скандали, і боротьба,
І віче, і патри²⁾ й злодії.

17 квітня.

Це-ж консервативний наскрізь елемент:
„Най наше болото тут в купці!
На вивіз сміття не дамо ані цент!“
Не брато-, а брудо-любці.

18 квітня.

А в Лаврові дзвони ревуть та й ревуть,
Бо й як їм не ревіти?
„Rod wodza“ Сарницького в Лаврів ідуть
З Жуковським отці Єзуїти.

19 квітня.

А в Кракові бреньк поліцейських вікон;
Збігається люд там не даром,
Бо, бач, революція краківська он
Підпалює бомбу цигаром³⁾.

1) Фімфа — штучка.

2) Патри — попи, монахи-Єзуїти.

3) Цигаро — сигара.

20 квітня.

„Заслужи корону!“ — сказали пани
Від банку „шкіролупіги“,
І вдячну адресу зложили вони
Для Мархвіцького і для Сапіги¹⁾.

А що 30.000 підписів зібрать випада
Для тої адреси окраси,
А не пишеться жаден розумний газда²⁾,
То підписують всі свинопаси.

21 квітня.

Це що на Високому Замку³⁾ вищить
Усяких паничків зграя?
Полонія сипле могилу — лиш цить! —
Конституції Третього мая.

22 квітня.

Гей, Хруню Микито, де-ж ти ся подів⁴⁾?
Проспав ковбаси й оковиту!
Та-ж чуй, „patriotnik“ кричить, аж упрів:
„Сто ринських за Хруня Микиту!“

Нема десь Микити, зле справи стоять
Панів шовіністів гербових, —
Повіт за повіто: все хлопи валять
У виборах до рад повітових.

1) Мархвіцькі і Сапіга — банкові діячі з нечистою рукою.

2) Газда — хазяїн.

3) „Високий замок“ — гора коло Львова, там в руїни замку князя Льва Галицького. На верху гори висипано курган. Конституція третього мая була невеличким кроком у напрямі демократизації Польщі. Видана перед самим кінцем польської держави, не принесла їй ніякої користи.

4) Ти ся подів — галицька форма: подівся.

23 квітня.

„Я тут!“ — у Сокальській¹⁾ кричить
стороні

Микита, — „тут добре сидіти.
Зробив тут, що міг, але-ж годі мені
На всі розірваться повіти.

„То-ж справте, панове, на кожний повіт
Микиту й водіте на шнурку!
Я в Сокалі вам допоміг на шість літ,
А відси вандрую аж в Турку“.

24 квітня.

„То все для ojczyzny“, — рекли баранці
Із „patriotycznej owczarni“²⁾,
І нищечком гроші покрали панці³⁾
У Калуші та у Комарні⁴⁾.

Пан Кевеш⁵⁾ собі знов поволеньки дер
Фундацію Скарбківську,
А панок Пілярський махнув übers Meer⁶⁾,
Обчистивши касу львівську.

1) В місті Сокалі завдяки хруням (цеб-то зрадникам українських селянських інтересів на користь шляхти) до органів самоврядування (рад повітових) були вибрані шляхтичі-поляки. Турка — місто в Галичині. Вибрані урядували шість літ, потім були нові вибори.

2) Патріотична вівчарня

3) Панці — панки.

4) Калуш, Комарне — міста в Галичині.

5) Тут Франко має на увазі великі злочинства серед польських кругів. Кевеш і Полярські — одні з героїв цих злочинств

6) Через море — втік до Америки.

25 квітня.

Брати Поляки, гратулюємо¹⁾ вам!
Без „szyzmy“ і без „borby“²⁾
Ви швидко дійдете на злість Москалям
От так до жебрацької торби.

Брати Поляки, лиш будуйте ви так
Ойчизну „moneta i trunkiem“³⁾,
То на вашій могилі напише Прусак:
„Es waren honnette Halunken“⁴⁾.

26 квітня.

О, музо сатири; для цього святця.
Ти свого вінця не відмовиш,
Бо хто-ж тут вартніший твого вінця,
Як ојсіес Лука Бобрович⁵⁾?

На книги своє Imprimatur⁶⁾ дає,
А руську дитину б'є в лапу⁷⁾,
Коли польських „Zdrowaski“ -в⁸⁾ не вміє.
То вибранець наш! Маємо папу!
Так е,

1) Гратулювати — складати побажання.

2) Схизма і боротьба — це ті гріхи, які польські шовіністи закидали Українцям.

3) Грішми і горілкою.

4) Це були щирі ракли.

5) о. Лука Бобрович, виходець із холмської епархії, редагував у Львові газету „Русь“ в дуже задористому, гострому тоні. Виявив себе, як тип войовничого латинського ксьондза. Коли добився доброї парафії у Львові, кинув свою редакцію і заспокоївся.

6) Дозвіл чи заборона.

7) Бити в лапу — бити по долоні патиком.

8) Молитва — „Богородице діво“.

27 квітня.

Із всіх сторін Руси народ десь спішить.
„Куди так спішиш, чоловіче?“
„Та від Єзуїтів свій край боронить
Ідемо на віче, на віче!“

Та „Lwowska Gazeta“ на те вухо глуха,
Їй віче — на яворі фіґи,
Про нього ні слова, зате слів чепуха
Про песі та кінські висьціґи¹⁾).

28 квітня.

„Агій, що тут миру на віче зійшлося!
І господар, і пан, і халупник.
Ще на предсідателя втягнуть мя ось!“ —
Сказав і сховавсь Шкаралупник²⁾).

29 квітня.

„Упав, — повідає „Reforma“, — аж стид,
Клир руський і чорний, і світський;
Одна лише перла між ним блискотить,
А це — отець Сарніцький“.

„Високо, — рік „Kurjer“³⁾, — високо стоїть
Мир руський духовний і світський,
Одна лиш для нього закала і стид,
А це — отець Сарніцький“.

¹⁾ „Газета Львовска“ — державний орган. Песі і кінські висьціґи — собачі та кінські перегони.

²⁾ Шкаралупник — це тип, який до нічого не мішається, замкнувшись в своїй шкаралупі.

³⁾ „Reforma“ — консервативна газета; „Kurjer“ — радикальна газета.

30 квітня.

А пані Махчинська лавровий вінець
Велить студентам купувати,
Щоб „mistrza Matejke“ за образ його
Достойно вшанувати.

О, sancta simplicitas ¹⁾! Вирвешся все
Не в місці і не в пору.
Не мала за що ти Матейка почитить,
Та аж за „Вернигору“.

1884 р.

V. МАЙ.

ПРОЛОГ.

Проспав, пропустив літописець свій час,
Чи там пронедавав украдкою,
Та, господу слава, іде і без нас
Історія своїм порядком.

А хоч-би собі і в могилу поляг
Цей ваш літописець украдкою,
Народ буде сіять, орать по полях,
І світ піде своїм порядком.

Хоч ніби-то й ми до історії щось-десь
Своєї вкладаєм роботи,
Та буде й без нас та істор'я, як днесь,
Орати, збирати й молоти.

1 мая.

У Липську Крашевського ²⁾ судять, ади,
У кріпость за головну зраду;

¹⁾ Свята простота.

²⁾ Крашевскі — Поляк, засуджений Німцями за протести проти колонізації Німцями Познанщини.

У нас Поляки ще шукають біди,
Біда-ж, мабуть, тягнеться ззаду.

2 мая.

Панам вже обрид руський хлоп, і глядять
Зміж Мазурів собі „przyjaciela“¹⁾,
То-ж кличуть Мазурів на Русь осідать...
Чей з ними прийде який Шеля²⁾.

3 мая.

Задвірська³⁾ читальня святкує цей день,
Зі Львова о відчит аж просить:
Задвірський єгомосць⁴⁾ злякався, хоч гинь,
Бо Франко тут відчит голосить.

4 мая.

„Чи ви подуріли? Вже краще всі враз
Засядьте до фляшки й до збанка,
Співайте, гуляйте і бийтесь весь час,
Ніж слухати відчиту Франка“.

5 мая.

В Копичинцях, браття, стріляють людей
За те, що в арешт ся наперли,
Немов-би то всі ми без кутих дверей,
Без замків рабами не мерли.

1) Приятеля.

2) Шеля — польський селянин, що в 1846 році, як провідник, брав участь в різні Мазурами своїх панів.

3) Задвір'я — містечко недалеко Львова.

4) Єгомосць — піп. Відчит — доклад.

6 мая.

Слонєвський, Слонєвський, де „Switlo“¹⁾ твоє?
Днесь стало-б в пригоді, їй-богу!
Як випхнули шумно з посади тебе,
То щоб просвітило дорогу.

7 мая.

До Кривча от всі Єзуїти спішать
На місію, люд навертати;
Юр руським попам не забув наказать,
Щоб бігли їм стрем'я держати.

8 мая.

Залеглих предплат ось жадає „Сіонь“:
„На те в вас церковні скарбони,
Щоби урядово з церковних скарбон
Платить недорічні Сіони“.

9 мая.

Та ось із Підгаєць гуде відгомон:
„Нехай освітить вас предвічний!
Не хочем платить не тому, що „Сіонь“,
Лише тому, що недорічний“.

10 мая.

З Підгаєць іще одне питання йде,
Ворушить клир чорний і світський:
„Пора-би вже знати, де правда тут, де —
Чи целебс, чи ні ксьондз Сарніцький?“

¹⁾ „Switlo“ — це часопис латинськими літерами та українською мовою. Видаваний був учителем Слонєвським в колонізаторських цілях в місті Коломиї.

11 мая.

О славо Бучача¹⁾! Де руський монах
Учив Могильницького й Ляма²⁾,
Там польський ксьондз руську релігію вчить,
А з давньої слави лиш пляма.

12 мая.

У Львові, їй богу, превесело жить!
Хто хоче, хай вірить, не вірить.
„In polnischen Kreisen, — тут пароль звучить, —
Wird lustig drauf defraudiret³⁾“.

13 мая.

Пілярський утік. „Yivat sequens⁴⁾!“ — рекла
Поліція, та щоб сарака⁵⁾
Не мучився втекою, хап та й замкла.
За крадіж Вікентія Жака.

14 мая.

Лиш сум Русинам — не за Жака, мабуть.
Ох, инша є тому причина:

¹⁾ Бучач — місто в Галичині, там був монастир Василіян.

²⁾ Могильницький Антін — письменник 50 і 60 років в Галичині. Писав поезії і оповідання. Цінніші є: поема „Скит Манявський“, „Русин вояк“. Був попом і послом на краєвий сойм у Львові. Лям Ян — „ліберальний“ польський публіцист. Підчас москвофільського процесу О. Грабар радив судові вішати всіх обвинувачених в тій справі.

³⁾ В польських повітах весело крадуть.

⁴⁾ Хай живе слідуочий. Тут автор має на увазі тогочасні злочинства.

⁵⁾ Сарака — нещасний.

В Кульпарків¹⁾ іще „Народівку“²⁾ не пруть,
Що шарпа вона Вахнянина³⁾).

15 мая.

Та й шарпає, знай, лиш за те, що посмів
За руськую школу впімнуться,
Обкидає болотом усіх Русинів...
Ох, коб-то її нам позбуться!

16 мая.

Та ні, не дай боже! Хай вічно реве,
Поки сонця на світі й каміння!
Бо Польща як так ще з п'ять літ поживе,
Умре на сухоти сумління.

17 мая.

Ось, бач, із колюмни її визира
Яка-ж то почвара почварна?
Це Швайггельд: синок і матуся стара,
Коррупція⁴⁾ парламентарна.

18 мая.

Вона спокійненько описує їх:
„Це Буба, це Кака, Содома“,

¹⁾ Кульпарків — місцевість коло Львова, де є дім для божевільних, найбільший в Галичині і майже єдиний на всю Галичину.

²⁾ „Народівка“ — реакційна шовіністична польська газета.

³⁾ Вахнянин Наталь — один з визначніших народовців. Писав оповідання, склав де-кілька підручників шкільних.

⁴⁾ Коррупція — продажність, хабарництво. Швайггельд — дослівно: гроші за мовчання.

Та так, що й сліпий-би побачити міг :
Вони тут у неї всі дома.

19 мая.

А „Kuryer Lwowski“ на стіни дереться :
„Вам треба жалобу занести
На Шварца, на Лендербанк¹⁾, що він береться
Так тикати вашої чести“.

20 мая.

Ох, мій „Kuryerk“-у, і треба-ж тобі
Було дурно так драться на стіни ?
Стара Narodówka воркоче собі
Тихенько : „Naiwny, naiwny“²⁾.

21 мая.

Ти-ж знаєш : лиш той ткне циганську честь,
Хто скаже : „Ти ореш і сієш !“
Для злодія-ж те лиш образою єсть,
Хто скаже : „Ти чесно все дієш“.

22 мая.

Ликуй, літописче ! Як лиш Бенедикт³⁾
Поверне „зъ Ивановой хаты“,
То „Слово“ шпурне „брудно-русскій“ язик,
Почне „чисто-рускимъ“ писати.

23 мая.

О, „Слово“, не добре це здумало ти !
Що-ж зробить Тит Блонський, твій стрик-от ?

¹⁾ Шварц — львівський банкир. Лендербанк — німецький банк.

²⁾ Наївний.

³⁾ Бенедикт Площанський — редактор москвофільського „Слова“, був в той час за зносини з Росією арештований разом з другими москвофілами.

Чи зможе він шлях чисторуський знайти,
Коли к брудно-руському звик-от?

24 мая.

Не тратьмо надії, хоч весь нам простор
Ляхи забирають прехитрі!
Ось в нашій зашиті скликає собор
Пан Адольф Добрянський у Питрі¹⁾.

25 мая.

О, певно, що вже „защитять“ нас вони!
Вставай, о, надіє, охото!
Щоб ми не згоріли на польськім огні,
Шпурнуть нас в московське болото.

26 мая.

А що це у Львові? Вода чи пожар?
В поліції рух неспокійний!
Ох, ні, це знайшли у шевця каламар
І вітрять дух революційний.

27 мая.

Es reiten drei Reiter²⁾ з райхсрату до нас.
Ох, тож-то везуть нам потіхи!

¹⁾ Адольф Добрянський — дідич з угорської Руси, за услуги для австрійської династії 1848 р. був іменованій цісарським радником. Познайомився з російськими генералами і урядовцями підчас побуту російських військ на Угорщині 1849 р. і став гарячим прихильником Росії. Дочка його вийшла заміж за Будиловича, професора з славяно-фільським напрямом. З початку 80-их років Добрянський осів у Львові і почав організувати політичну москво-фільську партію для активної праці на користь Росії. Часто їздив до Росії в Петербург.

²⁾ Іде три їзді.

Везуть для гарбовання шкір копервас¹⁾,
Надій струпішілих три міхи.

28 мая.

Гей, гей, копервас нам потрібний якраз,
Щоб де-кому виправить шкуру,
Хоч-би тим, що про з'їзд духовенства у нас
Веліли загарбать брошуру.

1884 р.

VI. ЧЕРВЕНЬ.

1 червня.

Що май двацять вісім деньків мав у нас,
Не винен ні місяць, ні зірка;
Це тим, що Палюх преждевременно згас,
То й в руськім літописі дірка.

2 червня.

Ой, був собі лицар sans peur et reproche²⁾,
Лиш крихту з брудними руками;
Перемиській шляхті сказав він: „Ну, що-ж,
От будьмо собі спільниками“.

3 червня.

Пристали. Ось лицар іде по літах
Здавать зі спільництва рахунок,
Говорить так складно, та що в кишнях
Ховає? Це презент, дарунок.

4 червня.

І крикнув весь край: „Гей, панове, смотріть,
Цей лицар, бува, чи не злодій?“

¹⁾ Копервас — сурик.

²⁾ Без боязни й догани; мова про Мархвіцького.
Ів. Фр.).

Відмовив Сапіга : „А хоч так ! Sy git¹⁾ !
Він друг наш ! Schwamm drüber“²⁾ ! Та й годі !

5 червня.

Schwamm drüber ! Це оклик великий, новий,
Що громом по краю лунає,
Всі бруди, гріхи, всяку нечесть і гній,
Як стирка, без стиду стирає.

6 червня.

О, сміло, панове, тим шляхом ідіть,
А швидко — je schneller, je lieber³⁾ —
І ваш слід поганий затре от так світ,
І скаже : „Тьфу, погань ! Schwamm drüber !“

7 червня.

Де бореться церков, там в поміч їй бог
Шле чуда і знамена дивні ;
Де боресь ошука, там з підступом вдвох
Пародії творить противні.

8 червня.

Ось у Станіславові pater хотів
Недужу лічити, нівроку,
Лічити чудесно, значить, без ліків,
Та й дав малинового соку.

9 червня.

З Бучача йде вість, непотішна для нас :
Замкнули Василянина.

1) Це добре

2) Перепливай на другу сторону.

3) Чим скоріше — тим краще.

Ей, Василяни, невже-ж лиш для вас
Ще тайною ваша руїна?

10 червня.

Нас милує бог. Щоб гріхи наші змить,
Знать за Єзуїтів мольбами
Шле дощ, шле потопу. Бурлить і шумить
Безмірная повінь полями.

11 червня.

Руйнує повіти, і села й хати,
Руйнує весь краю добробит,
Та до Єзуїтів не може дійти,
Не бійтесь, бог знає, що робить.

12 червня.

„Рятунку! Рятунку!“ — мільйони кричать.
Газети кричать: „Регуляц'ї!“
Ось з Відня три тисячі грошей імчать:
„Рятуйся сам краю з руїнац'ї“!

13 червня.

А Рим ласкавіший. Щоб в повені зла
Ловить грішні душі Русинів,
Дає — єзуїтська рука замала —
Ще й руських Бернардинів.

14 червня.

Що ще єзуїтська рука замала,
Доказує гміна Kozina¹⁾:
Торік єзуїтська там міс'я була, —
Що-ж робить цей рік ота гміна?

¹⁾ Село Козина.

15 червня.

Читайте газети! Там крики страшні,
Там Wink-и ¹⁾ даються urzedom ²⁾:
Та-ж піп шизматицький святив в Козині
І поле і церков! Horrendum ³⁾!

16 червня.

Пан Абрагамович свій звіт викладав
Із того, що діяв у Відні ⁴⁾;
„Proszaczkom“ ⁵⁾ ув очі він порох кидав, —
Не перші вони й не послідні.

17 червня.

І скромна гостина з дреглів ⁶⁾ і ковбас
Була тут виборцям для смаку.
Гей, бідні виборці! Смак був тільки раз,
Потім будете нюхати табаку.

18 червня.

Ви-ж, панцю, говорять, комедіюпис!
Ось вам моя рада смиренна:
Комед'я, з якою ви к' нам подались,
Була й не нова і нужденна.

19 червня.

„Тернопільський бунт“ ⁷⁾ перед судом стоїть.
Куди Тернопільцям до бунту!

1) Натяки.

2) Установам.

3) Страх!

4) Цеб-то звіт зі своєї парламентарної діяльності.

5) Простяки — так шляхтичі звали селян.

6) Дреґлі — холодець. Дреґлями і ковбасами переку-
плювано виборців.

7) „Тернопільський бунт“ — місцеві Євреї відмовилися
плагити за вивіз нечистот. На цім ділі нагріла руки поліція.

Поліція й тут і міх дре і квичить, —
Ось вся її мудрість до шпунту¹⁾).

20 червня.

Не треба й пророка, щоб здріть²⁾ світляний
Будущини нашої ранок :
Сьогодні ми бачили іспит річний
У закладі Василянок³⁾).

21 червня.

Учителькам, вчителям честь за їх труд,
І честь настоятельці тоже !
Хай далі „по-руськи й по-людськи“ ведуть
Оцей інститут ! Щасть їм боже !

22 червня.

І вам честь, дівчата ! Та-ж Руси ви цвіт
І кращої долі надії.
То-ж шле літописець для всіх вас привіт
На ім'я Ціпановській Марії.

23 червня.

В Тернополі знов педагогії взір :
Дівчину колола шпильками
Учителька Зелінгер, жєнщина-звір,
Та lumen⁴⁾ між писательками.

24 червня.

Що впер у арешт її суддя Вєрбовий,
Цього ще, здається, замало ;

1) До шпунту — цілком, до решти.

2) Здріть — бачити.

3) В школі, яку держали на свій кошт монашки Васи-
ліянки.

4) Світило.

А їй-би „березовий“ здався такий,
Щоб і місця цілого не стало.

25 червня.

Дві вісти до нас рівночасно ідуть :
Зростає холера у Франції,
Отці-ж Бернардини на місію звуть,
Ще більші робить каламанції¹⁾.

26 червня.

Чи пані холера до нас загостить,
Про те нехай знає пан Кох, Кох ;
Та патри захтіли дракона збудить,
Що п'ятьсот літ тому ще здох, здох.

27 червня.

Поганий, неситий дракон цей, брати,
І поступу ворог постійний,
Дорогою світла не любить іти,
А це — фанатизм релігійний.

28 червня.

Який був Ян з Дуклі²⁾ добродій для нас,
Про це, сказати правду, не знаю ;
Та як він від Хмельницького Львів колись спас,
То хто зложив окуп? Питаю.

29 червня.

Коли пам'ять його Русини споминать
Будуть у бернардинській каплиці,

¹⁾ Каламанція — скандал, заворушення.

²⁾ Ян з Дуклі ніби чудом спас Поляків у Львові під час наступу Хмельницького на Львів. Йому і зараз стоїть пам'ятник у Львові перед костьолом монахів Бернардинів.

То що руські трупи на те повідять
Ті — там, в бернардинській криниці?

30 червня.

Та годі про цеє! Рука щось тремтить,
І сонце проміння лє в хату,
І хочеться вийти, душею спочить,
Забуть ту легенду прокляту.

1884 р.

VII. МІСЯЦЬ ЧЕРВЕНЬ.

Ой, місяцю клятий! На твоїм чолі
Випаюю ганьби клеймо я:
Потопом¹⁾ залив ти повіти цілі,
Та не дав нам ковчега, ні Ноя.

Потопом залив ти нещасний наш край,
Для селян став ти пеклом готовим,
Ба навіть страшний ти зробив халамай
Старостам, панам повітовим.

Понищив дороги, мости позривав,
Не щадив навіть певно й рогатки²⁾!
Поганче! Куди-ж тепер буде чвалав³⁾
Екзекутор⁴⁾ в село за податки?

А клопоту скільки, а крику, біди!
Б'ють газети на гвалт і тривогу,

1) 1884 року були в Галичині дощі і повіні.

2) Рогатка — застава; коли через неї проїздити, — а стояли рогатки по всіх шляхах, — то треба було платити податок за користування шляхом.

3) Буде чвалав — галицька форма: буде чвалати.

4) Екзекутор — збірщик податків.

Аж Відень ¹⁾ нам — перший раз зроду, ади! —
Дать мусів запомогу.

Що правда, не дуже він з нею спішився,
Не дуже нам з неї і сить.
Та хто-ж дармим коням у зуби дивився?
Та хоч й кому й кривда, то цить!

На рівній дорозі чи вам довелось
Шморгнути ногою десь в яму?
Отак припадково я висловив ось
Життєвую всю нашу програму.

Чи банки і лихва зі шкіри нас днуть,
Чи Жид з нас опасений кпить,
Чи подвійний тягар нам пани завдадуть,
Ми все: „Кому кривда, той цить!“

Чи нас Німець у службу свою завзива,
Карієри цукерком манить,
Чи таким-же цукерком нас дурить Москва,
Ми йдем, наче ті вівці, і цить!

Гей, Ноя нам треба з його ковчегом,
Щоб вивіз нас з лиха та з горя,
З калюж недоумства, що все б'є чолом,
Із „рутєнського“ одуру моря.

VIII. ЛИПЕНЬ.

Зоветься він липень для того, божусь,
Що все одно к' одному липне:
Лях липне до Руси, а тихо ти, Русь,
Коли Лях тебе дрібку де щипне.

¹⁾ Цеб-то центральне відєнське правительство.

Що школи нам дати не хочуть у Львові,
Це жарт — для малої дитини.
Та глянь і втішайся! В братерській любові
Як липнуть до нас Бернардини.

Дукляна¹⁾ святкуючи, наших людей
На відпуст згромадили хмару,
А щоб тумана їм пустить до очей,
Заспівали їм: „Z думет rozagu“²⁾.

Іронія долі! В той сам час, як ту
В'ється звук тої пісні під хмару,
Сама Дукля, Дуклянові в жертву святу,
Уся пішла з „думет rozagu“.

Дукляне! Дукляне! Спасав-же ти нас
Від Хмеля, орди й Дорошенка, —
Чому-ж свою Дуклю ти нині не спас,
Хоч ця праця була-б і маленька?

Що молодіж липне до себе і враз
По краю іде на мандрівку,
Не диво, та все-ж хвала богу, що в нас
Є клий вже, що лучить нас в спілку.

Учителів в купу стягає той клий,
Щоб долю свою поправляли,
І хоч початок іще трохи малий,
Дай бог, щоб росли і більшали.

А ось і студенти на віче спішать,
Стягаються спільно до купи,

¹⁾ Мова тут про святкування Дукляна, цеб-то св. Яна з Дуклі (село). Див. прим. 2 на 252 стор.

²⁾ „З димом пожежі“ — націон. польський гимн.

І побачили ясно зі спільних нарад,
Що вони вже живі, а не трупи.

Ба навіть дяки — чи чував хто таке? —
Збираються, липнуть до себе,
Виявляють, яке то життя їх важке
Й які у них спільні потреби.

Так здоров був, ти, місяцю липню! Хоч там
Вороги нас часом і ущипнуть,
Але вже не страшні тії щипання нам,
Коли наші всі к' собі прилипнуть.

ІХ. СЕРПЕНЬ.

Ось серпень прийшов і мов серпом ізжав
Гіцкевича в Долині¹⁾
За те, що занадто цікаво вглядав
До банкової скрині.

То був патріотник! Свитали йому
В голові общепольській мрії:
Аннектуй не лиш Русь, а і власність чужу, —
Ну, і присвятивсь між злодії.

Пішов і Баранський з Долини, той сам,
Що там мав у хрунів „zaufanie“²⁾.
Щасти біг, панове, в дороженьку вам!
А нас від вас „zbaw Chryste Panie“³⁾!

Пан Цукер і Гольдман, не рідні брати
Із патріотницького війська,

1) Долина — місто в Галичині.

2) Довір'я.

3) Спаси нас Христе, пане!

Намісника просять, щоб назви тоті
Змiнив їм на польські „nazwiska“¹⁾).

І змінить намісник. Пан Цукер від днесь
„Slodkogebski“²⁾ назветься так мило,
А пан Гольдман, той, певно, більше з хлопська
назвесь,
Яко демократ — Злотерило.

О, радість! За серце, за боки берусь
Від новин тих утішних і певних:
Швидко вийде у світ „Прикарпатская Русь“³⁾,
Научний двотижневник.

Два тижні минули. Піду, обіздрюсь⁴⁾,
Чи вийшла сподівана? Ist ніх⁵⁾!
За місяць прийде „Прикарпатская Русь“,
Але вже яко „месячный Вестникъ - сь!“

Знов місяць минув. За живіт вже берусь:
Чи вийшла? Чорти і святі всі!
Не вийде зовсім „Прикарпатская Русь“,
Бо Площанському вкрав хтось статті всі.

І хто-ж то на світі украсти їх міг?
О, щоб йому трястя й простуда!
Та-ж, певно, лиш знавець міг загарбати їх,
Найскорше Сава Дуда.

Та що про такі нам дрібниці плести?
Зближається день епохальний:

1) Назви.

2) Солодкогубський.

3) „Прикарпатская Русь“ почала виходити аж 1885 р.
під редакцією Венедикта Площанського, як місячний дода-
ток до москвофільського „Слова“ Вийшло лише три числа.

4) Обіздрюсь — оглянусь.

5) Нема.

Мов сонечко з хмар, має з цюпи¹⁾ зійти
Наш мученик сакраментальний.

Любимець народа, пророк наш, герой,
Політик, поет, наукович,
Апостол, предтеча, спаситель наш, той
Преславний Іван Наумович.

Незрівняний муж! Стільки днів не прожив,
Скільки перемянив переконань,
І не стільки добра він для Руси зробив,
Скільки виляв нарікань і стогнань.

Був Ляхом, був собі й Малоросом колись,
Нині став єдинства прозелітом²⁾;
Повні западу все слова в нього лились,
А проте все він був гіпокритом³⁾.

Колись його бесіда бурю на нас
Привела — Голуховщину злую⁴⁾,
А гнилицька⁵⁾ борба його в нинішній час
Нам дала езуїтчину тую.

1) Цюпа — тюрма.

2) Єдинства прозелітом — гарячим прихильником єдиної неподільної Росії і приєднання до неї Галичини.

3) Гіпокрит — нещирий, облудливий.

4) Після битви під Садовою Наумович 1866 р. виступив на засіданні галицького сойму у Львові з заявою про те, що галицькі Українці — це є один нарід з Росіянами. Це дало притоку намісникові Галичини графу Голуховському переслідувати всі національні змагання галицьких Українців. Граф Голуховський був найбільш завзятим колонізатором Галичини.

5) Мова тут про перехід села Гнилиць на православ'я, що сталося завдяки Наумовичу і викликало новий езуїтсько-полонізаторський похід на Галичину. (Про це дивись попередні уваги).

Для хлопа він пише, хоч хлоп в нього гадь,
Дикун без ума і без чести;
Він пише по-хлопськи, щоб бридить, псувать
Той язик і в погорду привести.

О, славить цей день епохальний будем,
Що цього увільняє гіганта!
Хоч не маєм театру, йому признаєм
Славу першого комедіянта.

1884 р.

Х. ЗАКІНЧЕННЯ.

І знов за перо літописець бере,
Ще раз, коби хоч не послідній,
Співати про горе та лихо старе,
Що точить організм наш рідний.

Хоч в серці у нього тоска і печаль,
Нехай хоч уста засміються;
Поки „Зеркала“ цього не присне кришталь,
Хай наші в нім хиби відб'ються.

Хай відіб'ється в нім правдолюбність твоя,
О, отче Малинівський¹⁾,
Яку так блискучо у „Деле“ розкрив
Старенький Заячківський²⁾.

Хай покажеться в нім ваша хіть до хвали,
О, отче Ружицький³⁾ з Підгір'я,

¹⁾ о. Малинівський Михайло — москвофільський церковний письменник. В 80-их роках заборонив „Молитовник“, який на українській мові зложив Іван Пулюй, і не повернув навіть автору рукописа.

²⁾ Й. Заячківський — один зі старих народовців.

³⁾ о. Ружицький Венедикт — був співробітником москвофільського „Слова“ і помістив в ньому за 1880—1882 р. статтю „Славяны и Турки“, а також історичний нарис про Ірландію.

Що широї критики слово взяли
Відразу на знак недовір'я.

Не в тім патріотизм, щоб орендувать
Для себе діла всі народні,
А треба публічне публічно ділать,
Инакше хвали ми не годні.

Та ба, патріот у нас кожний стає
І авторитетом відразу,
І кожний критичну увагу визнає
Гнеть¹⁾ за особисту образу.

І критика зараз він тягне на суд,
І коб так мав власть, як не має,
Відразу-б повісив. Жаль тільки, що тут
Ваш авторитет не сягає.

Ей, отче Ружицький, хоч чесний ви муж
І Русин твердий та правдивий,
То з пізванням²⁾ „Дела“, бігме, тільки стид
І насміх на себе стягли ви.

Відіб'ється тут чесний спосіб також
Полемики „Слова“ й „Пролома“.
Мій боже, як в нас розпаношилась лож,
Немов вона здавна тут дома.

А вона-ж так недавно прибула до нас
Із півночи стежков поганов

1) Гнеть — зараз-же.

2) Пізвання — притягнення до судової відповідальності. „Дело“ — орган народовців.

З брязком тих імпер'ялів¹⁾, що про них
в сам час
Нагадав отцю Йвану Молчанов.

А сьогодні чи-ж вигризла з наших сердець
Уже правди останню краплину?
Чи-ж не маєм вже сили зовсім на борбу,
На протести відваги, о, сину?

Нема, бач! Дивлюся по тобі кругом,
О, Руси сметано й окрасо!
Мій боже, де нерви, енергія де?
Усюди лиш м'ясо та м'ясо!

І „санація“²⁾ тут відіб'ється твоя,
О, „Обще рольничо-кредитне“³⁾!
Дай боже здоровля вам, банковики,
За ваше шанжовання⁴⁾ спритне.

Воно-то до певної міри так є,
Що гріш, як то кажуть, non olet, —
До певної міри! З часом він стає
Не поміч, панове, а полет.

Відіб'ється ще тут і згідливість твоя,
Виборчий комітет⁵⁾!
Сваріться, панове, пильненько, чей нас
Зовсім на нінащо зведете.

¹⁾ Імперіял — 15 карбованців. Мова тут про російські гроші, які одержували галицькі москвофіли. Про одержання цих грошей Іваном Наумовичем говорив на процесі Ольги Грабар свідок Молчанов.

²⁾ Санація — оздоровлення, ревізія.

³⁾ Мова тут про москвофільський банк (дивись попередні уваги).

⁴⁾ Шанжовання — спекуляція, злодійство.

⁵⁾ Виборчий комітет — керував виборами в парламент, що припали на той час.

Сваріться, панове! На те ви й зійшлись,
Як сонце стояло під раком;
То чей нам щасливо в виборах нових
Здобудете фігу з маком!

Та годі! А то погадаєте ви,
Що гризу я із зависти й злоби.
Ой, ні! Пощербила сатира свій зуб
О мідяні серця і лоби.

Погано на Русі! Недавно ще нам
Всміхалося сонце надії;
Лиш трошечки розуму, праці й любови,
І зійшли-б на стежки ми новії.

Лиш трошечки розуму, праці й любови, —
Та їх не піднять на дорозі!
І ще раз у нетрі зблукалися ми,
Плазуєм, гриземся по змозі.

Погано на Русі! Шіроко¹⁾ душний
Дунув нам на серця й на мислі;
І млиться в очах, егоїзм бо тісний
І задрість нам душу обтисли.

І нерви вразливі зробились, слабі
На дотик холодної правди.
Сатирику, швидко перо поламай,
Щезни і в кутку присядь фавди²⁾!

Прощайте, приятелі! В кращі часи
Ми, дасть бог, ще зберемся наново,

¹⁾ Шіроко — суховій.

²⁾ Фавди — фалди. В Галичині це л часто змінюється на в Напр., орев зам. оред, і т. и.

Як змора потягне на гори-ліси
І свобідне почувється слово.

До тихої праці нас кличе пора.
Хай падлюки кричать : „Победихомъ“ !
Прийде час і для нас. Ми для нього робім !
Прощайте й не згадуйте лихом !

1884 р.

XIX. ПАНІ ФЕВРОСІЯ.

(Наслідуване).

„Панечко, голубочко,
Февросіє любочко !
Чом сидиш зажурена,
Голова понурена ?“

„Ох, покинь, мій синчику,
Дай спокій, Русинчику !
І без тебе нудь мені,
І без тебе труд мені.
В три дуги згинаюся,
З всяким лихом знаюся“.

„Це-ж біда, голубочко,
Февросіє любочко !
Та-ж ти дама знатная,
Пані многовладная“.

„Ой, була, мій синчику,
Славилась, Русинчику,
Дамою всевладною,
Чемною, укладною,
Ситою, обильною¹⁾,
До людей прихильною“.

¹⁾ Обильний—щедрий, багатий.

„Звісна річ, голубочко,
Февросіє любочко :
Срібла, золота й нині ще
В тебе повно в скрині ще“.

„Ох, було, мій синчику,
Проголо, Русинчику !
Нині-ж із турботами
Я живу банкнотами,
Синіми та сивими,
Через пів фальшивими“.

„Як-же так, голубочко,
Февросіє любочко ?
Де-ж твої вихованці,
Дукачі, карбованці ?“

„Всі пішли, мій синчику,
Всі пішли, Русинчику,
На гармати новії,
На довги банковії,
Німцям за муніцію,
Дома на поліцію“.

„Пошукай, голубочко,
Февросіє любочко !
Ти хоч не оглядая,
А була-ж ошадная“.

„Ох, дарма, мій синчику,
Не знайдеш, Русинчику,
Як у місі драному !
Все пішло по-п'яному,
Вся я обідралася,
Спилась, розікралася“.

„Сором-же, голубочко,
Февросіє любочко!
Як сусіди зловлять раз,
Обсміють, обмовлять нас“.

„Взнали вже, мій синчику,
Взнали все, Русинчику!
Наче біс їх всіх жене,
Підняли на сміх мене.
І плюють і лаються,
Ще й побить збираються“.

„Ти сама, голубочко,
Февросіє любочко,
Вшанувавши день святій,
В зуби їх телень та бий!“

„Я й не сплю, мій синчику,
Не мовчу, Русинчику.
Серджуся, що й дзусь собі!
Плунуть — обітрусь собі,
Копнуть — я не лаюся,
До землі хиляюся“.

„Дрантя-ж ти, голубочко,
Февросіє любочко,
Дрантя, не красавиця!
Треба геть поправиться“.

„Поправляюсь, синчику,
Захожусь, Русинчику:
Віддаю юстицію
Під дозір в поліцію,
Обриваю армію,
Завожу жандармію“.

„На кого-ж, голубочко,
Февросіє любочко,
Та орда татарська,
Ватага жандармська?“

„Та на мене-ж, синчику,
На саму, Русинчику,
Щоб хилилась, гнулася,
Щоб не ворухнулася,
Волі не бажала вже,
Лиш „ура“ кричала все!“

1884 р.

XX. МЕМОРАНДУМ БОДЯКІВ.

Царі й народи всього світа!
Терпливо ми вже довгі літа
Зносили всяких кривд чимало,
Та врешті нам терпцю не стало.
І ось ми до всіх вас шлемо
Своє пропам'ятне письмо.

Нас переслідують, стинають,
Уперто нас за хопту мають;
Не то найкращої, як слід-би,
А й найплохішої селитьби,
Найгірших пустарів нам дають
В виключну власність не хотять.

Ніде нам чести, ні поваги,
Щоб підливать нас підчас спраги,
Щоб розсівати нас весною
І перед фугою страшною
Кривить, як наблизиться зима, —
Про все те й бесіди нема!

Тож ми, порадившись, рішили
Допоминатися, що-сили,
Непередавнених, величних
Усіх прав своїх історичних,
Котрі ось під біжучим днем
Вам всім ad notam подаєм.

Ми плем'я бодяків могуте
Допоминаємось ось тут-же,
Щоб всі царі і всі народи
Всіх членів нашої породи
В протязі двадцяти годин
Признали крулями¹⁾ рослин.

До того маєм повне право.
По-перше : ми ростемо жваво ;
Ні дуб, ні липа, ні осика
За рік не буде так велика ;
Нас грім не б'є, не ломить град,
Хоч гордо стоїмо всі в ряд.

По-друге : в нас ціпке коріння,
Що в землю тиснеться, мов клинтя,
З усякої землі ссе соки,
Каміння кришить і опоки,
І як вже рід наш де заліз,
Не викоренить жаден біс.

По-третє : листя наше пишне
Викроюване артистично,
Цвітки хіба від рож не кращі ?
Або шпильки майстерні наші,
Оздоба й зброя всім грізна, —
Чи є де в світі їм рівня ?

¹⁾ Круль — з польськ. — король.

Четверте : ми одні свободні,
Ми незалежні, хоч і бідні,
Горді з шляхетської традиції,
До всього світа в опозиції,
Ніхто не пан нам, не указ,
Хісна ¹⁾ нема нікому з нас.

По-п'яте : відомо загальне,
Що сім'я наше ідеальне
Летить з вітрами попід хмари,
Заселює степів обшари, —
І це вже знак, що вищі ми
Над всі рослини на землі.

А сімен тих безмежна сила
Давно-б була вже заглушила
Оту нужденную травичю,
Рабиню людськую пшеницю,
Ячмінь і жито і овес,
Якби лиш хлоп, наш ворог, щез.

Вкінці нам замовчати годі
Про нашу місію на сході :
В степах святої України
Ще в днях великої Руїни
Були ми повнії пани...
Верніться — ох! — блаженні дни !

Це ми властиво зупиняли
Татарські дикії навали,
Шпильками колючи їх стопи,
Ми передмурієм Європи
Були — ту славу нам забаг
Украти нині хитрий Лях.

¹⁾ Хосен — користь.

Це наші діла та заслуги !
Скажіть, чи в світі є хто другий,
Що міг-би з нами порівняться ?
На тих основах домагаються
Рішили ми — чи встав, чи впав —
Оцих нам приналежних прав.

По-перше : щоб ніхто безкарно
Не нищив нас, суди щоб гарно
Карали хлопців, що в забаві
Тнуть наші головки криваві,
А той щоб варт був смертних кар,
Хто сім'я наше кине в жар.

По-друге : щоб заступці преси
Та міжнародні всі конгреси
Без критики та без дебати
Зараз нам мусіли признати
Під вічну невід'ємну власть
Цілу Європи східню часть.

І так та часть є предмет спору
І війн, і сварів, і роздору.
Та скоро буде в нашій силі,
Тут стане тихо, як в могилі,
З країн тих щезне чоловік,
Руїни верне злотий вік.

Ціле питання те „восточне“,
Таке грізне й безпожиточне,
Розв'яже раптом і зненацька
Аж реставрація бодяцька, —
Від Чорномор'я по Балтик
Тоді аж втихне сварів крик.

Вкінці жадаємо, щоб в царських,
Князівських, графських та рицарських
Коронах, гербах і печатях
Лілії, рожі скасувати,
І запроваджувати прем¹⁾
Усюди з бодяків емблем.

Не менше теж, щоби поети
Не сміли вже свої скелети
Вінчати лавром, дипломати
Гов-тпру в дубовий лист вінчати!
Для всіх хай стане той указ:
Вінки робити тільки з нас.

Це наші жадання важніші.
Чи можуть бути ще скромніші?
Тож чей не зводить нас надія,
Що всі підпишете тут: Fiat²⁾!
А встане завтра через ніч
Бодяцька Посполита Річ.

Вересень 1883 р.

XXI. ГЛУПОВСЬКА КОНСТИТУЦІЯ.

(Із Генриха Гайне).

Ми, з ласки господа начальство,
мов батько, хочачи добра
підданам всім, повеліваєм
оце від нинішнього дня:

Всім звісно, що агітатори
бунтують смирний наш народ

¹⁾ Прем — зараз-же.

²⁾ Fiat — хай буде так!

і проповідують повстання,
різню, пожар, переворот.

При тім вони безбожні люди,
а хто вже бога ся відрік,
той швидко й земну власть відкине,
значить — недобрий чоловік.

А власти слухать — обов'язок
найперший і святий для всіх!
І скоро змріє¹⁾, все замикати,
щоб бог від злодія стеріг!

Три люде²⁾ скоро вкупі стануть,
сейчас їх треба розігнать,
а ніччю хай ніхто не сміє
без світла вулицев³⁾ блукать.

Хто пістолета, стрільби має,
сейчас поліції віддай,
і порох, кулі, все те також
в цісарський магазин сховай.

Хто про політику заікнесь,
сейчас до фурдигарні⁴⁾ з ним,
і всякого в тюрму, хто власті
спротивиться слівцем одним.

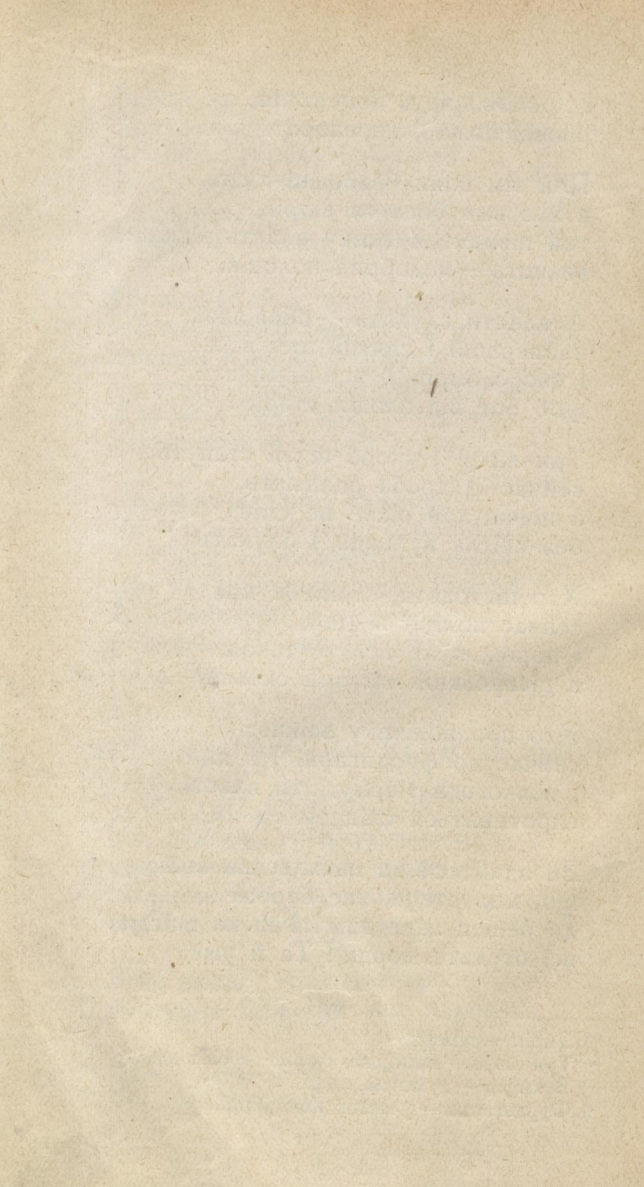
Ви здайтесь на начальства волю,
що, мов отець, вас береже,
до решти зась вам! Раз на всігди
всі стульте морди! Та й уже.

¹⁾ Змріє — сумерк.

²⁾ Три люде — галицька форма троє людей.

³⁾ Вулицев — вулицею.

⁴⁾ Фурдигарня — участок поліційний.

ЗМІСТ:

DE PROFUNDIS

Стор.

✓ ГИМН 7

✓ ВЕСНЯНКИ:

✓ Дивувалась зима	9
✓ Гримить	10
✓ Гріє сонечко	10
✓ Вже сонечко	11
✓ Земле, моя всеплодющая мати	12
✓ Розвивайся, лозо	13
✓ Не забудь	13
✓ Лице небесне	15
✓ Ще шебече	16
✓ Весно, ох, довго-ж	17
✓ Рад-би я, весно	17
✓ Ой, що в полі	18
✓ Веснянії пісні	19
✓ Думи, діти мої	20
✓ Весно, що за чудо	21

ОСІННІ ДУМИ:

✓ Осінній вітре	23
✓ { Понад степи	23 ✓
✓ { Післанці півночі	24 ✓
✓ Тихенько річка	25
✓ Паде до долу	25

✓ СКОРБНІ ПІСНІ:

✓ Не винен я тому	27
✓ Бувають хвили	27

	Стор.
✓ До моря сліз	28
✓ Нехай і так	28
✓ Тяжко, важко	29
✓ Вій, вітре	29 ✓
Думка в тюрмі	30
Невільники	31
Відцуралися люди	33 ✓
Мій раю зелений	34 ✓

НІЧНІ ДУМИ:

<i>д. п. п. п. п.</i> <i>д. в. о. л. а. н. і</i>	Ночі безмірні	36 ✓
<i>д. п. п. п. п.</i> <i>д. в. о. л. а. н. і</i>	Непереглядною юрбою	37 ✓
<i>д. п. п. п. п.</i> <i>д. в. о. л. а. н. і</i>	Світ дрімає	37 ✓
<i>д. п. п. п. п.</i> <i>д. в. о. л. а. н. і</i>	Чи олово важке	38 ✓
<i>д. п. п. п. п.</i> <i>д. в. о. л. а. н. і</i>	Безкраї, чорні	38
<i>д. п. п. п. п.</i> <i>д. в. о. л. а. н. і</i>	Догоряють поліна	39
<i>д. п. п. п. п.</i> <i>д. в. о. л. а. н. і</i>	Не покидай мене	39
<i>д. п. п. п. п.</i> <i>д. в. о. л. а. н. і</i>	Місяцю, князю	41 ✓
<i>д. п. п. п. п.</i> <i>д. в. о. л. а. н. і</i>	Пісня геніїв ночі	42 ✓
<i>д. п. п. п. п.</i> <i>д. в. о. л. а. н. і</i>	У непам'ять	43 ✓

ДУМИ ПРОЛЕТАРІЯ:

Товаришам із тюрми	44
На суді	45
Милосерним	47
Semper idem	48
Ідеалісти	49
Всюди нівечиться правда	50
Супокій	51
Товаришам	52
Не люди наші вороги	52
Не довго жив я	53
Ви плакали	54

EXCELSIOR:

Наймит	55
Беркут	58
Христос і хрест	59 ✓
Човен	61
Каменярі	63
Ідилля	65

ПРОФІЛІ І МАСКИ

ПОЕЗІЯ 71

ПОЕТ:

Пісня і праця	73
Чим пісня жива	74
Співакові	75
Рідне село	76
Поєдинок	78

УКРАЇНА:

Моя любов	84
Не пора	85 ✓
Ляхам	85 ✓
Розвивайся ти	87 ✓
Пісня руських хлопів-радикалів	88 ✓
Січковий марш	89 ✓
Де єсть руська вітчизна	90 ✓
Новітні гайдамаки	91 ✓

КАРТКА ЛЮБОВИ:

Зближаєсь час	95
Плив гостро яструб	96 ✓
Від того дня	97 ✓
І ти лукавила зі мною	97 ✓
Я не лукавила з тобою	98 ✓
І ти підеш	99 ✓
Я буду жити	99 ✓
Похорон	100 ✓
Ей, не люби мене	101

ЗНАЙОМИМ І НЕЗНАЙОМИМ:

Корженкові	102 ✓
Данилові Млаці	103 ✓
Молодому другові	104 ✓
Виступаєш ти чемно	105
Міхаліні Р.	106 ✓
Анні П.	107
Будь здорова	108 ✓

	Стор.
Гарна дівчино	109 ✓
Олі	110 ✓
Сумоглядні ваші співи	111
Тетяна Ребенщукова	112
Гриць Турчин	113
Женщина	114
✓ Руським в'язням із р. 1882	116 ✓
✓ Не бійтеся тюрми!	118

ОСИ:

Ми оси	119
Був у нас мужик	120
З голоду й нужди	121
Послухай, сину	122
Хлібороб	123
Ужас на Русі	124
З екзамену	126
Ботокуди	127
✓ Вандрівка Русина з бідюю	152
✓ Дума про Маледикта Плосколоба	173
Дума про Наума Безумовича	189

НАШІ ЧЕСНОТИ:

1. Діяльність	198
2. Патріотизм	200
3. Згідливість	204
Поступовець	207
Воронізація	209
Дрогобицька філантропія	211
Русинам-фаталістам	212
Нове Зеркало	213
Сучасний літопис	215
Пані Февросія	263
Меморандум бодяків	266
Глушовська конституція	270

Ціна 1 крб. 10 коп.

ГУРТОВА КОМОРА

Харків, вул. 1-го травня, 10,
тел. 29-84.

23.357

~~20~~

ϕ I
T-281p²⁰

20